

← Használd a könyvjelzőt !

FOGYATÉKOSSÁGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK XV.

DISABILITY STUDIES

A KIREKESZTÉSTŐL AZ EGYENLŐSÉG FELÉ

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK
JOGAINAK ÉRVÉNYESÍTÉSE

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló
Egyezményrel és annak Fakultatív Jegyzőkönyvével
kapcsolatos kézikönyv parlamenti képviselők számára

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar

2009

„A fogyatékoságtudomány a társadalmak politikáit és gyakorlatát vizsgálja, hogy jobban megértsük a fogyatékosággal kapcsolatos – sokkal inkább társadalmi, mint testi – tapasztalatokat. A fogyatékoságtudományt mint diszciplínát azzal a céllal fejlesztették ki, hogy a károsodás jelenségét kibogozza a mítoszoknak, az ideológiáknak és a stigmának abból a hálójából, ami ráborul a szociális interakciókra és a társadalompolitikákra. E tudományág megkérdőjelezi azt az eszmét, amely úgy tekint a fogyatékosággal élő emberek gazdasági és társadalmi státuszára és a számukra kijelölt szerepekre, mintha azok a fogyatékosággal élő emberek állapotának elkerülhetetlen következményei lennének.”

A Fogyatékoságtudományi Tanulmányok Társasága, 1998

FOGYATÉKOSSÁGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK – DISABILITY STUDIES

Sorozatunk célja az, hogy az ELTE GYK-n a jövőben a foglalkozási rehabilitációs szakirányú továbbképzésben részt vevő hallgatók számára széles, közös ismeretháttérrel teremtsünk.

Sorozatszerkesztő: Könczei György

Tervezőszerkesztő: Durmits Ildikó • Tördelőszerkesztő: Lendér Livia

Kötetünknek ez a kiadása a Szociális és Munkaügyi Minisztérium támogatásával készült 2009-ben.

Ezt a könyvet csak digitalizált formában kínáljuk, kizárólag saját hallgatóink számára, a jogtulajdonossal kötött egyszeri és kizárólagos megállapodás alapján. Bármely, írásos engedély nélküli további előállítás (nyomtatás, másolás stb.) szigorúan tilos.

We provide this book only in digitalized format and exclusively for our students at ELTE GYK under the agreement with the copyright holder. Any further reproduction (printing or copying etc.) prohibited without permission.

A sorozatszerkesztő előszava

A figyelmes olvasónak hamar feltűnhet, hogy sorozatunk e kötete formátumában valamelyest eltér a többitől. A kötet az Egyesült Nemzetek Szervezetének egyik komoly elméleti vállalkozását mutatja be azzal, hogy közel hozza a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény tartalmát. A 2006-ban elfogadott és 2007. május 3-án hatályba lépett egyezmény – amelyhez eddig, a szerkesztői előszó írásának idejéig 57 tagállam csatlakozott – ha lassan is, de egészen bizonyosan teljesen új világot teremt majd a fogyatékossgal élő személyekről valamint a fogyatékossgal élő személyek és a társadalom közötti viszonyról. E kötetünk azért tér el a többitől, mert belső képi és tipográfiai tartalmaiban az ENSZ hivatalos nyelvein korábban megjelent kötet külalakját követi.

Tartalmát tekintve nemcsak az egyezményt ismerteti részletesen, hanem a hozzácsatolt fakultatív jegyzőkönyvet is, majd elhelyezi mindezeket a nemzeti és a nemzetközi jogalkotás világában. A kötet függelékében mindkét említett jogi szöveget a maga teljességében olvashatjuk.

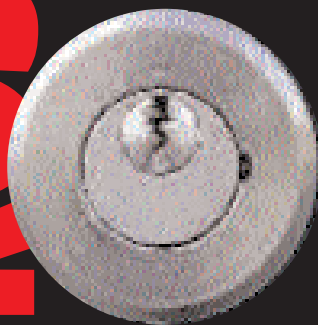
Számomra – aki a kötetben szintén bemutatott intézmény, a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága tagjaként szolgálok 2009-től – külön öröm, hogy a kötetben foglalt szakmai tartalmakat kollégáim közreműködésére révén immár megoszthatjuk a magyar nyelvet használó, érdeklődő olvasóval is.

Budapest, 2009. májusában

Könczei György
sorozatszerkesztő

fogyatékoságok

A kirekesztéstől az egyenlőség felé

A fogyatékossgal élők jogainak érvényesítése

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezményrel
és annak Fakultatív Jegyzőkönyvével kapcsolatos kézikönyv
parlamentari képviselők számára

Egyesült Nemzetek Szervezete

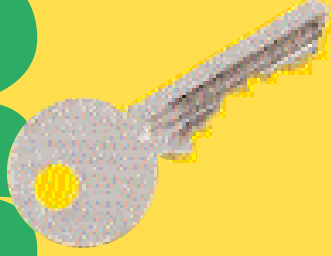

Egyesült Nemzetek Szervezete
Az Emberi Jogok Főbiztosának Hivatala

Interparlamentáris Unió

Képességek

COPYRIGHT © UNITED NATIONS

GENF, 2007

Minden jog fenntartva. A kiadványból részletek nem sokszorosíthatók, nem tárolhatók keresőrendszerben és semmilyen formában – sem elektronikus, sem mechanikus úton, fénymásolás, felvétel vagy egyéb módszer segítségével – nem továbbíthatók az Egyesült Nemzetek Szervezetének előzetes hozzájárulása nélkül.

A Kézikönyv kereskedelmi forgalomba nem hozható. A kiadvány az eredetitől eltérő formában sem kölcsönzés útján, sem egyéb módon nem terjeszthető – ideértve a kereskedelmi célú terjesztést is – a kiadó előzetes hozzájárulása nélkül, és ezt a feltételt a további tulajdonosoknak is teljesíteniük kell.

A kiadvány egészének vagy valamely részének sokszorosítására vonatkozó kérvényt az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez kell benyújtani. A tagállamok és azok kormányzati szervei a kiadványt külön engedély nélkül lefordíthatják és sokszorosíthatják, de erről tájékoztatniuk kell az Egyesült Nemzetek Szervezetét.

ISBN 978-92-9142-347-7

HR/PUB/07/6

Köszönetnyilvánítás

A Kézikönyv a Gazdasági és Szociális Részleg (UN-DESA), az Egyesült Nemzetek Szervezetének Emberi Jogok Főbiztosának Hivatala (OHCHR) és az Interparlamentáris Unió (IPU) közös munkájának eredménye.

Szerzők: Andrew Byrnes (University of New South Wales, Ausztrália), Alex Conte (University of Southampton, Egyesült Királyság), Jean-Pierre Gonnot (UN-DESA), Linda Larsson (UN-DESA), Thomas Schindlmayr (UN-DESA), Nicola Shepherd (UN-DESA), Simon Walker (OHCHR) és Adriana Zarraluqui (OHCHR).

További közreműködők: Graham Edwards (parlamentari képviselő, Ausztrália), Anda Filip (IPU), Anders B. Johnsson (IPU), Axel Leblois (Global Initiative for Inclusive ICTs), Janet Lord (BlueLaw LLP), Alessandro Motter (IPU), James Mwandha (volt parlamentari képviselő, Uganda), Kaj Nordquist (volt parlamentari képviselő, Svédország), Mona Pare (Carleton University, Kanada) és Hendrietta Bogopane-Zulu (parlamentari képviselő, Dél-Afrika).

A kiadvány elkészítését útmutatásaikkal és észrevételeikkel segítő testületek: Inclusion International, Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), az Egyesült Nemzetek Szervezetének Ázsiai és Csendes-Óceáni Területekért Felelős Gazdasági és Szociális Bizottsága (ESCAP), az Egyesült Nemzetek Szervezetének Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO), a Világbank és az Egészségügyi Világszervezet (WHO).

Tanácsadó: Marilyn Achiron

Grafikai munkák és szerkesztés: Kal Honey, Eye-to-Eye Design (Brampton, Kanada)

Nyomtatás: SRO-Kundig (Genf, Svájc)

Fordította: Afford Fordító- és Tolmácsiroda Kft.

A fordítást szakmai szempontból ellenőrizte: Gombos Gábor és Köncei György

A kötet magyar nyelvre fordítását a Szociális és Munkaügyi Minisztérium finanszírozta

A tördelés Lendér Livia munkája

Előszó

A fogyatékossgal élők még napjainkban is az egyik leginkább marginalizált csoportnak számítanak minden társadalomban. Miközben az emberi jogok érvényesítéséért küzdő szervezetek a világ minden táján eredményeket értek el, a fogyatékossgal élők helyzete változatlan maradt. Gazdasági helyzetétől és az emberi jogok érvényesítése terén elért eredményektől függetlenül a fogyatékossgal élők jogai minden országban a legkevesebb figyelmet élvezik. A legtöbb fogyatékossgal élő – mivel nem állnak rendelkezésre olyan lehetőségek, amelyek révén önellátóvá válhat – mások jóindulatára van utalva. Az utóbbi években világszerte egyre több ember számára vált nyilvánvalóvá, hogy mintegy 650 millió ember jogainak semmibevétele elfogadhatatlan gyakorlat. Ideje volt változtatni a helyzeten.

A nemzetközi közösség a fogyatékossgal élőkkel szemben hosszú ideje gyakorolt diszkriminációra, kirekesztésre és megalázó bánásmódra a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény megalkotásával reagált. Az egyezmény több szempontból is történelmi jelentőségű – egyrészt soha ilyen rövid idő alatt még nem született egyetértés egy egyezménnyel kapcsolatban, másrészt pedig ez volt a 21. században megalkotott első egyezmény. Az egyezmény a civil társadalom, kormányzatok, országos emberi jogi intézmények és nemzetközi szervezetek háromévnvi közös munkájának eredménye. Miután 2006 decemberében az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűlése elfogadta az egyezségokmányt, és azt 2007 márciusában aláírásra megnyitották, a dokumentum és a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírásával minden korábbinál több ország jelezte elkötelezettségét a fogyatékossgal élők jogainak védelme iránt.

Az Egyezmény célja annak biztosítása, hogy a világ legnagyobb kisebbsége szabadon élvezhesse a minden embert megillető jogokat és lehetőségeket. Az Egyezmény az élet minden olyan területére kitér, amelyen a fogyatékossgal élők hátrányos megkülönböztetésben részesülnek: pl. igazságszolgáltatás, részvétel a politikai életben és a közéletben, oktatás, álláshoz jutás, a kínzástól, kizsákmányolástól és erőszaktól való mentesség és a szabad helyváltoztatás lehetősége. A Fakultatív Jegyzőkönyv értelmében, ha egy a Jegyzőkönyv valamely részes államában élő személy úgy érzi, hogy jogait megsértették, és már kimerítette az országos szinten meglévő jogorvoslati lehetőségeket, panaszával egy független, nemzetközi testülethez fordulhat.

Az Egyezmény régen meglévő hiányt pótol. Immár 25 év telt el 1981 óta, amikor a Fogyatékossgal Élők Nemzetközi Éve felhívta a világ figyelmét a fogyatékossgal élők helyzetére és problémáira. Az azóta eltelt időszakban számos országban változott a helyzet,

és a társadalom egyre inkább elismeri, hogy ő maga akadályozza a fogyatékossggal élők lehetőségeit, és ezzel párhuzamosan egyre kevésbé kezeli a fogyatékossggal élöket sajnálatra és jótékonykodásra szoruló személyekként. Az Egyezmény ezt az új felfogást tükrözve nagy előrelépést jelent a fogyatékossg fogalmának újraértelmezése terén, továbbá nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a társadalom elismerje, minden embernek joga van ahhoz, hogy lehetőségeit maximális mértékben megélje.

Ez a kézikönyv az Egyesült Nemzetek Szervezetének Gazdasági és Szociális Részlegének, az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának és az Interparlamentáris Unió közös munkájának eredménye. Elkészítését egy parlamenti képviselőkből, akadémikusokból és szakértőkből álló felülvizsgálati bizottság segítette, melynek tagjai között fogyatékossggal élők is voltak.

A parlamentek és a parlamenti képviselők rendkívül fontos szerepet játszanak az emberi jogok érvényesítésében és védelmében. E kézikönyv célja, hogy a parlamenti képviselők, és más résztvevők számára segítséget nyújtson az Egyezményben foglaltak megvalósításában annak érdekében, hogy a fogyatékossggal élők helyzete a kirekesztés felől az egyenlőség irányába mozduljon el. A kézikönyv célja a figyelem felhívása az Egyezményre és annak rendelkezéseire, valamint a fogyatékossggal élők helyzetével kapcsolatos problémákra, továbbá azon mechanizmusok és működési keretek bemutatása, amelyek segítségével a parlamentek az Egyezményben foglaltakat átültethetik a gyakorlatba. A kézikönyvben szereplő példák és elemzések remélhetőleg hasznos eszközként szolgálnak majd a fogyatékossggal élők jogainak érvényesítéséért és védelméért küzdő parlamenti képviselők számára.

Sha Zukang
Főtitkár-helyettes
Gazdasági és Szociális
Részleg

Louise Arbour
ENSZ,
Az Emberi Jogok
Főbiz-tosa

Anders B. Johnsson
Főtitkár
Interparlamentáris Unió

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	I
Előszó	III
1. fejezet: Áttekintés	1
A fogyatékossgal élők jogainak érvényesítése:	
néhány meggyőző érv	1
Az Egyezmény szemlélete	2
Miért volt szükség az egyezményre	4
Az Egyezményben lefektetett jogok	5
A fogyatékossgal és a fejlődés kapcsolata	7
2. fejezet: Az Egyezmény részletes ismertetése	9
Az Egyezmény előzményei	9
Az egyezményről röviden	12
<i>Az egyezmény célja</i>	12
<i>Az egyezmény hatóköre</i>	12
<i>A fogyatékossgal meghatározása</i>	12
Az Egyezményben megfogalmazott jogok és alapelvek	14
<i>Általános alapelvek</i>	14
<i>Jogok</i>	15
<i>Nemzetközi együttműködés</i>	18
Az Egyezmény által a részes államokra rótt kötelezettségek	18
<i>A jogok tiszteletben tartására, védelmére és érvényesítésére vonatkozó kötelezettségek</i>	20
Az Egyezmény összehasonlítása más emberi jogi egyezményekkel	20
3. fejezet: Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv rendelkezéseinek való megfelelés ellenőrzése	25
Az Egyezményben meghatározott felügyeleti mechanizmusok	25
A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága	26
<i>Időszaki jelentések</i>	26
<i>Az időszaki jelentések célja</i>	28

<i>Az időszaki jelentések utánkövetése</i>	29
<i>A részes államok konferenciája</i>	30
<i>A fogyatékossgal élő személyek jogainak védelmét szolgáló egyéb mechanizmusok</i>	31
Az Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve	31
<i>Az egyéni kommunikációs eljárás</i>	31
<i>A vizsgálati eljárás</i>	33
<i>Csatlakozás a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz</i>	36
Az Egyesült Nemzetek Szervezetének az Egyezményt támogató titkársága	37

4. fejezet: Csatlakozás félként az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz .....

Csatlakozás az Egyezményhez	39
<i>A szerződés aláírása</i>	39
<i>Mit jelent a szerződés aláírása?</i>	40
<i>A kötelező jelleghez való hozzájárulás kifejezése</i>	40
<i>A ratifikációs folyamat</i>	41
<i>Regionális integrációs szervezetek általi ratifikáció</i>	41
<i>Csatlakozás</i>	41
<i>A ratifikációs instrumentum, hivatalos megerősítés vagy csatlakozás</i>	42
<i>A parlament szerepe a ratifikációs folyamatban</i>	43
<i>Mikor lép hatályba az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv</i>	43
Fenntartások az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz	45
<i>A fenntartások módosítása és visszavonása</i>	46
Nyilatkozatok az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz	46
<i>Az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz fűzött nyilatkozatok fajtái</i>	46
<i>Nyilatkozatok tétele az Egyezményhez</i>	47
Az Egyezmény jelentősége a kívülállók számára	48

5. fejezet: Nemzeti jogalkotás és az Egyezmény .....

Az Egyezmény nemzeti jogba való beépítése	51
<i>Az aláírás és ratifikálás jelentése</i>	51
<i>Integráció alkotmányos, jogalkotási és szabályozói intézkedéseken keresztül</i>	54

<i>Az egyenlőséggel és a hátrányos megkülönböztetéstől való mentességgel foglalkozó jogszabályok típusai</i>	56
A jogalkotási intézkedések tartalma	58
<i>Kritikus alkotóelemek</i>	58
<i>A végrehajtási jogszabályok Egyezményhez való kapcsolása</i>	58
<i>A fogyatékoság azon típusai, amelyekkel a jogszabályoknak foglalkozniuk kell</i>	59
<i>„Ésszerű alkalmazkodás” mint a jogszabályok sarokköve</i>	60
<i>Különleges intézkedések</i>	66
<i>Megkülönböztetés a hatóságok, magánszemélyek és vállalatok részéről</i>	68
<i>A jogalkotási reform sajátos területei</i>	68
<i>Szellemi tulajdonjogok és a könyvekhez, filmekhez és egyéb médiához történő hozzáférés biztosítása</i>	70
<i>A nemzeti jelnyelv(ek)re vonatkozó jogszabályok</i>	71
<i>Panasztételi eljárások a nemzeti jogban</i>	71
Eljárási intézkedések a végrehajtás előmozdítására	71
<i>Átfogó felülvizsgálat elvégzése</i>	71
<i>Annak biztosítása, hogy valamennyi jogszabály megfeleljen az Egyezménynek</i>	73
<i>A fogyatékosággal élő személyek jogalkotási folyamatban való részvétele</i>	74
<i>Tartományi vagy állami szintű parlamentek bevonása</i>	75

6. fejezet: A rendelkezésekről a gyakorlatig – az egyezmény végrehajtása .....

Habilitáció és rehabilitáció	77
Hozzáférhetőség	79
Oktatás	81
<i>A befogadó oktatás költsége</i>	84
Munkavállalás és foglalkoztatás	85
Cselekvőképesség és támogatott döntéshozatal	89

7. fejezet: Nemzeti intézmények létrehozása az egyezmény végrehajtására és ellenőrzésére .....

Koordinációs pontok	94
Koordinációs mechanizmusok	94

Nemzeti emberi jogi intézmények	96
<i>Az egyezmény és a nemzeti emberi jogi intézmények kapcsolata</i>	96
<i>A nemzeti emberi jogi intézmények típusai</i>	96
<i>A párizsi elvek</i>	97
<i>A nemzeti emberi jogi intézmény lehetséges feladatai</i>	98
<i>Nemzeti emberi jogi intézmények és panaszmechanizmusok</i>	101
<i>A megfelelő intézmény létrehozása</i>	104
Parlamenti felügyelet	105
<i>Parlamenti bizottságok</i>	105
<i>Vizsgálóbizottságok</i>	105
<i>Miniszterek közvetlen meghallgatása</i>	105
<i>A közigazgatási kinevezések vizsgálata</i>	106
<i>Nem kormányzati közhivatalok felügyelete</i>	107
<i>Költségvetési vizsgálat és pénzügyi ellenőrzés</i>	107
A bíróságok és az igazságszolgáltatás szerepe	107
<i>A jogok bírósági védelme</i>	108

Hivatkozások .....

113

1. függelék: A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény .....

115

2. függelék: Fakultatív Jegyzőkönyv a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményhez .....

145

A kiadóról .....

150

1. FEJEZET

Áttekintés

A fogyatékossgal élők jogainak érvényesítése: néhány meggyőző érv

A világon több mint 650 millió ember él valamilyen fogyatékossgal. Ha ehhez hozzávesszük családtagjaikat is, az azt jelenti, hogy a fogyatékossgal mintegy kétmilliárd ember számára jelent napi szintű problémát. Megdöbbentő adat. Térségtől és országtól függetlenül a fogyatékossgal élők gyakran szorulnak a társadalom peremére, és élnek olyan körülmények között, amelyek elérhetetlenné teszi számukra számos hétköznapi élmény megélését. Sokuknak sosem volt módja iskolába járni, mások nem tudnak elhelyezkedni, lakást szerezni, családot alapítani és gyereket nevelni, és nem részesülhetnek a társadalmi élet örömeiben sem, de szavazni sem tudnak elmenni. A legtöbb fogyatékossgal élő számára az üzletek, közintézmények, tömegközlekedési eszközök – vagy akár az információ – elérhetetlen.

A fogyatékossgal élők a világ legnagyobb és leginkább hátrányos helyzetű kisebbségét alkotják. A számok magukért beszélnek: a világ legszegényebb emberei közül minden ötödik valamilyen fogyatékossgal él; a fejlődő országokban élő fogyatékos gyerekek 98%-a nem jár iskolába; az utcán élő gyerekek kb. 30%-a él valamilyen fogyatékossgal; a fogyatékossgal élő felnőttek között az írni-olvasni tudók aránya mindössze 3% – egyes országokban a fogyatékossgal élő nők között ez az arány 1%.

Egyrészt a szegények lényegesen nagyobb valószínűséggel válnak fogyatékossgal életük során, másrészt a fogyatékossgal maga is szegénységhez vezet, hiszen a fogyatékossgal élők gyakran szenvednek el hátrányos megkülönböztetést és szorulnak a társadalom peremére. A fogyatékossgal szorosan összefügg az írástudatlansággal, az alultápláltsággal, a tiszta ivóvíz hiányával, az alapvető oltások hiányával, valamint az egészségtelen és balesetveszélyes munkakörülményekkel.

Ahogy a világ népessége nő, úgy növekszik a fogyatékossgal élők száma is. A fejlődő országokban különösen jellemzők a súlyos sérülések és a maradandó károsodások. Ennek okai a terhesség és szülés időszakában jellemző rossz egészségügyi

Társadalmunkban a fogyatékossgal a jótékonyssgal fogalmához kapcsolódik. A fogyatékossgal élöket nem olyan személyként kezelik, akinek joga van az élethez, az elhelyezkedéshez és a függetlenséghez. Ez pedig alapvetően sérti emberi jogainkat. Komoly munkára van szükség országainkban, hogy ezekre a problémákra felhívjuk a figyelmet.

Maria Veronica Reina, fizikai fogyatékossgal élő kutató (Argentína)

azzal, hogy nekik is joguk van részt venni egy ország társadalmi-gazdasági életében.

Abban a néhány fejlett és fejlődő országban azonban, amelyben átfogó jogszabályi háttérrel igyekeznek támogatni és érvényesíteni a fogyatékossgal élők alapvető jogait, az érintettek teljes életet élhetnek – tanulhatnak, dolgozhatnak, családot alapíthatnak és élhetnek állampolgári jogaikkal. Ez az eredmény annak köszönhető, hogy a társadalom lebontotta azokat a fizikai és kulturális akadályokat, amelyek korábban gátolták a fogyatékossgal élöket abban, hogy a társadalom aktív és teljes értékű tagjai legyenek.

A nemzetközi közösség a fenti eredmények tudatában fogott össze azzal a céllal, hogy a fogyatékossgal élők méltóságát és értékét tudatosítsák a társadalomban, valamint hogy a részes államok számára hathatós jogi eszközt kínáljanak, amellyel sikerrel szállhatnak küzdelembe a fogyatékossgal élöket érő igazságtalanság, diszkrimináció és jogsértések ellen. Ez az eszköz a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény.

Az Egyezmény szemlélete

A „fogyatékossgal élő személy” fogalma minden olyan személyre vonatkozik, aki tartós fizikai, mentális, értelmi vagy érzékszervi károsodással él, amely – a negatív társadalmi attitűd vagy a fizikai akadályok miatt – megakadályozza a személyt abban, hogy a társadalom életében teljes értékű személyként részt vegyen. Ez a meghatározás azonban nem fedi mindazok körét, akik számára az Egyezmény védelmet nyújt, ugyan-

állapot, a fertőző betegségek, a természeti katasztrófák, a fegyveres konfliktusok, az aknák és a lakosság körében nagy számban fellelhető kézfegyverek. Csak közlekedési balesetek miatt évente több millió fiatal szenved sérülést vagy maradandó károsodást. A fejlődő országokban azok, akik a II. világháború után születtek tovább élnek, ami azt jelenti, hogy sokuk élete későbbi szakaszában válik fogyatékossgal.

Az, hogy a fogyatékossgal élők könnyebben szegényednek el, gyakran annak a következménye, hogy a problémával a társadalom nem foglalkozik, amit csak tovább fokoznak azok a kormányzati és fejlesztési politikák és programok, amelyek a fogyatékossgal élöket kirekesztik, nem vesznek tudomást róluk, nem érhetőek el számukra, vagy egyszerűen nem foglalkoznak

Statisztikai adatok

- ▶ A világ népességének mintegy 10%-a él valamilyen fogyatékossgal – ők alkotják a legnagyobb kisebbséget. Ez a szám a népesség növekedésével, a gyógyászat fejlődésével és az átlagéletkor növekedésével párhuzamosan folyamatosan nő. **(WHO)**
- ▶ Becsült adatok szerint a világ legszegényebb népességének 20%-a él valamilyen fogyatékossgal – őket az adott országokban jellemzően a leginkább hátrányos helyzetűnek tekintik. **(Világbank)**
- ▶ A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) országaiban a fogyatékossgal élők aránya lényegesen magasabb az alacsonyabb iskolázottságúak között. Az alacsonyabb iskolázottságúak átlagosan 19%-a él valamilyen fogyatékossgal. Ugyanez az arány a magasabb iskolázottságúak között 11%. **(OECD)**
- ▶ Azokban az országokban, ahol az ötéves kor alatti gyermekhalandóság 20% alá csökkent, a fogyatékossgal élő gyermekek halandósága a 80%-ot is elérheti. Bizonyos esetekben úgy tűnik, mintha az élet „kiselejtezné” a fogyatékossgal élő gyermekeket.
(Nemzetközi Fejlesztési Osztály, Egyesült Királyság)

akkor nem kívánja kizárni az egyes országok törvényei által fogyatékossgal élőknek minősített személyeket sem, ideértve azokat is, akik átmeneti fogyatékossgal élnek, vagy életük egy korábbi szakaszában éltek fogyatékossgal.

Előfordulhat, hogy egy személy, aki az egyik országban fogyatékossgal élőknek minősül, valamely másikkban nem minősül annak. A világ legtöbb részén mélyen bevéődött sztereotípiák és előítéletek nehezítik azok életét, akik állapotukból adódóan eltérnek a normától. Ez a viszonyulás határozza meg, hogy ki minősül fogyatékossgal élőknek, emellett fenntartja a fogyatékossgal élőkrol alkotott negatív képet. A sztereotípiák létrejöttében és fenntartásában jelentős szerepet játszik a fogyatékossgal élőkkel kapcsolatban használt nyelvezet.

Az olyan szavak, mint a „nyomorék” vagy a „szellemileg retardált” egyértelműen lealacsonyítók. Más kifejezések, pl. a „kerekesszékhez kötött” a fogyatékossgat

Egy: a fogyatékossgal született gyermekekkel szemben – amilyen én is voltam – a család gyakran eleve alacsonyabb elvárásokat támaszt. Kettő: a későbbiekben a fizikai akadályok megakadályozzák őket abban, hogy a közösség életében részt vegyenek. Három: a szociális akadályok is megakadályozzák őket abban, hogy a részt vegyenek a közösség életében.

Linda Mastandrea, paralimpikon és a fogyatékossgal élők jogvédelmére szakosodott ügyvéd (USA)

A fogyatékos fogalma a társadalomhoz kapcsolódik, nem a személyhez

Egy kerekesszéket használó ember számára az állásszerzés során nem saját fizikai állapota jelenti a problémát, hanem a környezeti akadályok, pl. nem tud busszal vagy lépcsőn közlekedni.

Egy intellektuális fogyatékossgal élő gyermek a tanárok attitűdje, a nem megfelelően kialakított tantervek és tananyagok, a rugalmatlan iskolai vezetés és a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekhez alkalmazkodni képtelen szülők miatt küzd problémákkal az iskolában.

Egy olyan társadalomban, ahol könnyűszerrel beszerezhető egy megfelelő szemüveg, az erősen rövidlátók nem számítanak fogyatékossgal élő személyeknek. Ugyanakkor egy olyan országban vagy kultúrában, ahol nem áll rendelkezésre megfelelő szemüveg, a súlyos rövidlátás fogyatékossgnak minősül, különösen, ha a személy emiatt nem képes elvégezni bizonyos feladatokat, pl. nem tud vigyázni a jószágra, nem tud varrni vagy gazdálkodni.

hangsúlyozzák, nem a személyt. Szóhasználatában a társadalom a történelem során rendre figyelmen kívül hagyta azokat a kifejezéseket, amelyekkel a fogyatékossgal élők definiálják magukat, vagy rájuk kényszerített olyan kifejezéseket, amelyek számukra kellemetlenek voltak.

Az Egyezmény összeállítói egyértelműen úgy vélték, hogy a fogyatékossgot a személy és a környezete közti interakció eredményeként kell értelmezni, vagyis a fogyatékossg nem az egyén valamely károsodás eredményeként meglévő jellemzője. Az Egyezmény leszögezi, hogy a fogyatékossg egy fejlődő fogalom, és hogy a törvényi háttérrel úgy kell átalakítani, hogy az tükrözze a társadalmon belüli pozitív változásokat.

Miért volt szükség az egyezményre

A fogyatékossgal élő személyeket még ma is inkább szociális programok és orvosi kezelések „tárgyának” tekintik, mint önálló jogokkal rendelkező embereknek.

A fogyatékossgal élők emberi jogainak érvényesítését és védelmét célzó dokumentum megalkotását az tette szükségessé, hogy bár elméletben a fogyatékossgal élők is megilletik az emberi jogok, a gyakorlatban ezekkel gyakran nem tudnak élni, ahogy azzal az alapvető szabadsággal sem, amely a legtöbb ember számára magától értetődik. Az Egyezmény alapvető célja annak biztosítása, hogy a fogyatékossgal élők is élvezhessék a minden embert megillető jogokat, teljes jogú állampolgárokként

élhessék életüket, és a megfelelő lehetőségek birtokában értékes tagjai lehessenek a társadalomnak.

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény és annak Fakultatív Jegyzőkönyve – melyet az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűlése 2006. december 13-án fogadott el – az alapvető emberi jogi dokumentumok körének legújabb okmánya (lásd 2. fejezet). Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1948-as elfogadása óta a különböző országok kormányai az ENSZ égisze alatt számos nemzetközi egyezményt alkottak meg, amelyek az embereket megillető polgári, kulturális, gazdasági, politikai és szociális jogokat definiálják. Ezek az egyezmények fektetik le azokat az alapelveket és jogi rendelkezéseket, amelyek célja a fenti jogok védelme és érvényesítése.

Az Egyezményben lefektetett jogok

Az Egyezmény a már létező nemzetközi emberi jogi egyezményeket egészíti ki. Nem határoz meg új jogokat a fogyatékossgal élők számára, hanem a részes államok azon kötelezettségeit és feladatait tisztázza és definiálja, amelyek révén biztosítaniuk kell azt, hogy a fogyatékossgal élő személyek ugyanazokat az emberi jogokat élvezhessék, mint bárki más. Az Egyezmény meghatározza azokat a területeket, ahol lépésekre van szükség annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élők gyakorolhassák a jogaikat, valamint azokat a területeket, ahol fokozottan védeni kell jogaikat, mivel e jogokat rendre megsértik. Az Egyezmény emellett meghatároz bizonyos minimális normákat, amelyek mindenkire érvényesek, és amelyek megfelelő alapot szolgáltatnak egy koherens cselekvési program kidolgozására.

Az Egyezmény értelmében a részes államok az Egyezmény foganatosításával kapcsolatos jogszabályok és irányelvek kidolgozása és bevezetése során, valamint a fogyatékossgal élő személyeket érintő irányelvek kidolgozása során, érdekképviselői szervezeteken keresztül kötelesek konzultálni a fogyatékossgal élőkkel.

A fogyatékossgal élő személyek gyakran nem élhetnek az alábbi alapvető jogokkal:

- ▣ tanulás;
- ▣ akadálytalan közlekedés;
- ▣ független, önálló életvitel;
- ▣ állásszerzés (még megfelelő képesítés esetén is);
- ▣ információszerzés;
- ▣ megfelelő egészségügyi ellátás;
- ▣ politikai jogok gyakorlása (pl. szavazati jog);
- ▣ önálló döntéshozatal.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 2000-ben rendezett Millenniumi Csúcstalálkozóján az államfők és kormányképviselők közös egyetértéssel a következő célokat tűzték ki:

1. CÉL – A nyomor és az éhezés jelenségének felszámolása

■ A szegénység mint fogyatékosághoz vezető tényező: a fogyatékoságok jóval több mint 50%-a megelőzhető, és közvetlenül összefüggésbe hozható a szegénységgel. Különösen igaz ez az alultápláltságból, a terhesség idején jelentkező alultápláltságból és a fertőző betegségekből adódó fogyatékoságokra.

■ A fogyatékoság mint szegénység vezető tényező: a fogyatékosággal élő személyek több mint 85%-a él szegénységben.

2. CÉL – Alapszintű oktatás általánossá tétele

■ Becsült adatok szerint a fejlődő országokban a fogyatékosággal élő gyermekek 98%-a nem jár iskolába.

3. CÉL – A nemek közötti egyenlőség előmozdítása, és a nők helyzetének javítása

■ Általánosan elfogadott tény, hogy a fogyatékosággal élő nők a társadalomban fokozottan hátrányos helyzetben vannak: számos tevékenységből rekesztik ki őket egyrészt mert nők, másrészt mert fogyatékosok.

■ A fogyatékosággal élő nők más társaikhoz képest kétszer-háromszor gyakrabban válnak fizikai bántalmazás vagy nemi erőszak áldozatává.

4. CÉL – A gyermekhalandóság csökkentése

■ A fogyatékosággal élő gyermekek között a gyermekhalandóság egyes országokban eléri a 80%-ot, köztük olyan országokban is, ahol a fogyatékosággal nem küzdő gyermekek halandósága jóval 20% alatt van.

5. CÉL – Várandós nők egészségi helyzetének javítása

■ Évente kb. 20 millió nő válik fogyatékosá a terhesség vagy a szülés során fellépő komplikációk miatt.

■ A fejlődő világban a gyermekeknél jelentkező fogyatékoság legfőbb okai az anya által a terhesség ideje alatt megélt abnormális események. Ezek a fogyatékoságok gyakran megelőzhetők volnának.

6. CÉL – Küzdelem a HIV/AIDS, a malária és más fertőző betegségek ellen

■ A fogyatékosággal élők fokozottan ki vannak téve a HIV/AIDS fertőzésnek, de a megelőzéssel és kezeléssel kapcsolatos információk, valamint a betegségekkel kapcsolatos szolgáltatások gyakran nem elérhetőek számukra.

■ A malária következtében minden tizedik gyermek küzd valamilyen neurológiai problémával (tanulási nehézségek, koordinációs zavarok, epilepszia stb.).

7. CÉL – A környezeti fenntarthatóság biztosítása

■ Az egészségtelen környezet jelentősen hozzájárul a rossz egészségi állapot és a fogyatékoságok kialakulásához.

■ A trachoma, amely a megelőzhető vakság egyik fő oka, könnyen megelőzhető lenne megfelelő minőségű ivóvíz biztosításával.

8. CÉL – Globális partnerség a fejlődés jegyében

■ A legtöbb fogyatékosággal élő számára elérhetetlenek a legújabb technológiai vívmányok, különösen az információ-technológiai és mobilkommunikációs eszközök és lehetőségek (ICT). A weboldalak többségét nem tudják elolvasni, a problémát áthidaló technológiai megoldások pedig megfizethetetlenek számukra.

A fogyatékoság és a fejlődés kapcsolata

Ha egy ország ratifikálja az Egyezményt, az abban lefektetett kötelezettségeket meg kell jelenítenie törvényeiben, fejlesztési terveiben, költségvetésében és a kapcsolódó irányelvekben. Az Egyezmény nagy hangsúlyt helyez azokra a konkrét, pragmatikus lépésekre, amelyeket a részes államoknak meg kell tenniük annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élők szempontjai minden fejlesztési területen érvényesüljenek (lásd 5. fejezet).

Az Egyezmény hangsúlyozza a nemzetközi együttműködés jelentőségét, amely nagy szerepet játszik a dokumentum érvényesítését célzó nemzeti szintű erőfeszítések támogatásában. Az Egyezmény – elsőként – a hangsúlyt nem a fogyatékossgal élők számára kidolgozandó speciális programokra helyezi (pl. rehabilitáció), hanem sokkal inkább arra, hogy a fejlesztési programok – köztük a nemzetközi együttműködés keretében

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Miért fontos a fogyatékossgal élők jogainak védelme:

- A fogyatékossgal élők emberi jogainak érvényesítése ugyanazon okból fontos, mint bárki más jogainak védelme: minden ember egyaránt értékes, és mindenkinek egyenlő joga van a méltósághoz.
- A legtöbb országban a fogyatékossgal élők számára problémát jelent az iskolába járás, az elhelyezkedés, a szavazás és az egészségügyi szolgáltatások elérése.
- Az, hogy a fogyatékossgal élők szabadon élhessenek emberi jogaikkal egyetlen módon biz-tosítható: ezeket a jogokat nemzeti szinten törvénybe kell foglalni, e törvények érvényesítését következetes, összehangolt és folyamatos lépésekkel kell támogatni minden minisztériumban, továbbá biztosítani kell, hogy a jogi intézményrendszer képes legyen érvényesíteni a fenti jogokat.
- A fogyatékossgal élők marginalizálása, függő, gondozott státuszban tartása mind a családnak, mind a tágabb közösségnek sokba kerül. Az, ha a fogyatékossgal élők számára lehetővé tesszük, hogy önállóak legyenek, és részt vegyenek a társadalom életében, szociális és gazdasági szempontból egyaránt kifizetődő.
- Élete során egy-egy betegségből, balesetből, vagy pusztán az öregedésből adódóan szinte mindenki szembesül a fogyatékossgal érzésével.
- A fogyatékossgal élők ugyanolyan szavazópolgárok, adófizetők és állampolgárok, mint bárki más. Szükségük van az Ön támogatására, és jogosultak is rá.

támogatott programok is – magukba foglalják a fogyatékossgal élők, és elérhető legyenek számukra. Továbbá hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a fogyatékossgal élők tömörítő szervezetek vegyenek részt e fejlesztési programok kidolgozásában.

A fogyatékossgal élők bevonásának szükségessége a fejlesztési programokba vitán felül áll, különösen a millenniumi fejlesztési célok tekintetében. Közreműködésük nélkül nem érhető el az 1. millenniumi fejlesztési cél, vagyis a szegénységben élők és az éhezők számának felére csökkentése 2015-re (lásd a keretes írást). A fogyatékossgal élők bevonása nélkül a minden gyermek számára elérhető alapszintű oktatás (2. millenniumi fejlesztési cél) sem lesz megvalósítható, hiszen a fejlődő országokban a fogyatékossgal élő gyermekek 98%-a nem jár iskolába.

2. FEJEZET

Az Egyezmény részletes ismertetése

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény nem az első emberi jogi okmány, amely a fogyatékossgal élők helyzetén igyekszik segíteni. Elődeivel ellentétben azonban ez a dokumentum rendkívül magas szintű jogvédelmet biztosít a fogyatékossgal élők számára. Az Egyezmény részletesen ismerteti a fogyatékossgal élő személyeket megillető jogokat, valamint azokat a kötelezettségeket, amelyeket a részes államoknak biztosítaniuk kell e jogok védelmét.

Az Egyezmény előzményei

Az Egyezmény elfogadása előtt az Egyesült Nemzetek Szervezete már több alkalommal foglalkozott az emberi jogok és a fogyatékossgal problémájával. A közgyűlés 1982-ben elfogadta a Fogyatékossgal Élő Személyekkel Kapcsolatos Cselekvési Világprogramot, melynek célja a fogyatékossgal élők jogainak védelme, valamint a társadalmi életben való részvételük támogatása minden országban, függetlenül annak fejlettségi szintjétől¹. A közgyűlés az 1983 és 1992 közötti időszakot „a fogyatékossgal élők évtizedének” hirdette meg, és szorgalmazta, hogy a részes államok a fenti időszakban törekedjenek a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos cselekvési világprogram megvalósítására.²

A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos cselekvési világprogram első jelentősebb felülvizsgálata során (Stockholm, 1987) a résztvevők felvetették egy a fogyatékossgal élő személyek emberi jogaival kapcsolatos egyezmény

---

¹ Lásd a közgyűlés 37/52 számú határozatában 1982. december 3-án elfogadott Cselekvési Világprogram célkitűzéseit.

² A közgyűlés 37/53 számú határozata (1982. december 3.)

Az egyezmény legfontosabb előzményei

A Nemzetközi Emberi Jogi Kódex:

- ▶ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
- ▶ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
- ▶ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Az ENSZ és az ILO egyéb, emberi jogokkal és fogyatékosággal foglalkozó dokumentumai:

- ▶ Mentálisan Retardált Személyek Jogainak Nyilatkozata (1971)
- ▶ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Nyilatkozata (1975)
- ▶ A Fogyatékosággal Élő Személyekkel Kapcsolatos Cselekvési Világprogram (1982)
- ▶ Az ILO Fogyatékosággal élő személyek foglalkozásbeli rehabilitációjával és alkalmazásával kapcsolatos egyezségokmánya (1983)
- ▶ A fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatos humán erőforrás-fejlesztés tallinni irányelvei (1990)
- ▶ A mentális betegséggel küzdők védelmének és a mentális egészségügyi szolgáltatás fejlesztésének alapelveit (1991)
- ▶ A fogyatékosággal élő személyek egyenlő lehetőségeinek megteremtésére vonatkozó általános szabályok (1993)

megalkotásának gondolatát. A különböző kezdeményezések – köztük az olasz és a svéd kormány, valamint a Szociális Fejlesztési Bizottság fogyatékosággal foglalkozó különleges megbízottja javaslata –, továbbá az erős civil lobbytevékenység ellenére az új egyezmény megalkotására vonatkozó javaslat nem szerzett elég támogatást.

A közgyűlés 1991-ben elfogadta „a mentális betegséggel küzdők védelmének és a mentális egészségügyi szolgáltatás fejlesztésének alapelveit” (MI alapelvek). A MI alapelvek normákat fektettek le, eljárásrendeket írtak elő, valamint védelmet nyújtottak az intézményi keretek között leggyakrabban előforduló jogsértések ellen (pl. fizikai korlátozással való visszaélés, kényszer-elkülönítés, sterilizálás, pszicho-sebészet és a mentálisan fogyatékos személyek kezelése során alkalmazott egyéb agresszív és visszafordíthatatlan eredményhez vezető módszerek). A maga idejében korszerűnek számító MI alapelvek értéke ma már megkérdőjelezhető.

A közgyűlés 1993-ban elfogadta „a fogyatékosággal élő személyek egyenlő lehetőségeinek megteremtésére vonatkozó szabályokat” (Általános Szabályok). Az Általános Szabályok azt kívánták biztosítani, hogy a „fogyatékosággal élő fiúk, lányok, férfiak és nők, mint a társadalom tagjai ugyanazokat a jogokat gyakorolhassák, és

ugyanazon köteleességeket viseljék, mint bárki más”, továbbá elő kívánta segíteni, hogy a részes államok felszámolják a fogyatékossgal élők egyenlő részvételét gátló akadályokat. Az Általános Szabályok az emberi jogokkal és a fogyatékossgal kapcsolatos nemzeti szintű cselekvési programok alapvető okiratává vált, továbbá fontos referenciát jelent az emberi jogi egyezmények által a részes államokra rótt kötelezettségek azonosításában. Számos ország az Általános Szabályokra alapozva alkotja törvényeit. Bár a különleges megbízott folyamatosan figyelemmel kíséri az Általános Szabályok nemzeti szintű megvalósítását, az Általános Szabályok nem jelentenek jogi kötelezettséget, és a fogyatékossgal élők számára nem nyújtanak olyan átfogó jogvédelmet, mint az új Egyezmény.

A nemzetközi emberi jogi dokumentumok célja minden ember, köztük a fogyatékossgal élő személyek jogainak védelme és érvényesítése.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok nemzetközi Egyezségokmánya, valamint a Polgári és Politikai Jogok nemzetközi Egyezségokmánya együtt alkotják a Nemzetközi Emberi Jogi Kódexet. Ez a három dokumentum együtt azokat a polgári, kulturális, gazdasági, politikai és szociális jogokat definiálja, amelyek minden emberi lényt megilletnek. Következésképpen a Nemzetközi Emberi Jogi Kódex a fogyatékossgal élő személyeket megillető jogokat is definiálja, akkor is, ha konkrétan nem említi a fogyatékossgal élők kategóriáját.

Az egyezmény legfontosabb előzményei

2001. december – Mexikó kormánya egy javaslatot nyújtott be a közgyűlésnek, melyben egy ad hoc bizottság felállítására tett javaslatot. A bizottság feladata olyan javaslatok értékelése, amelyek egy átfogó, a fogyatékossgal élő személyek jogainak és méltóságának érvényesítését és védelmét szolgáló nemzetközi egyezmény kidolgozását célozzák.

2002. augusztus – Az ad hoc Bizottság első ülése, melyen a résztvevők a kidolgozandó egyezménnyel és a civil társadalom részvételével kapcsolatban egyeztettek.

2006. augusztus 25. – Az ad hoc bizottság 8. ülése, melyen véglegesítették az egyezmény és a fakultatív jegyzőkönyv tervezetét, és elfogadták azok szövegét, ad interim egy technikai felülvizsgálat lehetőségével.

2006. december 13. – Az ENSZ közgyűlése egyhangúlag elfogadta a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól szóló Egyezményt és annak Fakultatív Jegyzőkönyvét.

2007. március 30. – Az Egyezményt és a Fakultatív Jegyzőkönyvet aláírásra megnyitották az ENSZ New York-i központjában.

A Gyermekejogi Egyezmény az első olyan emberi jogi egyezmény, amely nyíltan tiltja a fogyatékossgal élő gyermekek hátrányos megkülönböztetését. Emellett leszögezi a fogyatékossgal élő gyermekek teljes élethez, valamint az ehhez szükséges speciális kezeléshez és támogatáshoz való jogát.

Az új Egyezmény elfogadását megelőzően az emberi jogi egyezmények nem tértek ki konkrétan a fogyatékossgal élők jogainak védelmére. Részben ebből adódott, hogy a fogyatékossgal élők nem használták ki maximális mértékben az egyezmények által biztosított védelmi mechanizmusokat. Az Egyezmény elfogadása, valamint az új jogvédelmi és ellenőrzési mechanizmusok várhatóan nagymértékben javítják a fogyatékossgal élők jogainak védelmét.

Az egyezményről röviden

Az egyezmény célja

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény 1 cikkelye szerint „a jelen egyezmény célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása”.

Az egyezmény hatóköre

Az Egyezmény a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak védelmét és érvényesítését célozza a gazdaság, szociális élet, a politika, a jog és a kultúra területén. Szorgalmazza a független élet lehetőségét, valamint a megkülönböztetéstől mentes bánásmódot és az egyenlőséget az intézményi rendszerekhez való hozzáférés terén, az adminisztratív intézkedések területén, a bíróságok előtt és a rendőrségi intézkedések során, az oktatás és az egészségügy területén, a munkahelyen, a családi életben, a kultúra és a sport területén, valamint a politikai és közéletben való részvétel során. Az Egyezmény biztosítja, hogy a fogyatékossgal élők a jog teljes értékű személyként kezelje. Továbbá tiltja a fogyatékossgal élő személyek kínzását, kihasználását, bántalmazását, valamint védi életüket és biztonságukat, a szabad helyváltoztatáshoz és véleménynyilvánításhoz való jogukat, és tiszteletben tartja a magánélethez való jogukat.

A fogyatékossgág meghatározása

Az Egyezmény explicit módon nem definiálja a fogyatékossgág fogalmát, de a preambulumban jelzi, hogy „a fogyatékossgág egy változó fogalom” ((e) pont). Az egyezmény a „fogyatékossggal élő személy” fogalmát sem definiálja. Leszögezi azonban, hogy a „fogyatékossggal élő személy” fogalma minden olyan személyre vonatkozik, aki olyan tartós fizikai, mentális, értelmi vagy érzékszervi károsodással él, amely – a negatív attitűdök vagy a fizikai akadályok miatt –

megakadályozza a személyt abban, hogy a társadalom életében teljeskörűen részt vegyen (1. cikk).

Azzal, hogy a fogyatékoság fogalmát változó fogalomként értelmezi, az Egyezmény elfogadja, hogy a társadalom és a társadalomban érvényben lévő vélekedések nem statikusak. Következésképpen az Egyezmény nem alkot pontos definíciót a fogyatékoság fogalmára, hanem egy dinamikus közelítést alkalmaz, amely lehetővé teszi a fogalom újraértelmezését idődről időre, a változó szocio-gazdasági környezetnek megfelelően.

Az Egyezmény fogyatékoságról alkotott felfogása hangsúlyozza továbbá azt, hogy a társadalomban meglévő attitűdbeli és környezeti akadályok jelentős mértékben befolyásolják a fogyatékosággal élőket emberi jogaik szabad gyakorlásában. Vagyis egy kerekesszéssel közlekedő ember számára a tömegközlekedés használatában vagy a munkakeresésben a fő problémát nem az állapota jelenti, hanem a környezeti akadályok, pl. nehezen megközelíthető buszok, vagy a munkahelyi lépcsők.

Egy intellektuális fogyatékosággal élő gyermek gyakran a tanárok hozzáállása, a rugalmatlan iskolavezetés és a gyermek sajátos tanulási képességeihez alkalmazkodni képtelen szülők miatt teljesít rosszul az iskolában. Ezért rendkívül fontos, hogy megváltozzon a társadalom felfogása, és eltűnjenek azok a környezeti akadályok, amelyek meggátolják, hogy a fogyatékosággal élő személyek teljes értékű résztvevői legyenek a társadalmi életnek.

Az Egyezmény inkább jelzi, mint definiálja, kik számítanak fogyatékosággal élő személyeknek. A fogyatékosággal élő személyek fogalma magában foglalja azokat, akik tartós fizikai, mentális, értelmi vagy érzékszervi károsodással élnek, vagyis az Egyezmény legalább e csoport számára védelmet nyújt. A fenti „meghatározás” annak tudomásulvételét is jelzi, hogy a részes államok a védett személyek körét bővíthetik, pl. a rövid távú fogyatékosággal élőket is belevehetik a védett csoportba.

Ezennel beiktatjuk a Fogyatékosággal Élő Személyek Jogairól Szóló Nemzeti Törvényt; az átfogó törvény célja a fogyatékosággal élők jogainak hatásos védelméhez szükséges jogszabályi háttér megteremtése. Beiktatunk továbbá számos programot és kezdeményezést, melyek célja a fogyatékosággal élő személyek oktatási lehetőségeinek javítása, mivel hiszünk abban, hogy a fogyatékosággal élők helyzete az oktatáson keresztül tehető fenntarthatóvá. Büszkeséggel tölt el minket, hogy az Egyezményt országunk ratifikálja elsőként.

Floyd Emerson Morris szenátor,
Szociális és Munkaügyi Miniszter,
Jamaica

A diszkrimináció felszámolása és az egyenlőség megteremtése

A diszkriminációmentesség elve az emberi jogok alapköve, amely minden emberi jogi egyezményben szerepel. Az Egyezmény szerint a „fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetés a fogyatékoságon alapuló bármilyen különbségtételt, kizárást vagy korlátozást jelent, melynek célja vagy hatása valamennyi emberi jog és alapvető szabadság másokkal azonos alapon történő elismerésének, élvezetének vagy gyakorlásának csorbítása vagy semmibe vétele a politikai, a gazdasági, a szociális, a kulturális és a civil élet terén, vagy bármely egyéb területen. Ez a hátrányos megkülönböztetés minden formáját magába foglalja, egyebek között az ésszerű alkalmazkodás megtagadását.”

A részes államoknak a jogszabályi hátteret – pl. törvényalkotás – és a gyakorlatot illetően – pl. munkahelyi diszkrimináció – egyaránt fel kell számolniuk a hátrányos megkülönböztetés jelenségét. Alkalmazhatnak azonban pozitív diszkriminációt a fogyatékosággal élők javára, ha ez szükséges ahhoz, hogy egyenlő jogokat élvezzenek másokkal.

Az „ésszerű alkalmazkodás” azokat az elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek ahhoz, hogy a fogyatékosággal élő személy szabadon élvezhesse alapvető emberi jogait és szabadságát (2. cikk). A fenti elv alapján az állam, és az államon keresztül más résztvevők – ideértve a magánszektor is – kötelesek olyan mértékben alkalmazkodni a fogyatékosággal élő helyzetéhez, amely még nem jelent indokolatlanul nagy terhet.

Ha például egy alkalmazottat baleset ér a munkahelyén vagy azon kívül, és a baleset következtében az alkalmazott kerekesszékebe kényszerül, a munkáltató köteles akadálymentes mellékhelyiséget kialakítani, és biztosítani kell, hogy a folyosók kerekesszékekkel is járhatóak legyenek, illetve mindent meg kell tennie azért, hogy a munkavállaló továbbra is aktív munkaerőként dolgozhasson. Ha a munkáltató nem teljesíti a fenti kötelezettségét, a munkavállalónak joga van ahhoz, hogy diszkrimináció vádjával az illetékes hatósághoz vagy testülethez forduljon.

A munkáltató azonban csak „józan határokon belül” köteles alkalmazkodni a munkavállaló helyzetéhez. Vagyis nem köteles a munkahelyet átalakítani, ha az aránytalanul nagy költségekkel járna, különösen akkor, ha ezt a társaság bevételei egyébként sem tennék lehetővé, vagy ha a munkahely kialakítása nehezen módosítható.

Az Egyezményben megfogalmazott jogok és alapelvek

Általános alapelvek

Az általános alapelvek az Egyezmény értelmezésével és érvényesítésével kapcsolatban nyújtanak iránymutatást a részes államok és más érintettek számára. Az egyezmény nyolc általános alapelvet fektet le:

- ▶ a veleszületett méltóság és autonómia tiszteletben tartása, beleértve az önálló és szabad döntéshozatal jogát és a személyek függetlenségét;
- ▶ a hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség;
- ▶ teljes és tényleges részvétel a társadalmi életben;
- ▶ a fogyatékossgal élő személyek másságának tiszteletben tartása, és elfogadásuk az emberi sokszínűség jegyében;
- ▶ esélyegyenlőség;
- ▶ akadálymentesség;
- ▶ a nők és férfiak közötti egyenlőség;
- ▶ a fogyatékossgal élő gyermekek formálódó képességeinek tisztelete, és a fogyatékossgal élő gyermekek identitásuk megőrzéséhez fűződő jogának tiszteletben tartása.

Jogok

Az Egyezményben meghatározott polgári, kulturális, gazdasági, politikai és szociális jogok minden embert megilletnek. Az Egyezmény azokra a feladatokra helyezi a hangsúlyt, amelyek révén a részes államok biztosítani tudják, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal egyenlő módon élvezzék ezeket a jogokat. Az Egyezmény az államoknak a nők és gyermekek jogaival kapcsolatos feladataira is kitér (pl. adatgyűjtés, figyelemfelhívás és nemzetközi együttműködés).

Az egyezmény a következő jogokat határozza meg:

- ▶ a törvény előtti egyenlőséghez és diszkriminációmentes bánásmódhoz való jog;
- ▶ a személy élethez, a szabadsághoz és biztonsághoz való joga;
- ▶ a törvény előtti egyenlőséghez és a teljes cselekvőképességhez való jog;
- ▶ kínzástól való mentesség;
- ▶ mentesség a kizsákmányolástól, erőszaktól és visszaélésektől;
- ▶ a testi és mentális integritás tiszteletben tartása;
- ▶ a mozgásszabadság és az állampolgárság szabadsága;
- ▶ jog a közösség életében való részvételhez;
- ▶ a szabad véleményalkotáshoz és -nyilvánításhoz való jog;
- ▶ a magánélet tiszteletben tartása;
- ▶ az otthon és a család tiszteletben tartása;
- ▶ a tanuláshoz való jog;
- ▶ az egészséghez való jog;

- ▶ a munkához való jog;
- ▶ megfelelő életkörülményekhez való jog;
- ▶ a politikai életben és a közéletben való részvételhez való jog;
- ▶ a kulturális életben való részvételhez való jog.

Az Egyezmény leszögezi, hogy egyes fogyatékossgal élő személyeket nemcsak fogyatékossguk miatt ér hátrányos megkülönböztetés, de nemük, életkoruk, fajuk, származásuk és vagy más tulajdonságuk miatt is. Ezért az Egyezmény egy-egy külön cikket szentelt két társadalmi csoportnak, a fogyatékossgal élő nőknek és a fogyatékossgal élő gyermekeknek.

Az Egyezmény meghatározza azokat a területeket, amelyeken a részes államok kötelesek lépéseket tenni. Egy jog lefektetése azonban még nem biztosítja az adott jog érvényesítését. Ezért az Egyezmény kötelezi a részes államokat arra, hogy biztosítsák a megfelelő körülményeket annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek szabadon gyakorolhassák a mindenkit megillető jogokat. Ezek a kötelezettségek a következőket foglalják magukban:

- ▶ figyelemfelhívás és tájékoztatás – gondoskodás arról, hogy a fogyatékossgal és a nélkül élő személyek tisztában legyenek jogaikkal és kötelezettségeikkel;
- ▶ akadálymentesítés – ez alapvető feltétele annak, hogy a fogyatékossgal élők szabadon élhessenek jogaikkal, és önállóan élhessék életüket;

Részvétel: alapelv és jog

A részvétel elvének lényege, hogy a fogyatékossgal élő személyek részt vegyenek a tár-sadalom életében, valamint az őket érintő döntések meghozatalában, továbbá ösztönözni kívánja a fogyatékossgal élőket arra, hogy aktívan éljék életüket, és aktívan járuljanak hozzá közösségük életéhez. A bevonás kétirányú folyamat: a nem fogyatékossgal élő személyeknek is nyitottnak kell lenniük a fogyatékossgal élők részvételére.

Az egyezmény explicit módon leszögezi a politikai életben (pl. szavazati jog a parlamenti választásokon), és a kulturális életben (pl. kulturális, sport- és egyéb rekreációs tevékenységekben) való részvételhez való jogot . A részvétel jogának érvényesítése azonban gyakran állami beavatkozást igényel. Ha például egy vak személy élni kíván szavazati jogával, szüksége van Braille írással készített szavazati lapra, és akár konkrét segítségre is a szavazófülkében. Egy kerekesszékkal közlekedő személy számára problémát okozhat, ha a szavazó helyiség nem közelíthető meg rámpán, vagy túl messze van a lakhelyétől, ami azt eredményezi, hogy a személy ilyen helyzetben nem tud élni szavazati jogával.

Férfiak és nők egyenjogúsága

A fogyatékossgal élő nők gyakran nemcsak fogyatékossguk miatt szenvednek el hátrányos megkülönböztetést, de női mivoltuk miatt is. A férfiak, és nők egyenjogúságának alapelve megköveteli, hogy a részes államok az Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtása során törekedjenek a férfiak és nők közötti egyenjogúság megvalósítására, az egyenlőtlenségek felszámolására. Az Egyezmény 6. cikke leszögezi, hogy a fogyatékossgal élő nők és lányok több szinten is ki vannak téve a diszkriminációnak, hiszen hátrányos megkülönböztetés éri őket fogyatékossguk, nemük, és néha más tulajdonságuk miatt is. A férfiak és a nők közötti egyenlőség nemcsak az Egyesült Nemzetek Szervezetének emberjogi tevékenységének egyik legfőbb elve, hanem önálló jog is.

- ▶ humanitárius vészhelyzetek és azok kockázatának kezelése – az ilyen helyzetek kapcsán sokan tesznek szert valamilyen fogyatékossgára, védelmük érdekében az államnak konkrét lépéseket kell tennie;
- ▶ jogvédelem – annak biztosítása, hogy a fogyatékossgal élők kiállhassanak a jogaikért;
- ▶ mobilitás – a fogyatékossgal élők önálló közlekedésének elősegítése;
- ▶ rehabilitáció a veleszületett fogyatékossgal élők és rehabilitáció a szerzett

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés alapelve azon akadályok felszámolását célozza, amelyek a fogyatékossgal élő személyeket gátolják abban, hogy emberi jogaikat szabadon élvezhessék. Az akadály fogalma nemcsak a konkrét fizikai akadályokat foglalja magában, de azokat az akadályokat is, amelyek a fogyatékossgal élőket az információszerzésben, a technológiákhoz való hozzáférésben, a kommunikációban, vagy a gazdasági és a társadalmi életben való részvételben gátolják. Rámpák, megfelelő szélességű, akadálymentes folyosók és ajtók, megfelelő kilincsek, az információk Braille írásban és más, könnyen olvasható formában történő megjelenítése, jeltolmácsok alkalmazása, valamint szükség esetén segítség és támogatás nélkül nem biztosítható, hogy a fogyatékossgal élő alkalmazott el tudjon jutni munkahelyére, vagy akár egy szórakozóhelyre, a szavazófülkébe, a bíróságra stb. Az információk hiánya, valamint a szabad mozgás korlátozása azt eredményezi, hogy a fogyatékossgal élő ember más jogaival sem tud szabadon élni.

fogyatékossgal élők számára – cél a lehető legnagyobb mértékű önállóság biztosítása;

- ▶ statisztika és adatgyűjtés – célja a fogyatékossgal élők jogainak érvényesítését és védelmét célzó politikák kidolgozásának és végrehajtásának támogatása.

Nemzetközi együttműködés

Általánosan elfogadott tény, hogy nemzetközi együttműködés nélkül nem biztosítható, hogy a fogyatékossgal élő személyek szabadon élhessenek emberi jogaikkal.

Az Egyezmény is hangsúlyozza az együttműködés fontosságát, és a részes államokat kötelezi arra, hogy együttműködjenek egymással, valamint a nemzetközi és regionális szervezetekkel a következő területeken:

- ▶ Erőforrások bővítése, pl. információk, tapasztalatok, tréningprogramok és követendő megoldások cseréje révén;
- ▶ kutatási programok, tudományos eredmények cseréje;
- ▶ technikai és gazdasági segítség, ideértve a támogató és akadálymentesítő technológiák bevezetésének támogatását is.

Az Egyezmény a nemzetközi együttműködésnek egy teljes cikket szentel, melyben többek között hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a nemzetközi fejlesztési programok minél nagyobb mértékben elérhetőek legyenek a fogyatékossgal élők számára. Annak tükrében, hogy számos országban a fogyatékossgal élők túlnyomó része a szegényebb társadalmi rétegekhez tartozik, nyilvánvaló, hogy ha ezeknek az embereknek a helyzetét és szükségleteit nem veszik figyelembe a fejlesztési programok kidolgozása és megvalósítása során, az csak tovább mélyíti a meglévő egyenlőtlenséget, és fokozott diszkriminációhoz vezet.

Az Egyezmény leszögezi, hogy a nemzetközi együttműködést nemcsak a részes államoknak kell részt szorgalmazniuk, de a civil társadalomnak, a fogyatékossgal élőket képviselő szervezeteknek, a nemzetközi és regionális szervezeteknek (pl. az ENSZ speciális ügynökségei), a Világbanknak és más fejlesztési bankoknak, valamint a regionális szervezeteknek (pl. Európai Bizottság vagy az Afrikai Unió) is.

Az Egyezmény által a részes államokra rótt kötelezettségek

Az Egyezmény 4. cikkének értelmében az egyezményt ratifikáló államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják és elősegítik valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül.

A részes államoktól elvárt intézkedések

- ▶ A fogyatékossgal élő személyek érdekeit védő törvények beiktatása és adminisztratív megoldások bevezetése.
- ▶ A diszkrimináció felszámolását célzó törvények és intézkedések bevezetése.
- ▶ A fogyatékossgal élő személyek érdekeinek érvényesítése a különböző irányelvekben és programokban.
- ▶ A fogyatékossgal élők jogait sértő gyakorlatok felszámolása.
- ▶ Annak biztosítása, hogy a közszféra tiszteletben tartsa a fogyatékossgal élők jogait.
- ▶ Annak biztosítása, hogy a privát szféra és a társadalom tiszteletben tartsa a fogyatékossgal élők jogait.
- ▶ Olyan kutatási és fejlesztési programok indítása és támogatása, melyek célja a javak, szolgáltatások és technológiák elérhetővé tétele a fogyatékossgal élők számára.
- ▶ A fogyatékossgal élők tájékoztatása akadálymentes csatornákon keresztül a helyzetüket javító technológiákkal kapcsolatban.
- ▶ Olyan tréningek indítása, melyek célja az egyezményben lefektetett jogok megismertetése szakmabeliekkel, valamint azokkal, akik fogyatékossgal élő személyekkel dolgoznak.
- ▶ Fogyatékossgal élő személyek bevonása a fogyatékossgal élőket érintő törvények és politikák kidolgozásába és megvalósításába, valamint egyéb döntéshozatali folyamatokba.

A keretes írás azokat a konkrét lépéseket ismerteti, amelyeket a részes államoknak a fenti kötelezettség teljesítése érdekében meg kell tenniük.

A részes államok minden rendelkezésre álló forrás segítségével kötelesek lépéseket tenni a gazdasági, szociális és kulturális jogok progresszív érvényesítése érdekében. Ez a kötelezettség – a progresszív érvényesítés – annak elfogadását tükrözi, hogy a jogok többségének teljes körű érvényesítése időt igényel. Ilyen időigényes folyamat például a társadalombiztosítási és egészségügyi rendszer kidolgozása vagy fejlesztése. A progresszív érvényesítés fogalma tehát némi rugalmasságot biztosít a részes államok számára kötelezettségeik teljesítése terén, ugyanakkor nem mentesíti azokat a jogok védelmének kötelezettsége alól. Például a részes államok nem utasíthatnak ki az országból fogyatékossgal élő személyt, önkényesen nem szüntethetik meg az ilyen személyek társadalombiztosítás által nyújtott védelmét, és kötelesek minimálbért előírni az őket alkalmazó munkáltatók számára.

A gazdasági, szociális és kulturális jogoktól eltérően a polgári és politikai jogokra nem vonatkozik a progresszív érvényesítés elve, vagyis a részes államoknak késedelem

A fejlődő országokban számtalan fogyatékossgal élő nő – köztük engem is – sújt háromszoros diszkrimináció: egyrészt a fogyatékossgunk, másrészt a nemünk, harmadrészt pedig szegénységünk miatt. Ez az egyezmény nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy másokkal egyenlő módon élhessünk a minket megillető jogokkal.

Venus Ilagan, Disabled Peoples' International (Fülöp-szigetek)

személy orvosi vizsgálatát a személy hozzájárulása nélkül, illetve nem zárhat ki az iskolai oktatásból egy fogyatékossgal élő személyt annak fogyatékossgára hivatkozva.

A jogok védelmére vonatkozó kötelezettség – a részes államok kötelesek megakadályozni, hogy a fogyatékossgal élők jogait bárki megsértse. Például a részes államok kötelesek előírni a munkáltatók számára, hogy azok – akár „ésszerű alkalmazkodás” révén – a fogyatékossgal élők számára megfelelő munkakörülményeket biztosítsanak. A részes államoknak következetesen meg kell védeniük a fogyatékossgal élő személyeket a bántalmazástól és a megaláztatástól.

A jogok érvényesítésére vonatkozó kötelezettség – a részes államok kötelesek megfelelő törvények beiktatásával, adminisztratív eszközökkel, valamint jogszabályi és egyéb intézkedésekkel elősegíteni a fentebb meghatározott jogok (lásd az előző oldalon) szabad gyakorlását.

A következő oldalon található keretes írás a fenti kötelezettségek teljesítésére mutat gyakorlati példákat.

Az Egyezmény összehasonlítása más emberi jogi egyezményekkel

Az Egyezmény tartalmilag kiegészíti a többi emberi jogi egyezményt. Az Egyezmény célja nem az, hogy a fogyatékossgal élők számára új jogokat definiáljon, hanem a részes államok azon kötelezettségének kifejtése, miszerint tiszteletben kell tartaniuk, és biztosítaniuk kell a fogyatékossgal élők számára a mindenkit megillető emberi jogok szabad és egyenlő gyakorlását.

nélkül biztosítaniuk kell ezen jogok védelmét.

A jogok tiszteletben tartására, védelmére és érvényesítésére vonatkozó kötelezettségek

Az Egyezmény implicit módon három kötelezettséget határoz meg a részes államok számára:

A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége – a részes államok nem korlátozhatják a fogyatékossgal élő személyeket emberi jogaik szabad élvezetében. Például az állam nem kezdeményezheti egy fogyatékossgal élő

A jogok tiszteletben tartására, védelmére és érvényesítésére vonatkozó kötelezettségek: gyakorlati megvalósítás

Kínzástól való mentesség

A jog tiszteletben tartása: a részes államok az állami büntetés-végrehajtási intézetekben nem kínozhatnak, illetve nem tehetnek ki durva, embertelen és megalázó bánásmódnak fogytékossággal élő személyeket.

A jog védelme: a részes államoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a magáncégek által üzemeltetett börtönök és pszichiátriai intézetek ne alkalmazzanak kínzást és megalázó bánásmódot fogytékossággal élő személyekkel szemben.

A jog érvényesítése: a részes államoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a börtönökben dolgozó tisztviselők és az egészségügyi szakemberek megfelelő tájékoztatást és képzést kapjanak azzal kapcsolatban, hogy a gyakorlatban mit jelent a fogytékossággal élők jogainak tiszteletben tartása.

Az egészséghez való jog

A jog tiszteletben tartása: az állami hatóságok nem vethetnek alá orvosi kísérleteknek fogytékossággal élő személyt annak szabad és tájékozott beleegyezése nélkül.

A jog védelme: a kormánynak gondoskodnia kell arról, hogy az egészségügyi szolgáltatók fogytékossággal élő személyekkel szemben semmilyen formában ne alkalmazzanak diszkriminációt, illetve fogytékosságukra hivatkozva ne tagadják meg tőlük az ellátást.

A jog érvényesítése: a kormánynak törekednie kell arra, hogy a fogytékossággal élők számára elérhető legyen a minőségi és megfizethető egészségügyi ellátás.

Szabad véleménynyilvánítás

A jog tiszteletben tartása: a részes államok nem akadályozhatják meg a fogytékossággal élő személyeket szabad véleménynyilvánítási joguk gyakorlásában.

A jog védelme: a részes államoknak gondoskodniuk arról, hogy a nem állami szereplők ne akadályozhassák meg a fogytékossággal élő személyeket szabad véleménynyilvánítási joguk gyakorlásában.

A jog érvényesítése: a részes államoknak a hivatalos kommunikáció során törekedniük kell jeltolmácsok, egyszerű nyelvezet, Braille formátum, nagyméretű szöveg és egyéb alternatív megoldások alkalmazására.

A tanuláshoz való jog

A jog tiszteletben tartása: az iskolák nem tagadhatják meg fogytékossággal élő személyek oktatását azok fogytékosságára hivatkozva.

A jog védelme: a részes államoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a magániskolák tantervükön keresztül ne alkalmazzanak diszkriminációt a fogytékossággal élő személyekkel szemben.

A jog érvényesítése: a részes államoknak progresszív módon gondoskodniuk kell arról, hogy a középfokú oktatás mindenki számára elérhető legyen, ideértve a fogytékossággal élő személyeket is.

A munkához való jog

A jog tiszteletben tartása: a részes államok kötelesek tiszteletben tartani a fogytékossággal élők jogát szakszervezet létrehozására.

A jog védelme: a részes államoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a magáncégek is tiszteletben tartsák a fogytékossággal élők munkához való jogát.

A jog érvényesítése: a részes államok a rendelkezésre álló erőforrásokat felhasználva kötelesek szakmai képzéseket nyújtani fogytékossággal élő személyek számára.

A törvény előtti egyenlőség: az alapelv kidolgozása

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (16. cikk)

Mindenkinek joga ahhoz, hogy a törvény előtt másokkal egyenlő személyként kezeljék.

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény (12. cikk)

- 1.** A részes államok újólág megerősítik, hogy a fogyatékossgal élő személyeknek joguk van ahhoz, hogy a törvény előtt mindenhol teljes értékű személyként ismerjék el őket.
- 2.** A részes államok elismerik, hogy a fogyatékossgal élő személyeket az élet minden területén másokkal azonos alapon megilleti a jog- illetve cselekvőképesség.
- 3.** A részes államok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára elérhető legyen a cselekvőképességük gyakorlásához esetlegesen szükséges segítség.
- 4.** A részes államok biztosítják, hogy a cselekvőképesség gyakorlására vonatkozó valamennyi intézkedés, a nemzetközi emberi joggal összhangban, megfelelő és hatékony biztosítékokat tartalmaz a visszaélések megelőzésére. Ezek a biztosítékok garanciát nyújtanak arra, hogy a cselekvőképesség gyakorlására vonatkozó intézkedések tiszteletben tartják a személy jogait, akaratát és döntéseit, összeférhetlenségtől és indokolatlan befolyástól mentesek, arányosak és a személy körülményeire szabottak, a lehető legrövidebb időre vonatkoznak, továbbá hogy a hatáskörrel rendelkező, független és pártatlan hatóság vagy igazságügyi szerv rendszeresen felülvizsgálja azokat. A biztosítékok azzal arányosak, amilyen mértékben az adott intézkedések érintik a személy jogait és érdekeit.
- 5.** E cikk rendelkezéseire figyelemmel a részes államok minden megfelelő és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal egyenlő módon gyakorolhassák a tulajdonhoz, örökléshez és a saját pénzügyeik ellenőrzéséhez való jogukat, továbbá másokkal egyenlő feltételekkel jussanak bankkölcsönhöz, jelzáloghoz és más pénzügyi hitelhez; továbbá biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyeket önkényesen ne foszthassák meg vagyonuktól.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya óta megalkotott és elfogadott nemzetközi emberi jogi egyezmények meghatározták azokat a lépéseket, amelyeket a részes államoknak konkrét helyzetek kapcsán meg kell tenniük annak érdekében, hogy a fenti jogok ne sérüljenek. Vannak egyezmények például, amelyek kifejezetten a gyermekek vagy a bevándorlók érdekeit védik; a kínzást tiltják; vagy a nemi, illetve faji alapon történő diszkrimináció ellen

nyújtanak védelmet. Az új Egyezmény azokra a lépésekre helyezi a hangsúlyt, amelyeket a részes államoknak a fogyatékossgal élők jogainak védelme érdekében meg kell tenniük.

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Hogyan hívhatom fel a figyelmet az egyezmény alapelveire:

- A parlamentben vessen fel az egyezmény tartalmával kapcsolatos problémákat.
- Ellenőrizze a törvénytervezeteket abból a szempontból, hogy megfelelnek-e az Egyezmény rendelkezéseinek.
- Működjön együtt emberi jogi szervezetekkel és a fogyatékossgal élőket képviselő szervezetekkel.
- Különböző lakossági fórumokon, valamint iskolákban rendezett találkozók, és pártrendezvények alkalmával beszéljen az Egyezményről.
- Különböző rendezvényeken tartott beszédeiben – különösen a fogyatékossgal élők nemzetközi napján (december 3.) – térjen ki az Egyezményre.
- Szervezen találkozót más képviselőkkel, ahol megvitathatják az Egyezmény tartalmát és vonatkozásait.
- Szervezen televízió- és rádióinterjúkat az Egyezménnyel kapcsolatban.
- Írjon cikkeket az Egyezménnyel kapcsolatban különböző napilapokba, szaklapokba, magazinokba és más kiadványokba.
- Kezdeményezze, hogy az Egyezményt lefordítsák az anyanyelvére, és minél szélesebb körben terjesszék.
- Kezdeményezze, hogy az Egyezmény akadálymentes formátumban is elérhető legyen.
- Ügyeljen arra, hogy a parlament a fogyatékossgal élő képviselők, és más munkatársak számára biztosítsa az Egyezményben rögzített jogokat.
- Kezdeményezze egy az emberi jogokkal és a fogyatékossgal élők helyzetével foglalkozó parlamenti bizottság felállítását, amely közreműködhet az Egyezmény betartásának ellenőrzésében és gondoskodhat arról, hogy más parlamenti bizottságok is kellőképpen mérlegeljék a fogyatékossgal élők helyzetével kapcsolatos problémákat.
- Gondoskodjon arról, hogy minden parlamenti képviselő kapjon egy példányt az Egyezményből és a Fakultatív Jegyzőkönyvből.
- Politikai tevékenysége során – különösen a saját választókerületében – hangoztassa az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv jelentőségét.
- Tartson parlamenti meghallgatást a fogyatékossgal élők jogaival kapcsolatban.

A 22. oldalon lévő keretes írás azt illusztrálja, hogyan alkalmazza az Egyezmény a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában megfogalmazott, törvény előtti egyenlőségre vonatkozó jogot a fogyatékossgal élő személyek helyzetére. A törvény előtti egyenlőségre vonatkozó jog az egyik alapvető jog, és nemcsak mint önálló jog, de mint más jogok szabad élvezetének egyik feltétele is. Azért, mert a jogok bíróság előtt történő hatékony megvédésének (jogorvoslathoz való jog); szerződéskötésnek (pl. munkához való jog); ingatlan vételének vagy eladásának (ingatlan önálló vagy társtulajdonosként történő birtoklásához való jog); és a házasodásnak (házassághoz és családalapításhoz való jog) egyaránt előfeltétele a törvény előtti egyenlőség.

A fogyatékossgal élők túlságosan gyakran kerülnek abba a helyzetbe, hogy fogyatékossguk miatt nem egyenlők másokkal a törvény előtt. Vannak fogyatékossgal élő személyek, akiket be sem jegyeztek az anyakönyvbe születésükkor, másokat indokolatlanul megfosztanak cselekvőképességüktől, és gondnokot rendelnek föléjük, akik korlátozzák őket jogaik szabad gyakorlásában. A helyzet orvoslása érdekében az Egyezmény egyértelműen definiálja a jogot, valamint azokat a lépéseket, amelyeket a részes államok kötelesek megtenni e jog védelme érdekében.

3. FEJEZET

Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv rendelkezéseinek való megfelelés ellenőrzése

Minden jogi kötelezettséget jelentő nemzetközi emberi jogi egyezmény tartalmaz a rendelkezések betartásának ellenőrzésére kidolgozott mechanizmusokat – ez alól az Egyezmény sem kivétel. A más emberi jogi egyezmények kapcsán alkalmazott felügyeleti mechanizmusokhoz hasonlóan az Egyezményben körvonalazott eljárás az Egyezmény rendelkezéseinek ténylegesen végrehajtása érdekében konstruktív dialógust szorgalmaz a részes államok között. A felügyelő mechanizmus azt a lehetőséget is magában foglalja, hogy magánszemélyek jogsértés esetén panasszal élhetnek, és jogorvoslatot kérhetnek. A felügyelő mechanizmusok biztosítják az elszámoltathatóságot, hosszú távon pedig a részes államokat segítik az Egyezmény rendelkezéseinek való megfelelésben.

Az Egyezményben meghatározott felügyeleti mechanizmusok

Az Egyezmény mind nemzeti, mind nemzetközi szinten meghatároz felügyeleti mechanizmusokat.

Országos szinten – a részes államoknak a kormányzaton belül ki kell jelölniük egy vagy több központi egységet, amelyek a rendelkezések végrehajtásáért felelnek. A részes államoknak emellett fontolóra kell venniük egy irányító testület felállítását a kormányon belül, melynek feladata a rendelkezések végrehajtásának támogatása. A részes államoknak létre kell hozniuk, illetve támogatniuk kell olyan független intézeteket, amelyek az Egyezménnyel kapcsolatban tájékoztató, érdekvédelmi és felügyeleti funkciókat látnak el (pl. egy nemzeti emberi jogi intézetet). (Az országos szintű felügyeleti mechanizmusokkal kapcsolatban a 7. fejezet tartalmaz további részleteket.)

Nemzetközi szinten – az Egyezmény előírja egy független szakértőkből álló bizottság – a **Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága** – felállítását. A Bizottság feladata a részes államok időszaki jelentéseinek értékelése. A jelentések alapján a Bizottság az érintett állammal együttműködve szakértői észrevételeket és ajánlásokat fogalmaz meg az adott állam számára.

Az **Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve** – amennyiben azt az adott állam külön ratifikálta – feljogosítja a Bizottságot további két felüyeleti módszer alkalmazására: az „*egyéni kommunikációs eljárás*on” keresztül olyan magánszemélyek jelezhetik panaszukat a Bizottság felé, akik szerint az állam megsértette az Egyezményben rögzített jogukat. A másik csatorna a „*vizsgálati eljárás*”, amelyen keresztül a Bizottság az Egyezmény rendelkezéseinek sorozatos és súlyos megsértését vizsgálja ki. A vizsgálat az adott állam hozzájárulásával helyszíni látogatást is magában foglalhat.

Az Egyezmény előírja egy a részes államok számára szervezett konferenciát is, amelyen a résztvevők az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos részleteket vitatják meg.

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága

Az Egyezmény előírja a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságának felállítását, ahogy az Egyezmény hatályba lép. A Bizottság feladata a részes államok által benyújtott időszaki jelentések értékelése, az egyedi panaszok értékelése és kivizsgálása, valamint általános észrevételek és ajánlások megfogalmazása.

A Bizottság kezdetben 12 független szakértőből áll; ahogy az Egyezményt ratifikáló államok száma eléri a hatvanat, a bizottság tagjainak száma 18-ra nő. A Bizottság tagjait – akik személyes minőségükben vesznek részt a bizottság munkájában – a részes államok konferenciája jelöli ki. A Bizottsági tagok kiválasztásának alapja az emberi jogokkal és a fogyatékossgal élők helyzetével kapcsolatos kompetencia és tapasztalat; további szempont, hogy a bizottságban minél több régió, kultúra és jogrendszer képviseltesse magát, a tagok között a férfiak, és a nők aránya egyenlő legyen, és a tagok között legyenek a fogyatékossgal élő szakértők is.

A részes államoknak a Bizottságba jelölendő személyek kiválasztása során konzultálniuk kell fogyatékossgal élő személyekkel, valamint az őket képviselő szervezetekkel is.

Időszaki jelentések

Az Egyezményt ratifikáló államok kötelesek benyújtani a Bizottságnak egy első átfogó jelentést, amelyben ismertetik azokat az intézkedéseket, amelyeket az Egyezmény végrehajtása érdekében tettek. Az államoknak az első jelentést az Egyezmény adott

államra történő hatályba lépését követő két éven belül kell benyújtaniuk. Az első jelentésnek a következőket kell tartalmaznia:

- ▶ az Egyezmény végrehajtását célzó alkotmányos, jogi és adminisztratív keretrendszer ismertetése;
- ▶ az Egyezmény egyes rendelkezéseinek végrehajtását célzó politikák és programok ismertetése;
- ▶ a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényesítése terén az Egyezmény ratifikálásának és végrehajtásának köszönhetően elért eredmények ismertetése.

Ezt követően a részes államok legalább négyévente vagy a Bizottság által kért időpontban nyújtanak be újabb jelentést. A későbbi jelentéseknek a következőket kell tartalmazniuk:

- ▶ a Bizottság által a korábbi jelentések kapcsán felvetett és a szakértői észrevételekben jelzett aggályok és problémák nyomán tett intézkedések;
- ▶ az adott időszakban a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényesítése terén elért eredmények ismertetése;
- ▶ azon akadályok és problémák ismertetése, amelyekkel az állam az adott időszakban az Egyezmény megvalósítása kapcsán szembesült.

A Bizottság a későbbiekben meghatározza a jelentések tartalmára vonatkozó irányelveket. Az első jelentésnek átfogónak kell lennie, vagyis ki kell térnie az Egyezmény minden egyes rendelkezésének megvalósítására. A későbbi jelentéseknek nem kell tartalmazniuk a korábban már jelzett információkat. A részes államoknak a jelentéseket átlátható és ellenőrizhető módon kell elkészíteniük, s ennek során konzultálniuk kell fogyatékossgal élő személyekkel és az őket képviselő szervezetekkel is.

Az időszaki jelentések készítése

- ▶ a részes államokat az emberi jogokkal és a fogyatékossgal élő személyek jogaival kapcsolatos nemzeti jogszabályi háttér, alkalmazott politikák és programok teljes felülvizsgálatára ösztönzi;
- ▶ biztosítja, hogy a részes államok folyamatosan nyomon kövessék a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényesítését;
- ▶ a részes államokat prioritások felállítására és a teljesítményértékelést lehetővé tévő normák meghatározására ösztönzi;
- ▶ a részes államok számára olyan normát jelent, amelynek tükrében a későbbi jelentések értékelhetők;

- ▣ lehetőséget kínál társadalmi párbeszédre és a kormány teljesítményének értékelésére;
- ▣ felszínre hozza a végrehajtás során felmerülő problémákat, amelyek egyébként valószínűleg rejtve maradnának.

Az időszaki jelentések célja

Az időszaki jelentések megkönnyítik a részes államok számára az Egyezmény rendelkezései által előírt kötelezettségek teljesítését, továbbá a kormányok és az emberi jogi szervezetek számára eszközként szolgálnak annak értékelésére, hogy az adott országban milyen mértékben tartják tiszteletben a fogyatékossgal élő személyek emberi jogait. A Bizottságnak benyújtott időszaki jelentések

- ▣ a kormányok, az országos szintű emberi jogi intézetek és a civil társadalom számára érthetőbbé és világosabbá teszik az Egyezményben megfogalmazott jogokat és célkitűzéseket;
- ▣ felhívják a figyelmet az Egyezményre és a fogyatékossgal élők helyzetére az adott országban;

A jelentések parlamenti felügyelete: dél-afrikai tapasztalatok

Az Egyezményben meghatározott Bizottság és jelentési mechanizmus nagyon hasonló ahhoz, amelyet a Nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény (CEDAW) alkalmaz. A parlamenteknek több lehetőségük is van a jelentések ellenőrzésére. Dél-Afrikában például minden a CEDAW bizottságnak (és bármely más nemzetközi felügyelő-testületnek) küldendő jelentést előzőleg megvitat a parlament, amelynek biztosítania kell, hogy a jelentés minél több érintett – köztük a civil társadalom – véleményét tartalmazza. A parlament ennek jegyében vitanapokat és meghallgatásokat tart, minisztereket számoltat el, és a legkülönbözőbb minisztériumoktól és civil csoportoktól kér be dokumentumokat. Dél-Afrikában parlamenti képviselők is tagjai annak a nemzeti delegációnak, amely részt vesz a CEDAW bizottság munkájában, ennek köszönhetően a képviselők első kézből és pontosan értesülnek a bizottság ajánlásairól. A parlamentnek kulcsszerepe van annak biztosításában is, hogy a bizottság javaslatai valóban megvalósuljanak¹.

¹ Idezet innen: Parliament and Democracy in the Twenty-first Century: A Guide to Good Practice (Genf, Inter-parlamentáris Unió, 2006).

A Gyermek Jogainak Bizottsága és a fogyatékossgal élő gyermekek jogai

Az emberi jogok és a fogyatékossgal élők jogainak területén az ENSZ legaktívabb emberi jogi felügyelő-testülete a Gyermekjogi Bizottság. A bizottság rendszeres időközönként kér be információt a részes államoktól azzal kapcsolatban, hogy milyen mértékben sikerült érvényesíteniük a fogyatékossgal élő gyermekek jogait az adott országban. 2006 szeptemberében a Gyermekjogi Bizottság megállapította, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek még mindig nem élhetnek szabadon a számukra a Gyermekjogi Egyezményben lefektetett jogokkal. A Bizottság hangsúlyozta, hogy ennek akadálya nem a fogyatékossg, hanem azok a fizikai, valamint szociális és kulturális attitűdbeli akadályok, amelyekkel ezek a gyermekek nap mint nap szembesülnek. A Bizottság a részes államok számára irányelveket bocsátott ki, melyekben szorgalmazta az anyakönyvi regisztrációt, valamint a családi környezettel, alternatív gondozással, az alapvető egészségügyi és jóléti szolgáltatásokkal, az oktatással és a szabadidővel, a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerével, valamint a kihasználás és bántalmazás megelőzésével kapcsolatos információk elérhetővé tételét.

- ▶ a független, nemzetközi szakértőknek az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos javaslatai révén segítik a kormányzatok munkáját;
- ▶ kiemelik a megfelelő gyakorlatokat és a pozitív tapasztalatokat;
- ▶ mivel az időszaki jelentések és a bizottságok szakértői észrevételei nyilvános dokumentumok, lehetővé teszik, hogy egy-egy országban alkalmazott megfelelő gyakorlatok és tapasztalatok más országok számára is tanulsággul szolgáljanak;
- ▶ irányelvekkel szolgálnak a kormányzatok, országos emberi jogi intézetek és a civil társadalom számára a jövőben végrehajtandó intézkedésekkel kapcsolatban, ideértve pl. a jogszabályalkotást, valamint a különböző politikák és programok kidolgozását;
- ▶ kijelölik azokat a területeket, ahol a nemzetközi együttműködés – különösen az Egyesült Nemzetek Szervezetén keresztül – kívánatos lenne.

Az időszaki jelentések utánkövetése

Miután a Bizottság értékelte a jelentést és összeállította szakértői észrevételeit és javaslatait, az eredményeket továbbítja az ENSZ érintett ügynökségei, alapjai és programjai felé, amelyek technikai együttműködés keretében az utánkövetést végzik. Az ENSZ-nek számos ügynöksége lát el a fogyatékossgal élők jogaival kapcsolatos feladatokat, köztük az UNESCO, az ILO, a WHO, az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP), az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF), valamint a Világbank. Az érintett

ügynökségek és más szervezetek bevonása révén a részes államok, és a Bizottság nagyobb hatáskokkal dolgozhat azon, hogy az időszaki jelentések ténylegesen hozzájáruljanak a fogyatékossgal élők helyzetének javulásához.

A részes államok konferenciája

Az Egyezményt ratifikáló részes államok a részes államok konferenciáin rendszeresen találkoznak annak érdekében, hogy megtárgyalják az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatban felmerülő kérdéseket. A részes államok első konferenciájának megrendezésére fél évvel az Egyezmény hatályba lépését követően kerül sor. Az Egyezmény nem rendelkezik a konferencia körülményeivel és funkcióival kapcsolatban.

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Hogyan járulhatok hozzá ahhoz, hogy az időszaki jelentés betöltse funkcióját:

A parlamenti képviselők sokat tehetnek azért, hogy kormányuk teljesítse az Egyezményben a jelentéssel kapcsolatban lefektetett követelményeket. A parlamenti képviselők ehhez a következőképpen járulhatnak hozzá:

- Gondoskodniuk kell arról, hogy a kormány időben elkészítse az első és a későbbi jelentéseket.
- Gondoskodniuk kell arról, hogy a jelentés összeállításában meghallgatások és egyéb konzultációs lehetőségek révén fogyatékossgal élő személyek is részt vegyenek.
- Számon kell kérniük a kormánytól, ha az késik a jelentés összeállításával, és parlamenti eljárásokon keresztül biztosítaniuk kell, hogy a kormány teljesítse a jelentésre vonatkozó kötelezettségeit.
- Aktívan közre kell működniük a jelentés elkészítésében, például a megfelelő parlamenti bizottságokban való tagság révén.
- Gondoskodniuk kell arról, hogy a jelentés minden olyan intézkedést és lépést ismertessen, amelyet a kormány a fogyatékossgal élők jogvédelme érdekében tett.
- Támogatniuk kell a Bizottság szakértői észrevételeinek minél szélesebb körben való terjesztését.
- Szorgalmazniuk kell, hogy az érintett minisztériumok végrehajtsák a szakértői észrevételekben jelzett intézkedéseket.
- A megvalósítást gátló akadályokkal kapcsolatban a parlamentben kérdőre kell vonniuk az érintett minisztereket.
- A parlamentben és egyéb fórumokon nyilvánosságra kell hozniuk a Bizottság szakértői észrevételeinek tartalmát.

A fogyatékossgal élő személyek jogainak védelmét szolgáló egyéb mechanizmusok

Minden emberi jogi egyezmény védi a fogyatékossgal élők emberi jogait, ami azt jelenti, hogy az ENSZ emberi jogi egyezményeinek égisze alatt felállított, független szakértőkből álló bizottságoknak az egyes egyezmények keretein belül a fogyatékossgal élők jogainak érvényesítését is figyelemmel kell kísérniük. Az Emberi Jogi Bizottság például jogosult arra, hogy a részes államokban felügyelje a fogyatékossgal élőknek a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányban lefektetett polgári és politikai jogait. A Gyermekjogi Bizottság pedig jogosult arra, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek jogainak érvényesítését figyelemmel kísérje.

Az Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve

A fakultatív jegyzőkönyv egy jogi dokumentum, amely az adott egyezményhez kapcsolódva olyan kérdésköröket érint, amelyekkel maga az egyezmény nem, vagy nem kielégítő mértékben foglalkozik. A fakultatív jegyzőkönyveket rendszerint – de nem mindig – csak olyan államok ratifikálhatják, amelyek a jegyzőkönyvhöz tartozó egyezményt is aláírták. A „fakultatív” jelző arra utal, hogy az államok – ideértve az egyezményt egyébként ratifikáló államokat is – nem kötelesek a jegyzőkönyvet aláírni.

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve az Egyezmény megvalósítását két eljárás kifejtésével támogatja. Ezek az „egyéni kommunikációs eljárás” és a „vizsgálati eljárás”.

Az egyéni kommunikációs eljárás

Az egyéni kommunikációs eljárás lehetővé teszi a Fakultatív Jegyzőkönyv valamely részes államában élő magánszemélyek vagy csoportok számára, hogy a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságához panaszt nyújtsanak be arra vonatkozóan, hogy az állam megsértette az Egyezmény értelmében ráháruló kötelezettségeket valamelyikét.

A „kommunikáció” tehát „panaszt” jelent.

A panasz kivizsgálását követően a Bizottság véleményt alkot, és szükség esetén javaslatokat tesz, amelyeket az érintett részes államnak megküld. A Bizottság véleménye

A fakultatív jegyzőkönyv az egyezmények felügyeleti rendszerének működését támogatja. A jegyzőkönyv tisztázza a részes államokra háruló kötelezettségeket, valamint jogorvoslati lehetőséget kínál olyan magánszemélyek számára, akik jogsértést szenvedtek el. Őszintén remélem, hogy a fakultatív jegyzőkönyv hozzájárul majd a jogok indokolatlanul merev kategóriáinak feloldásához, és a polgári, kulturális, gazdasági, politikai és szociális jogok egységként való felfogása felé mozdítja a folyamatokat.

Louise Arbour, ENSZ,
Az Emberi Jogok Főbiztosa

és javaslatai megjelennek a Bizottság által a Közgyűlésnek benyújtott jelentésben is. Alapesetben az egyéni kommunikációs eljárás írásban történik, vagyis sem a panaszosnak, sem az érintett állam képviselőjének nem kell személyesen megjelennie a Bizottság előtt. Minden kommunikáció írásban zajlik.

Nem minden panasz fogadható el. A Bizottság elfogadhatatlannak tekint egy beadványt, ha:

- ▶ a beadvány névtelen;
- ▶ a beadvány nem összeegyeztethető az Egyezmény rendelkezéseivel, vagy sérti azokat;
- ▶ a Bizottság korábban már megvizsgált egy a beadvánnyal azonos tartalmú panaszt;

Az egyéni kommunikációs eljárás

Az egyéni kommunikációs eljárás az alábbi lépésekből áll:

- ▶ A Bizottság megkapja a benyújtott panaszt.
- ▶ A Bizottság mérlegeli, hogy a panasz elfogadható-e. A panasz elfogadhatóságának mérlegelése gyakran egybeesik a panasz elbírálásával, vagyis egyszerre születik döntés azzal kapcsolatban, hogy a panasz elfogadható-e, és hogy az érintett állam valóban megszegte-e kötelezettségeit.
- ▶ A Bizottság bizalmas csatornán keresztül benyújtja a panaszt az érintett államhoz.
- ▶ Az érintett állam hat hónapon belül írásban reagál a panaszra, magyarázatot nyújt, tisztázza a tényeket, és ismerteti a panasz orvoslása céljából tett lépéseket.
- ▶ A panaszosnak lehetősége van véleményezni az állam beadványát.
- ▶ A Bizottság felkérheti az érintett államot arra, hogy tegyen átmeneti lépéseket a panaszos érdekeinek védelme érdekében.
- ▶ A Bizottság zárt ülés keretében megvitatja a panaszt.
- ▶ A Bizottság javaslatokat tesz az érintett állam és a panaszos felé, és gyakran felkéri az érintett államot, hogy szolgáltatson információkat a döntés kapcsán tett intézkedésekről.
- ▶ A Bizottság jelentésben rögzíti javaslatait és ajánlásait.

Az egyéni kommunikációs eljárást alkalmazó más bizottságok egyre gyakrabban szólítják fel az érintett államokat arra, hogy a bizottsági döntések nyomán tett intézkedésekről tájékoztassák a bizottságot.

- ▶ a beadványban szereplő panasz kivizsgálása egy másik nemzetközi kivizsgáló mechanizmuson keresztül már megtörtént vagy folyamatban van;
- ▶ nem merítettek ki minden nemzeti jogorvoslati lehetőséget;
- ▶ a panasz megalapozatlan, vagy tényekkel nem kellően alátámasztott;
- ▶ a panasz tárgyát képező esemény még az előtt történt és befejeződött, hogy az érintett állam ratifikálta a Fakultatív Jegyzőkönyvet.

A vizsgálati eljárás

Ha a Bizottság megbízható forrásból arról értesül, hogy egy részes állam súlyosan vagy módszeresen megsérti az Egyezmény rendelkezéseit, a Bizottság felkérheti

Az Emberi Jogi Bizottság fogyatékossgal élő személyek által benyújtott egyéni panaszokat is mérlegel

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának való megfelelést felügyelő Emberi Jogi Bizottság már vizsgált ki fogyatékossgal élő személyek jogaival kapcsolatos egyéni panaszokat.

A Hamilton kontra Jamaica ügyben (1995) az Emberi Jogi Bizottság egy a halálsoron kivégzésére váró, fogyatékossgal élő elítélttel szemben alkalmazott bánásmódot mérlegelte. A mindkét lábára béna panaszos számára rendkívüli nehézségeket okozott az, hogy az ágyára felfeküdjön. Az Emberi Jogi Bizottság arra jutott, hogy a börtön vezetősége a körülmények kialakításánál nem vette figyelembe a fogva tartott személy állapotát, és ezzel megsértette a panaszos humánus bánásmódhoz és a minden embert megillető méltósághoz való jogát, ezáltal pedig az Egyezségokmány 10 (1) cikkét.

A Clement Francis kontra Jamaica ügyben (1994), az Emberi Jogi Bizottság azt a döntést hozta, hogy az állam nem vette figyelembe a halálraítélt romló mentális egészségi állapotát, és nem tett lépéseket az elítélt pszichiátriai állapotának javításáért, ezáltal pedig megsértette a panaszosnak az Egyezségokmány 7. és 10. (1) cikkében megfogalmazott jogait.

A C. kontra Ausztrália ügyben (1999) az ausztrál hatóságok bebörtönöztek egy iráni menekültet, miközben az menekült státuszra vonatkozó kérvényének elbírálására várt. Az Emberi Jogi Bizottság úgy találta, hogy a panaszos fogva tartása – a mentális egészségi állapotára gyakorolt negatív hatás mellett – megsértette a panaszosnak az Egyezségokmány 7. cikkében megfogalmazott jogait (a kínzástól, durva, embertelen és megalázó bánásmódtól való mentességhez való jog). Az Emberi Jogi Bizottság emellett megállapította, hogy a panaszos deportálása az Iráni Köztársaságba – ahol valószínűleg nem kapja meg a szükséges kezelést és az egyetlen gyógyszert, amely javít az állapotán – megsértette a 7. cikk rendelkezéseit.

az érintett államot, hogy észrevételei benyújtása révén működjön közre az ügy kivizsgálásában. Az érintett állam észrevételeinek és a beérkezett információk mérlegelése után a Bizottság egy vagy több tagját megbízhatja az ügy kivizsgálásával és a vonatkozó jelentést elkészítésével. Szükség esetén – és az érintett állam hozzájárulásával – a kivizsgálás helyszíni látogatást is magában foglalhat. A vizsgálat eredményeinek értékelése után a Bizottság az eredményeket – észrevételeivel együtt – továbbítja az érintett állam felé, melynek ezután hat hónap áll rendelkezésére arra, hogy észrevételeit a Bizottságnak benyújtsa. A vizsgálat bizalmas, és az érintett állam együttműködésével zajlik.

Az észrevételek benyújtására rendelkezésre álló hat hónap letelte után a Bizottság felkérheti az érintett államot, hogy ismertesse a vizsgálat eredményeinek tükrében tett lépéseket. A Bizottság további információkat is kérhet az érintett államtól. A Bizottság a vizsgálat eredményeit a Közgyűlésnek benyújtott jelentésében összegzi. Az érintett állam hozzájárulásával a Bizottság a vizsgálat teljes jelentését is benyújthatja a Közgyűlésnek.

A Fakultatív Jegyzőkönyvet aláíró államok elháríthatják a vizsgálati eljárást. Ez azt jelenti, hogy a jegyzőkönyv aláírása vagy ratifikálása során az állam jelezheti, hogy nem ismeri el a Bizottság vizsgálati jogát. A Fakultatív Jegyzőkönyv részes államai tehát elkerülhetik a vizsgálati eljárást, de mindenképpen el kell fogadniuk az egyéni kommunikációs eljárást.

A legtöbb nemzetközi emberi jogi egyezmény tartalmaz fakultatív kommunikációs eljárásokat, némelyik pedig vizsgálati eljárásokat is. Különböző szempontból ugyan, de ezek jellemzően a fogyatékossgal élő személyek jogait is érintik. Az alábbi nemzetközi dokumentumok tartalmazznak egyéni kommunikációs eljárást:²

- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának Fakultatív jegyzőkönyve
- Nemzetközi Egyezmény a Faji Megkülönböztetés Minden Formájának Megszüntetéséről
- Egyezmény a kínzás, valamint a durva, embertelen és megalázó bánásmód minden formája ellen
- Az Egyezmény a Nők Elleni Hátrányos Megkülönböztetés Minden Formájának Megszüntetéséről Fakultatív jegyzőkönyve

---

² Az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagállamai jelenleg éppen egy új Fakultatív jegyzőkönyvet fogalmaznak a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmányához. A készülő változat előreláthatóan tartalmazza az egyéni kommunikációt mint eljárásmódot, mindpedig a kivizsgálást mint eljárásmódot.

- ▶ A Bevándorlók és Családtagjaik Védelméről Szóló Nemzetközi Egyezmény
- ▶ Nemzetközi Egyezmény az Erőszakos Eltűnés Elleni Védelemről (még nincs hatályban)

Az alábbi nemzetközi dokumentumok tartalmazznak vizsgálati eljárást:

- ▶ Egyezmény a kínzás, valamint a durva, embertelen és megalázó bánásmód minden formája ellen
- ▶ Az Egyezmény a Nők Elleni Hátrányos Megkülönböztetés Minden Formájának Megszüntetéséről Fakultatív Jegyzőkönyve

Az „egyéni kommunikációs eljárás” és a „vizsgálati eljárás” rövid ismertetése

Az egyéni kommunikációs eljárás:

- ▶ jogorvoslati lehetőséget kínál olyan fogyatékossgal élő személyek számára, akiknek jogait megsértette az állam, és nemzeti szinten nem állnak rendelkezésre jogorvoslati eljárások;
- ▶ nemzetközi jogorvoslati lehetőséget kínál olyan fogyatékossgal élő személyek számára, akiknek nemzeti szinten nem teszik elérhetővé a jogorvoslatot;
- ▶ lehetővé teszi a Bizottság számára annak hangsúlyozását, mennyire fontos a nemzeti szintű, hatékony jogorvoslati lehetőség megteremtése;
- ▶ lehetővé teszi a Bizottság számára egy jogi szakértőkből álló testület felállítását, melynek feladata a fogyatékossgal élő jogérvényesítési- és védelmi rendszerének javítása;
- ▶ segíti a részes államokat az Egyezmény rendelkezéseinek értelmezésében, ezáltal segíti

a rendelkezésekben foglalt kötelezettségek teljesítését.

A vizsgálati eljárás:

- ▶ lehetővé teszi a Bizottság számára, hogy a fogyatékossgal élők jogainak szisztematikus és széleskörű megsértésével foglalkozzon;
- ▶ lehetővé teszi a Bizottság számára, hogy a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni diszkrimináció elleni küzdelem terén javaslatokat dolgozzon ki a részes államok számára;
- ▶ lehetőséget kínál a Bizottság számára arra, hogy javaslatokat dolgozzon ki a fogyatékossgal élők jogainak védelmével és tiszteletben tartásával kapcsolatban;
- ▶ lehetővé teszi a Bizottság számára, hogy a részes államokkal együttműködve hozzájáruljon azon akadályok elhárításához, melyek a fogyatékossgal élő személyeket jogaik szabad gyakorlásában gátolják.

- ▣ Nemzetközi Egyezmény az Erőszakos Eltűnés Elleni Védelemről (még nincs hatályban)

Bár a fenti egyezmények mindegyike tartalmaz panaszbenyújtási lehetőséget az eljárást ratifikáló részes államokban fogyatékossgal élő személyek számára, konkrétan egyik sem tér ki a fogyatékossgal élők jogaira; és bár a bizottságok tagjai között vannak emberi jogi szakértők, ezek közt nem feltétlenül van olyan, aki a fogyatékossgal élők jogainak terén is szakértő. Ezért a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve olyan eljárásokat határoz meg, amelyek kifejezetten a fogyatékossgal élők jogainak védelmét célozzák.

Csatlakozás a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz

A Fakultatív Jegyzőkönyv a részes államokat segíti az Egyezmény rendelkezéseinek hatékonyabb megvalósításában; szélesebb körű helyi jogorvoslati lehetőségek kidolgozásában; a diszkriminatív törvények és gyakorlatok felszámolásában; valamint garanciákat nyújt arra, hogy a részes államokon számon kérhető az Egyezményben megfogalmazott kötelezettségek teljesítése.

A Fakultatív Jegyzőkönyv a részes államok számára segítséget nyújt:

- ▣ a fogyatékossgal élő személyek jogait védő, meglévő mechanizmusok fejlesztésében;
- ▣ új jogvédelmi mechanizmusok kialakításában;
- ▣ a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényesítését és védelmét célzó lépések mélyebb megértésében;
- ▣ intézkedések kezdeményezésében olyan esetben, ha a Bizottság arra a következtetésre jut, hogy nem történt jogsértés;
- ▣ diszkriminatív törvények, politikák és gyakorlatok megváltoztatásában;
- ▣ a fogyatékossgal élők jogaival kapcsolatos társadalmi elfogadás és megértés elősegítésében.

A Fakultatív Jegyzőkönyv aláírása és ratifikálása az Egyezményhez hasonlóan történik, de míg az Egyezmény azután lép hatályba, hogy 20 állam ratifikálta, a jegyzőkönyvnél ugyanehhez 10 állam is elég. Az Egyezmény aláírásával és ratifikálásával kapcsolatos eljárásokat a 4. fejezet ismerteti.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének az Egyezményt támogató titkársága

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságát a svájci Genfben székelő ENSZ Emberi Jogi Főbiztos Hivatala támogatja. A részes államok konferenciáját a New York-i székhelyű Gazdasági és Szociális Ügyek Osztálya támogatja.

Az elérhetőséggel kapcsolatos információkat lásd a következő oldalon.

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Hogyan hívhatom fel a figyelmet a Fakultatív Jegyzőkönyvre:

- Tisztázza, hogy a kormánya szeretne-e csatlakozni a jegyzőkönyvhöz, és ha nem, hivatalos keretek között kérdezze meg, miért.
- Tegyen fel kérdéseket a parlamentben azzal kapcsolatban, hogy milyen lépéseket kíván tenni a kormány a Fakultatív Jegyzőkönyv vonatkozásában.
- Nyújtson be törvényjavaslatot a jegyzőkönyvvel kapcsolatban.
- Kezdeményezzen parlamenti vitát a Fakultatív Jegyzőkönyvvel kapcsolatban.
- Szervezen nyilvános kampányt, találkozókat és vitafórumokat, használja a médiát – televízió, rádió, nyomtatott sajtó stb.
- Kezdeményezze, hogy a Fakultatív Jegyzőkönyvet lefordítsák az anyanyelvére, és minél szélesebb körben terjesszék.
- Gondoskodjon arról, hogy a Fakultatív Jegyzőkönyv és a benne leírt eljárások rövid kivonata elérhető legyen anyanyelvén, akadálymentes formában.
- Szervezen workshopokat és szemináriumokat a Fakultatív Jegyzőkönyvvel kapcsolatban parlamenti képviselők, kormánytagok és a civil társadalom számára.
- Működjön együtt emberi jogi szervezetekkel és a fogyatékossgal élőket képviselő szervezetekkel.
- A Fogyatékossgal élők nemzetközi napját (december 3.) használja fel arra, a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírása és ratifikálása mellett kampányol.
- Bátorítsa a jogsértést elszenvedő fogyatékossgal élőket a Fakultatív Jegyzőkönyv mint jogvédelmi eszköz használatára.

Elérhetőség:

Committee on the Rights of Persons with Disabilities

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights

UNOG-OHCHR
1211 Geneva 10
SWITZERLAND

E-mail: crpd@ohchr.org

(A „tárgy” mezőbe kérjük a következőt írja: „érdeklődés”.)

Conference of States parties

Secretariat for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities

Department of Economic and Social Affairs
Two United Nations Plaza
New York, NY, 10017
United States of America

Fax: +1-212-963-0111

E-mail: enable@un.org

4. FEJEZET

Csatlakozás félként az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz

A nemzetközi szerződések nemzeti jog részévé válásának módjai a parlamentáris rendszertől és a nemzeti eljárástól függetlenek. Az államoknak azonban minden esetben számos lépést kell megtenniük az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz félként történő csatlakozás érdekében. Ezek az intézkedések a nemzetközi jogban bevett gyakorlatnak minősülnek.

Csatlakozás az Egyezményhez

A szerződés aláírása

Valamely állam úgy válik az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv szerződő felévé, hogy aláírja és ratifikálja ezeket az aktusokat vagy pedig csatlakozik azokhoz. Valamely regionális szervezet úgy válik az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv szerződő felévé, hogy aláírja ezeket és hivatalosan megerősíti ezen szándékát, vagy pedig csatlakozik azokhoz. A Fakultatív Jegyzőkönyv aláírásának és ratifikálásának feltétele az Egyezmény aláírása és ratifikálása.

A szerződő félle válás folyamatában az első lépés a szerződés aláírása. Az egyezmény aláírhatják államok és regionális szervezetek, úgy mint az Európai Unió. Az egyezményt aláíró bármely állam vagy szervezet aláírhatja a Fakultatív Jegyzőkönyvet is. Nem szükséges azonban előzetes aláírás ahhoz, hogy egy ország csatlakozzon az Egyezményhez vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz.

Az államok bármikor aláírhatják az egyezményt és a Fakultatív Jegyzőkönyvet. Az aláírást az Egyesült Nemzetek new-yorki székhelyén a Jogügyi Irodán keresztül kell bonyolítani. Míg néhány szerződés nem hagyja nyitva az aláírásra rendelkezésre álló határidőt, ez az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv határozatlan ideig nyitva áll aláírás céljából.

Ki írhatja alá az Egyezményt vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvet?

Valamely állam nevében az Egyezmény erre szóló meghatalmazás bemutatása hiányában történő aláírására az állam- és kormányfők, valamint a külügyminiszterek jogosultak.

A szerződést aláírni szándékozó más képviselőknek rendelkezniük kell az erre irányuló, teljes körű és a fenti hatóságok valamelyike által kiadott, az Egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírására szóló meghatalmazással.

Az Egyezményt és/vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvet képviselőjük útján aláírni kívánó államoknak vagy regionális szervezeteknek a teljes körű meghatalmazást előzetesen meg kell küldeniük a következő címre:

Treaty Section
Office of Legal Affairs
United Nations Headquarters
New York, New York
United States of America
Tel: +1 212 963 50 47
Fax: +1 212 963 36 93
E-mail: treaty@un.org

Mit jelent a szerződés aláírása?

Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv egyszerű aláírási eljárásról rendelkezik. Ez any-nyit jelent, hogy az aláíró államra vagy regionális szervezetre közvetlenül a szerződés aláírását követő jogi kötelezettséget nem róttak. Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírásával azonban az államok vagy regionális szervezetek jelzik azon szándékukat, hogy megtegyék a lépéseket arra, hogy a szerződés egy későbbi időpontban kötelezővé váljon számukra. Az aláírás is keletkeztet kötelezettséget az aláírás és a ratifikálás, illetve a kötelezővé váláshoz való hozzájárulás közötti időszakban minden olyan cselekménytől való tartózkodásra, amely megghiúsítaná a szerződés tárgyát és célját.

A kötelező jelleghez való hozzájárulás kifejezése

Az egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv szerződő felévé válás érdekében az államnak határozott aktusaival kell igazolnia az e két jogi eszközben szereplő jogok és kötelezettségek felvállalására vonatkozó hajlandóságát. Más szóval ki kell fejeznie hozzájárulását ahhoz, hogy az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv rá nézve kötelező legyen.

Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv értelmében az államok többféleképpen is kifejezhetik a kötelezővé váláshoz adott hozzájárulásukat:

- ▶ ratifikáció vagy megerősítés (államok esetében)
- ▶ csatlakozás (államok és regionális integrációs szervezetek esetében)
- ▶ hivatalos megerősítés (regionális integrációs szervezetek esetében)

Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv általi kötöttséghez való hozzájárulás olyan aktus, amellyel az államok kinyilvánítják e két jogi eszközben szereplő jogok és kötelezettségek vállalására vonatkozó hajlandóságukat.

A ratifikációs folyamat

▶ **Ratifikáció nemzetközi szinten**

Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv egyaránt előírja, hogy az államoknak ratifikációval kell kinyilvánítaniuk hozzájárulásukat ahhoz, hogy az aláírással kötelező erejűnek ismerik el ezeket az aktusokat. A nemzetközi szintű ratifikáció megtörténtével a szerződés jogilag is köti az államot.

▶ **Ratifikáció nemzeti szinten**

A nemzetközi szintű ratifikációt nem szabad összetéveszteni a nemzeti szintű ratifikációval. Előfordulhat, hogy az államnak nemzeti szinten, saját alkotmányos vagy jogszabályi rendelkezéseinek megfelelően kell kifejeznie hozzájárulását ahhoz, hogy nemzetközileg a szerződés kötelező rá nézve. Az alkotmány például előírhatja, hogy a parlament fontolja meg az Egyezmény feltételeit és döntsön a ratifikációról még azt megelőzően, hogy bármiféle olyan nemzetközi szintű intézkedésre sor kerülne, ami az állam szerződés általi kötöttségét jelezné. A nemzeti szintű ratifikáció azonban önmagában nem elegendő az állam azon szándékának létrehozásához, hogy a szerződés jogilag kötelezze nemzetközi szinten is. Ez az oka annak, hogy a nemzetközi szintű ratifikáció – a nemzeti eljárásokra tekintet nélkül – még mindig szükséges.

Regionális integrációs szervezetek általi ratifikáció

Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv lehetővé teszi regionális integrációs szervezeteknek – mint amilyen az Európai Unió is – azt, hogy kifejezzék szándékukat az Egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv kötőerejének elismeréséhez az aláírás és a "hivatalos megerősítés" útján. A hivatalos ratifikáció gyakorlati hatásai ugyanazok, mint a ratifikáció hatásai. Így a hivatalos megerősítéssel az Egyezmény és/vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv jogilag is köti a regionális integrációs szervezetet.

Csatlakozás

Az államok vagy regionális integrációs szervezetek azzal is kifejezhetik az Egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv rájuk nézve kötelezővé váláshoz adott hozzájárulásukat, hogy letétbe helyezik a csatlakozási instrumentumot az Egyesült Nemzetek Főtitkáránál.

Az aláírás, a ratifikáció, a hivatalos megerősítés és a csatlakozás közötti különbségek

- ▶ **Az aláírás** jelzi az állam arra irányuló szándékát, hogy egy későbbi időpontban kifejezze az Egyezmény és/vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv kötőerejéhez való hozzájárulását. Az aláírás arra is kötelezettséget keletkeztet az aláírás és a kötelezővé váláshoz való hozzájárulás közötti időszakban, hogy az aláíró tartózkodjon minden olyan cselekménytől, amely megghiú-sítaná a szerződés tárgyát és célját.
- ▶ **A ratifikáció** jogilag köti az államot az Egyezmény és/vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv végrehajtására, az érvényes fenntartások, egyetértési nyilatkozat és nyilatkozatok mellett.
- ▶ **A hivatalos megerősítés** jogilag is köti a regionális integrációs szervezetet az Egyezmény és/vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv végrehajtására.
- ▶ **A csatlakozás** jogilag kötelezi az államot vagy regionális integrációs szervezetet az Egyezmény és/vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv végrehajtására.

A csatlakozás jogi hatásai megegyeznek a ratifikáció hatásaival, azonban a csatlakozás – a ratifikációtól eltérően, amelyet meg kell előznie az aláírásnak ahhoz, hogy nemzetközi jog értelmében kötelező jogi kötelezettség keletkezzék – csak egy lépt igényel, nevezetesen a csatlakozási instrumentum letétbe helyezését.

A ratifikációs instrumentum, hivatalos megerősítés vagy csatlakozás

Amikor valamely állam ratifikálni kívánja az Egyezményt vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvet, illetve ezekhez csatlakozni kíván, vagy valamely regionális integrációs szervezet kívánja azokat hivatalosan megerősíteni, illetve azokhoz csatlakozni, az államnak vagy regionális integrációs szervezetnek ratifikációs, hivatalos megerősítési vagy csatlakozási instrumentumot kell készítenie, amelyet az államfő, a kormányfő vagy a külügyminiszter ír alá.

Nincs előírt forma ezen instrumentum tekintetében, annak azonban tartalmaznia kell a következőt:

- ▶ az Egyezmény és/vagy Fakultatív Jegyzőkönyv címe, megkötésének kelte és helye;
- ▶ az instrumentumot aláíró személy teljes neve és rangja;
- ▶ a kormány azon szándékának az állam nevében történő kétségtelen kinyilvánítása, hogy magára nézve az Egyezményt és/vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvet kötelezőnek ismeri el, és kötelezettséget vállal annak hű betartására és rendelkezéseinek végrehajtására;

- az államfő, a kormányfő vagy a külügyminiszter, vagy az adott időpontban ilyen minőségben eljáró, illetve a fenti hatóságok által e célból kibocsátott, teljes körű meghatalmazással eljáró személy aláírása (a hivatalos bélyegző nem elegendő).

A ratifikációs, hivatalos megerősítési vagy csatlakozási instrumentum csak akkor lép érvénybe, amikor azt az állam vagy regionális integrációs szervezet letétbe helyezi az Egyesült Nemzetek Szervezetének Főtitkáránál, az Egyesült Nemzetek new-yorki székhelyén.

Az államoknak vagy regionális integrációs szervezeteknek az ilyen instrumentumokat az Egyesült Nemzetek szerződésekkel foglalkozó részlegének kell megküldeni annak biztosítására, hogy az intézkedés haladéktalanul megtörténjen. (A szerződésekkel foglalkozó részleg elérhetőségeit lásd fent.)

Amennyiben az megvalósítható, az államnak vagy regionális integrációs szervezetnek angol vagy francia nyelvre történő szívességi fordítást is csatolnia kell, ha az instrumentumok más nyelven íródtak. Ez elő fogja segíteni az instrumentum megfelelő feldolgozását.

A parlament szerepe a ratifikációs folyamatban

A parlament központi szerepet tölt be a ratifikációs folyamatban. Míg a végrehajtó hatalom képviselője – államfő, kormányfő vagy külügyminiszter – írja alá és ratifikálja a szerződéseket, a legtöbb országban a ratifikációra vonatkozó végső döntés a parlament jogköre, és annak a ratifikációt jóvá kell hagynia. Ez mindenestre így van a polgári jogi hagyományokkal rendelkező országokban. A közös jogi hagyományokkal rendelkező legtöbb országban azonban a szerződéskötési hatalmat rendszerint a végrehajtó hatalomra ruházzák, és a parlament ratifikációs folyamatban betöltendő szerepe korlátozottabb. Mivel a nemzetközi szerződések száma növekszik és egyre több tárgykört fednek le – a nemzeti jogra és politikára gyakorolt egyértelmű következményekkel –, a parlamentek egyre nagyobb érdeklődést tanúsítanak a végrehajtó hatalom szerződéskötési előjoga iránt. Lásd az e szakasz végén található ellenőrző listát a parlamenti képviselők által e tekintetben megteendő lehetséges intézkedésekről.

Mikor lép hatályba az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv

Abban a pillanatban, amikor mindkét aktus hatályba lép, az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv is jogilag köti a részes államokat.

Valószínű, hogy az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv két eltérő időpontban lép hatályba, mivel a két instrumentum eltérő hatályba léptetési eljárással rendelkezik:

A parlament szerepe a ratifikációs folyamatban

A parlament ratifikációs folyamatban betöltött szerepe országonként változó. Ausztráliában a Parlament felügyeli a kormány szerződésekre vonatkozó tevékenységét. E gyakorlat értelmében a szerződéssel kapcsolatos minden intézkedés, így a ratifikáció is beterjesztésre kerül a Parlamentnek legalább tizenöt ülésnapra azelőtt, hogy a kormány intézkedne. A parlamentnek történő beterjesztéskor a javasolt szerződés szövege mellé csatolják a nemzeti érdekelemzést (national interest analysis – NIA), amely kifejti, hogy a kormány miért tartja helyénvalónak a ratifikációt. A NIA információkat tartalmaz a következők vonatkozásában:

- ▶ a javasolt szerződés gazdasági, környezeti, társadalmi és kulturális hatásai;
- ▶ a szerződéssel kirótt kötelezettségek;
- ▶ a szerződés belső végrehajtásának mikéntje;
- ▶ a szerződés végrehajtásának és betartásának pénzügyi költségei; valamint
- ▶ az államokkal, az iparral, közösségi csoportokkal és más érdekelt felekkel folytatott konzultációk.

A szerződésekkel foglalkozó bizottság áttekinti a NIA-t és más vonatkozó anyagokat, majd közzéteszi álláspontját a nemzeti sajtóban és internetes oldalán, észrevételek tételére szóló felhívással mindazoknak, akik a javasolt szerződéssel kapcsolatos intézkedésben érdekeltek. A bizottság rendszeresen tart nyilvános meghallgatásokat és beterjeszti jelentését a parlamentnek, amiben szerepel tanácsa, illetve az, hogy Ausztráliának a szerződést ratifikálnia kell-e, illetve azzal kapcsolatban más intézkedést kell-e hoznia.

Ausztráliában a kormány még mindig dönthet a szerződés ratifikálásáról abban az esetben is, ha a szerződésekkel foglalkozó bizottság ajánlása ezen intézkedés ellen szól; vagylagosan a kormány dönthet úgy is, hogy nem ratifikálja a szerződést annak ellenére, hogy azt a bizottság megerősítette. Az eljárás azonban a nyilvánosság és a parlament részéről fontos ellenőrzési eszközként szolgál a nemzetközi szerződések kormány általi ratifikációjára vonatkozó határozatok tekintetében.

- ▶ az egyezmény az azt követő 30. napon lép hatályba, hogy a huszadik ratifikációs vagy csatlakozási instrumentumot letétbe helyezték.
- ▶ A Fakultatív Jegyzőkönyv az azt követő 30. napon lép hatályba, hogy a tizedik ratifikációs vagy csatlakozási instrumentumot letétbe helyezték.

Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv nemzetközi, nemzeti és regionális szinten történő hatálybalépése után az Egyezmény minden ratifikáló állam vagy regionális

integrációs szervezet tekintetében az azt követő 30. napon lép hatályba, hogy a ratifikációs instrumentumot letétbe helyezték.

A ratifikációs folyamatra vonatkozó további információkért keresse fel a Jogi Hivatal következő internetes oldalát: <http://untreaty.un.org>

Fenntartások az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz

A fenntartás olyan nyilatkozat, amelynek célja a szerződéses rendelkezés jogi hatásainak az érintett állam vagy regionális integrációs szervezet tekintetében történő kizárása vagy módosítása. E nyilatkozat viselheti a „fenntartás”, „nyilatkozat”, „egyetértési nyilatkozat”, „értelmező nyilatkozat” elnevezést. Megfogalmazásától vagy elnevezésétől függetlenül fenntartásnak minősül minden olyan nyilatkozat, amely a szerződés valamely rendelkezésének jogi hatását kizárja vagy korlátozza. A fenntartás lehetővé teszi olyan államok vagy regionális integrációs szervezetek számára az Egyezményben és/vagy Fakultatív Jegyzőkönyvben való részvételt, amelyek egyébként nem kívánának részt venni vagy nem lennének képesek a részvételre.

Az államok vagy regionális integrációs szervezetek fenntartásokat tehetnek aláíráskor, ratifikáláskor, hivatalos megerősítéskor vagy csatlakozáskor. Ha a fenntartást az aláíráskor teszik, a fenntartás puszta nyilatkozat, és azt írásban meg kell erősíteni akkor, amikor az állam kinyilvánítja ahhoz való hozzájárulását, hogy az aktus kötelező legyen rá nézve.

Az államok vagy regionális integrációs szervezetek fenntartásokat tehetnek a ratifikálást, hivatalos megerősítést vagy csatlakozást követően is.

Nem megengedett fenntartások

Az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv egyaránt megengedi fenntartások megtételét. Azonban az Egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv feladatával és céljával össze nem férő fenntartás nem engedhető meg.

Tiltakozás fenntartások ellen

Miután a fenntartást körbeküldték, a többi tagállamnak 12 hónap áll rendelkezésére a fenntartás elleni tiltakozásra, amely határidő a következő két esemény közül a későbbi bekövetkezésének napján kezdődik: a fenntartásra vonatkozó értesítést letétbe helyezése, vagy az Egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv kötelezővé válása az államok vagy regionális integrációs szervezetek tekintetében.

Amikor valamely állam a 12 hónapos határidő elteltével nyújt be kifogást a Főtitkárhoz, a Főtitkár azt "közlemény"-ként körözteti

Rendszerint mikor valamely állam vagy regionális integrációs szervezet fenntartást fogalmaz meg, annak szerepelnie kell a ratifikációs, hivatalos megerősítési vagy csatlakozási instrumentumban, vagy azt ezekhez csatolni kell, és azt külön alá kell írnia az államfőnek, a kormányfőnek vagy a külügyminiszternek, vagy az imént említett hatóságok által e célból kibocsátott, teljes körű meghatalmazással eljáró személynek.

Amikor az Egyesült Nemzetek Főtitkára fenntartást vesz kézhez, a főtitkár rendszerint elektronikus levélben tájékoztatja a többi államot a fenntartás megtételének napjáról. Amikor a Főtitkár a ratifikációs, hivatalos megerősítési vagy csatlakozási instrumentum letétbe helyezése után kap kézhez egy fenntartást és az megfelel a lentebb felvázolt követelményeknek, a főtitkár körbeküldi a fenntartást az összes érintett államnak.

A fenntartások módosítása és visszavonása

A létező fenntartások módosíthatóak. A módosítás eredményezheti a fenntartás részleges visszavonását, vagy pedig új mentesítéseket jelenthet egyes rendelkezések joghatásai alól, illetve módosíthatja azokat. Az utóbbi fajtájú módosítás egy új fenntartáshoz hasonlatos. Az Egyesült Nemzetek Főtitkára körözteti ezeket a módosításokat és a többi államnak 12 hónapot biztosít az azok elleni tiltakozásra. Tiltakozás hiányában a Főtitkár elfogja a letétbe helyezett fenntartást. A fenntartás sikertelen, ha az ellen tiltakozást nyújtanak be.

Az állam vagy regionális integrációs szervezet bármikor visszavonhatja az Egyezményhez vagy Fakultatív Jegyzőkönyvhöz fűzött bármely fenntartást. A visszavonásnak írásban kell megtörténnie, és azt alá kell írnia az államfőnek, a kormányfőnek vagy a külügyminiszternek, vagy az e hatóságok egyike által e célból kibocsátott, teljes körű meghatalmazással eljáró személynek. Az Egyesült Nemzetek Főtitkára körözteti a visszavonásról szóló értesítést minden érintett államnak.

Nyilatkozatok az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz

Az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz fűzött nyilatkozatok fajtái

Az Egyezmény értelmében az államok csak értelmező nyilatkozat formájában tehetnek nyilatkozatot. A Fakultatív Jegyzőkönyv értelmében az államok tehetnek értelmező nyilatkozatokat és a fakultatív nyilatkozatokat.

■ Értelmező nyilatkozatok

Az állam vagy regionális integrációs szervezet nyilatkozatot tehet a felfogásáról a szerződésben szereplő valamely kérdés tekintetében, vagy pedig a szerződés valamely adott rendelkezésének értelmezéséről. Az ilyen

bejelentéseket nyilatkozatnak vagy értelmező nyilatkozatnak nevezzük. A fenntartásoktól eltérően ezek a nyilatkozatok nem kívánják a szerződés jogi hatásait kizárni vagy módosítani. A nyilatkozatok célja a teljes szerződés egyes rendelkezései jelentéseinek egyértelművé tétele.

■ **Fakultatív nyilatkozatok**

A Fakultatív Jegyzőkönyv értelmében megengedett a nyilatkozatok egy további formája. A Fakultatív Jegyzőkönyv két eljárást hoz létre: a magánszemélyek által a fogyatékossgal élők jogaival foglalkozó bizottsághoz azt állító petíciók benyújtásának rendszerét, hogy az Egyezményt megszegtek (egyedi bejelentési eljárás), és a bizottság számára olyan esetekben vizsgálat végzését lehetővé tevő eljárás, amikor arra utaló megbízható információt kap, hogy az Egyezményben rögzített jogokat valamely részes állam súlyosan vagy módszeresen megsérti (vizsgálati eljárás). A Fakultatív Jegyzőkönyvet ratifikáló államok vagy regionális integrációs szervezetek az aláírásakor, ratifikálásakor vagy csatlakozáskor kijelenthetik, hogy nem ismerik el a bizottság vizsgálati eljárásokhoz kapcsolódó hatásköreit.

Nyilatkozatok tétele az Egyezményhez

A nyilatkozatokat rendszerint az aláírásakor, vagy ratifikációs, hivatalos megerősítési vagy csatlakozási instrumentum letétbe helyezésekor helyezik letétbe.

Az értelmező nyilatkozatok nem járnak a fenntartáshoz hasonló joghatással, így azokhoz nem szükséges a hivatalos hatóság aláírása, amennyiben az egyértelműen az érintett államtól származik. Mindazonáltal előnyben kell részesíteni azt a megoldást, hogy a nyilatkozatot aláírja az államfő, a kormányfő vagy a külügyminiszter, vagy az e hatóságok egyike által e célból kibocsátott, teljes körű meghatalmazással eljáró személy.

Mivel a fakultatív nyilatkozatok érintik az azokat megtevő államok vagy regionális integrációs szervezetek jogi kötelezettségeit, azokat alá kell írnia az államfőnek, a kormányfőnek vagy a külügyminiszternek, vagy az e hatóságok egyike által e célból kibocsátott, teljes körű meghatalmazással eljáró személynek.

Amint az Egyesült Nemzetek Főtitkára nyilatkozatot kap kézhez, annak szövegét akár elektronikus levélben közli minden érintett állammal, lehetővé téve ezen államok számára saját következtetések levonását a nyilatkozat helyzetéről.

Nem engedhető meg a fenntartás fogalmát kimerítő olyan nyilatkozat, amely összeegyeztethetetlen az Egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv feladatával és céljával. Ha ilyen eset fordul elő, az államok bármelyike tiltakozásáról értesítheti

az Egyesült Nemzetek Főtitkárát. A Főtitkár körözteti a kapott tiltakozásokat. A nyilatkozatok elleni tiltakozások rendszerint arra összpontosítanak, hogy a bejelentés pusztán értelmező nyilatkozat-e, vagy pedig ténylegesen egy valós fenntartás, ami módosítaná a szerződés joghatásait. A tiltakozást bejelentő állam néha azt kéri, hogy a nyilatkozatot tevő állam tegye egyértelművé szándékait. Ilyen esetben, ha a nyilatkozatot tevő állam egyetért azzal, hogy nyilatkozat helyett fenntartást fogalmazott meg, visszavonhatja a fenntartást, vagy pedig megerősítheti azt, hogy bejelentése csak nyilatkozat.

A fenntartásokhoz hasonlóan a nyilatkozat is módosítható és visszavonható.

Az Egyezmény jelentősége a kívülállók számára

Ideális esetben az államoknak ratifikálniuk kellene az Egyezményt és a Fakultatív Jegyzőkönyvet a fogyatékossgal élők jogainak területükön történő megfelelő védelmének biztosítására. De az Egyezmény rendelkezési akkor is jelentőséget kaphatnak, ha valamely állam nem részes fele az Egyezménynek vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvnek. Az Egyezménynek az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által szavazás nélkül történő elfogadása azt jelzi, hogy a nemzetközi közösség elismeri a fogyatékossgal élő személyek jogai előmozdításának és védelmének szükségességét. Ezért az Egyezmény legalábbis morális autoritással rendelkezik és felhasználható az államok számára iránymutatás nyújtásához, és még reformok sürgetésére is, ahol esetleg erre nem lenne elegendő politikai akarat. Amikor valamely kormány elhatározza valamely jogszabály megreformálását, a parlamenti képviselők az Egyezményt nemzetközileg elismert előírásaként használhatják fel, amihez képest megtörténhet a nemzeti jogszabályok és politikák felülvizsgálata. Az Egyezmény használható új jogszabályok szövegezésekor követendő modellként is.

Az államok más nemzetközi emberi jogi szerződések és a nemzetközi jog általános rendelkezései alapján még mindig kötelesek az emberi jogok előmozdítására és védelmére, ideértve a fogyatékossgal élők jogait is. Például minden állam ratifikált legalább egy alapvető szerződést az emberi jogok védelme tekintetében, ami annyit jelent, hogy minden állam egyetértett a hátrányos megkülönböztetés fogyatékossgal élőkre is kiterjedő tilalmával. Hasonlóképpen, az államok kötelesek az emberi jogokkal foglalkozó nemzetközi jog bevett és feltétlen érvényesülést kívánó normáinak, így a kínzás tilalmának tiszteletben tartására.

Megjegyzés:

E fejezet tartalma az Egyesült Nemzetek Jogi Irodájának Szerződésekről szóló kézikönyve harmadik fejezetének megfelelően módosított változata, a kézikönyv elérhető a következő címen:

<http://untreaty.un.org/English/TreatyHandbook/hbframeset.htm>

Miként nyújthatok segítséget annak biztosításához, hogy kormányom aláírja és ratifikálja az Egyezményt és a Fakultatív Jegyzőkönyvet:

- Ellenőrizze, hogy a kormánynak szándékában áll-e az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírása és ratifikálása.
- Ha nem, vegye igénybe a parlamenti eljárást e tétlenség okainak meghatározására és a kormány, arra való ösztönzésére, hogy késedelem nélkül indítsa meg az aláírási és ratifikációs folyamatot. Például tegyen fel írásbeli és szóbeli választ igénylő kérdéseket kormányának a ratifikálással kapcsolatos szándék vagy a kormány tétlensége okainak meghatározására.
- Fontolja meg az egyéni parlamenti képviselő e tárgyban törvényjavaslat betervezésére vonatkozó jogát.
- Bátorítsa a kérdésről folyó parlamenti vitát.
- Mozgósítsa a közvéleményt figyelemfelkeltő kampányokon keresztül és terjessze az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv ratifikálását előmozdító információkat.
- Ha az aláírási folyamat már megkezdődött, ellenőrizze, hogy a kormány kíván-e fenntartásokat fűzni az Egyezményhez vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz; amennyiben igen, határozza meg, hogy ezek a fenntartások szükségesek és összeegyeztethetőek-e az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv tárgyával és céljával. Ha azokat indokolatlannak tartja, intézkedjen a kormány álláspontja megváltoztatásának biztosítása céljából.
- Ha a ratifikálás megtörtént, kérjük, ellenőrizze, hogy a kormánya által tett minden fenntartás hatályos-e és azok még mindig szükségesek-e. Ha azt a következtetést vonja le, hogy már nem szükségesek, intézkedjen azok visszavonása érdekében.
- Biztosítsa, hogy az állami tisztviselők, állami hivatalok és a nagyközönség tudatában legyenek annak, hogy az állam az Egyezményt és a Fakultatív Jegyzőkönyvet ratifikálta, illetve azokhoz csatlakozott
- Ha országa már ratifikálta az Egyezményt, illetve csatlakozott ahhoz, de a Fakultatív Jegyzőkönyvet még nem, határozza meg ennek okát és intézkedjen annak biztosítására, hogy a Fakultatív Jegyzőkönyv ratifikálásának akadályai elháruljanak, illetve kiküszöbölésre kerüljenek, és ösztönözze a Fakultatív Jegyzőkönyv haladéktalan ratifikálását.

5. FEJEZET

Nemzeti jogalkotás és az Egyezmény

A nemzetközi jogban alapelv, hogy a nemzetközi szerződésben félként részes államnak biztosítania kell, hogy hazai joga és gyakorlata megfeleljen a szerződés által előírtaknak. Egyes esetekben a szerződés tartalmazhat általános útmutatást a megteendő intézkedések vonatkozásában. Mások esetében a szerződés külön kikötéseket tartalmaz. A fogyatékossgal élő emberek jogairól szóló egyezmény mindkét fajtájú rendelkezést tartalmaz. A parlamentnek így lényeges szerepe van annak biztosításában, hogy elfogadásra kerüljenek az Egyezmény által igényelt intézkedések.

Az Egyezményben szereplő sok intézkedés szóhasználatában vagy érdemében hasonlatos olyan más emberi jogi szerződések rendelkezéseihöz, amelynek államok a részes felei. Hasznos lehet annak vizsgálata, hogy ezek a szerződések miként kerülnek érvényesítésre, a fogyatékossgal élő emberek jogairól szóló egyezmény végrehajtásához szükséges lépések meghatározása érdekében.

Az Egyezmény nemzeti jogba való beépítése

Az aláírás és ratifikálás jelentése

A negyedik fejezet részletesen elmagyarázza az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírásának és ratifikálásának folyamatát és jelentését.

Az Egyezmény végrehajtását célzó jogalkotási intézkedések vizsgálatakor az alábbiakat kell szem előtt tartani:

- Nincs korlátozás az Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírása között eltelt idő tekintetében, és egyik instrumentum ratifikálására sem határoztak meg határidőt;

- ▣ Az Egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírása kötelezi az államot az olyan intézkedésektől való tartózkodásra, amelyek meg-
hiúsítják bármelyik instrumentum tárgyát vagy célját; és
- ▣ az Egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv ratifikálása legalább az instrumentumok jogi kötőereje felvállalásának kötelezettségét jelzi, illetve e kötelezettségek jóhiszemű teljesítését.

Az Egyezményben szereplő alapvető kötelezettségek egyike az, hogy a nemzeti jognak garantálnia kell az Egyezményben megfogalmazott jogok élvezetét. A parlamenti képviselőknek így meg kell fontolniuk az Egyezmény által garantált jogok nemzeti jogban történő érvényre juttatásának legmegfelelőbb módját. A választott módszerek az egyes országok alkotmányos és jogrendszerétől függően fognak változni:

- ▣ néhány országban a nemzetközi szintű ratifikációt követően az Egyezmény

Uganda egyike volt az Egyezményt március 30-án aláíró 82 államnak és folyamatban van a ratifikálás. Az Egyezmény végrehajtásakor jelezni fogja a fogyatékoság emberi jogi modelljének jelentős paradigma-váltását, megtestesítve a méltóság, hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség, teljes részvétel, tisztelet, egyenlőség és akadálymentesség elveit és előmozdítva valamennyi, fogyatékosággal élő jogait és integrációját.

James Mwandha,
volt parlamenti képviselő (Uganda)

Intézkedések annak biztosítására, hogy az új és módosított jogszabályok az Egyezménynek megfeleljenek

A kormányoknak a jogszabályok átfogó felülvizsgálatában hasznukra válhat egy olyan újonnan létrehozott vagy már létező testület – mint az egyenlőségi bizottság, a nemzeti emberi jogi intézmény vagy a fogyatékosokkal foglalkozó bizottság. Ennek a folyamatnak részét kell képezniük a következőknek:

- ▣ szakértők bevonása kormányzati intézményektől és minisztériumoktól, a civil társadalomból, a fogyatékosággal élő személyek és az őket képviselő szervezetek köréből;
- ▣ a felülvizsgálat befejezésére határidők tűzése és azok betartásának nyomon követése, valamint
- ▣ parlamenti bizottság felállítása a folyamat áttekintése, és a jogalkotási javaslatok szisztematikus ellenőrzése céljából az alkotmánnyal való összhang biztosítására.

automatikusan a nemzeti jog részévé válhat. Más szóval az Egyezmény közvetlenül végrehajtható lesz a nemzeti bíróságok és más végrehajtó hatóságok által.

A fogyatékossgal élő személyek egyenlőségének alkotmányos garanciái

Az **alapvető jogok és szabadságok** 1982. évi **kanadai chartájának** 15. szakasza így rendelkezik: „A törvény előtt és a törvény értelmében mindenki egyenlő, és megkülönböztetés nélkül jogosult a törvény általi egyenlő védelemre és egyenlő juttatásokra, és különösen a fajra, nemzeti vagy etnikai eredetre, bőrszínre, vallásra, nemre, életkorra, illetve értelmi vagy fizikai fogyatékossga tekintettel történő megkülönböztetés nélkül.”

A **Kínai Népköztársaság alkotmányának** 3. cikke kijelenti, hogy „a fogyatékossgal élő személyek más állampolgárokkal azonos jogokat élveznek politikai, kulturális és szociális vonatkozásokban és a családi életben”, illetve hogy „tilos a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni megkülönböztetés, séртеgetésük és zaklatásuk.”

A **Németországi Szövetségi Köztársaság Alaptörvényének** 3. cikke kijelenti, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő és fogyatékossga miatt senkit hátrány nem érhet.

Fiji 1997. évi **alkotmányának** (módosító törvény) 38. szakasza előírja, hogy „senkivel szemben nem szabad közvetlen vagy közvetett módon méltánytalan megkülönböztetést alkalmazni tényleges vagy feltételezett sajátosságai vagy körülményei miatt, ideértve ... a fogyatékossgát.”

Uganda 1985. évi **alkotmánya** a közösség sok különféle csoportjának, így a fogyatékossgal élő személyek részvételével készült. Ez a részvétel tükröződik a fogyatékossgal élő személyek egyenlőségét garantáló és előmozdító számos alkotmányos rendelkezésben.

A 21. cikk előírja, hogy személyek között „nem szabad megkülönböztetést tenni nem, faj, bőrszín, etnikai származás, törzs, születés, meggyőződés vagy vallás, társadalmi vagy gazdasági helyzet, politikai vélemény vagy fogyatékossga alapján.”

A 32. cikk (1) bekezdése előírja, hogy az államnak „támogató intézkedéseket kell hoznia a nem, életkor, fogyatékossga vagy bármely más, történelmi, hagyományos vagy szokáson alapuló ok miatt kiszorult csoportok javára, abból a célból, hogy orvosolja a velük szemben fennálló egyenlőtlenségeket.”

Dél-Afrika alkotmányának 9. cikke kijelenti, hogy „...az egyenlőség elérésének előmozdítása céljából a méltánytalan megkülönböztetés hátrányait elszenvedő személyek vagy ilyen személyek csoportjai védelmére vagy támogatására jogalkotói és egyéb intézkedések hozhatók.”

- Néhány más országban szükség lehet arra, hogy a jogalkotás elfogadja a nemzeti szintű ratifikációs törvényt. Ennek lehet az Egyezményt a hazai jogba integráló hatása. Azonban még ha parlamentek ratifikálják is az Egyezményt (nemzeti ratifikáció), sok rendelkezés hatályba lépéséhez még mindig szükség lehet jogalkotói intézkedésre. Ez részben attól függ, mennyire specifikusak az Egyezmény rendelkezései: minél specifikusabb a kötelezettség, annál kevésbé valószínű a végrehajtási jogszabály szükségessége.
- Más esetekben – ideértve sok közös jogi hagyományokkal rendelkező országot, a szerződésnek csak azon rendelkezései kerülnek a nemzeti jogba közvetlenül átültetésre, amelyek végrehajtható jogokat és kötelezettségeket keletkeztetnek.

Integráció alkotmányos, jogalkotási és szabályozói intézkedéseken keresztül

Azon ritka esete kivételével, amikor egy ország már teljes egészében megfelel az Egyezmény követelményeinek, a részes államoknak rendszerint módosítaniuk kell meglévő jogszabályaikat, vagy új jogszabályokat kell bevezetniük az Egyezmény gyakorlatba történő átültetésének biztosítására.

Ideális esetben léteznie kell a fogyatékossgal élő személyek jogai átfogó, egyértelmű jogi megfogalmazására, valamint részletes jogszabályoknak e garanciák gyakorlatban történő megvalósítására. Döntő fontosságú, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogainak elismerése és védelme az ország legfelsőbb szintű jogforrásaiban kapjon helyet, azaz a nemzeti alkotmányban vagy az alaptörvényekben. Ez fogja biztosítani a lehető legmagasabb fokú jogi védelmet és elismerést. Ennek megvalósítása része lehet a fogyatékossgal azon okok körébe való felvétele, amelyek alapján tiltott a megkülönböztetés, vagy pedig a fogyatékossgal élő személyek jogainak a nemzeti alkotmányban történő védelme, akár az egyenlőség általános garanciájának részeként, akár a fogyatékossgal élő személyek jogaira vonatkozó sajátos rendelkezések formájában.

A parlament emellett a teljes egyezményt beépítheti a nemzeti jogba. Ebben az esetben hasznos lehet a megfelelő jogszabályban egyértelműen feltüntetni, hogy az Egyezmény rendelkezései önvégrehajthatók, azaz azok a belföldi bíróságok és döntőbíróságok előtt közvetlenül kikényszeríthetők. Ám még ha be is építik az Egyezmény egészét a nemzeti jogba, ez rendszerint nem lesz elegendő ahhoz, hogy rendelkezéseinek teljes mértékben érvényt szerezzenek; a végrehajtási jogszabályokra még mindig szükség lesz, ideértve a sajátos területekre, mint a foglalkoztatás terén történő megkülönböztetés tilalmára vonatkozó részletes jogszabályokat.

Emellett nem mindig lesz lehetséges vagy helyénvaló a jogalkotás számára az annak biztosításához szükséges szabályok és előírások részletes meghatározása, hogy a fogyatékossgal élő személyek egyes jogokat azonos mértékben élvezhessenek.

Előfordulhat, hogy az államnak a jogszabályok mellett el kell fogadnia politikai és szabályozói kezdeményezéseket az olyan területeken hozandó „megfelelő intézkedések”-et igénylő, nagyszámú rendelkezésnek való megfelelés céljából, mint az épületek és közlekedési rendszerek vagy információs és kommunikációs technológiák fizikai akadálymentessége (az Egyezmény 4. cikke). Míg előfordulhat, hogy a parlamentek nem iktatják törvénybe e részletes szabályozásokat, helyénvaló lehet olyan jogszabályok elfogadása, amelyek lehetővé teszik e területeken előírások meghatározását, illetve annak kérése, hogy ezeket az előírásokat terjesszék be a jogalkotáshoz tájékoztatás és/vagy jóváhagyás céljából.

A megkülönböztetést szabályozó jogszabályok eltérő megközelítései

A fogyatékossgal élő személyek érdekeit védő törvények beiktatása és adminisztratív megoldások bevezetése. E jogszabályok némelyike elsődleges célként tiltja a megkülönböztetést; más jogszabályok az állam és a közösség a fogyatékossgal élő személyek jólétének és szociális támogatásokhoz való hozzáféréseinek biztosítására vonatkozó, pozitív kötelezettségével foglalkoznak. Sok ország mindkét fajtájú jogszabállyal rendelkezik.

A **fogyatékossgal élő amerikaiakról** szóló törvény (**ADA**) tiltja a fogyatékossgal élő személyek hátrányára történő megkülönböztetést a foglalkoztatás, a közszolgáltatásokban és a közlekedésben, valamint nyilvános szálláshelyeken. Az ADA foglalkoztatási összefüggésekben alapszabályként tiltja a fogyatékossgal élő, képzett egyénekekkel szemben, akik képesek a betöltött vagy kívánt beosztáshoz tartozó feladatok ellátására a munkáltató számára aránytalan terhet nem kirovó, ésszerű alkalmazkodással vagy anélkül¹.

Indiában a fogyatékossgal élő személyekről (esélyegyenlőség, jogok védelme és teljes részvétel) szóló 1995. évi **törvény** egy szélesebb körű megközelítést fogad el: számos területen megkülönböztetés-ellenes nyelvezetet használ, és támogatja a fogyatékossgal élők pozitív megkülönböztetését kvóta rendszereken keresztül, fenntartva a fogyatékossgal élő személyek számára meghatározott számú helyet az állami és magánszektorbeli jogalanyok képzési és foglalkoztatási programjaiban. Ösztönzőkkel is szolgál olyan vállalkozások számára, amelyek elősegítik a fogyatékossgal élő személyek alkalmazását, illetve adókedvezményekkel, támogatásokkal és vissza nem térítendő támogatásokkal preferenciális elbánást biztosít számukra².

Costa Rica 1996-ban fogadta el a **fogyatékossgal élő személyek egyenlőségéről** szóló, 7600. sz. **törvényt**. Ez a törvény egyértelmű kötelezettséget ró az államra a fogyatékossgal élő személyek jogainak előmozdítására és garantálja az egyenlőséget olyan területeken, mint az oktatás, egészségügy és munka.

¹ Idézet a DESA összeállításából: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/discom102.htm#19#19>

² Idézet a DESA összeállításából: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/discom102.htm#19#19>

Az egyenlőséggel és a hátrányos megkülönböztetéstől való mentességgel foglalkozó jogszabályok típusai

A fogyatékoság alapján való mindenféle megkülönböztetést tiltásának és a fogyatékosággal élő személyek egyenlő és hatékony védelme garantálásának kötelezettsége (az Egyezmény 5. cikke) egyaránt megköveteli azt, hogy a tilalom szerepeljen a nemzeti jogban, és lehetőleg a nemzeti alkotmányban is, és hogy elfogadásra kerüljenek a köz- és magánélet valamennyi területén előforduló megkülönböztetéssel foglalkozó, részletes jogszabályi rendelkezések. A rendelkezések megjelenésének pontos formája függeni fog a meglévő jogszabályoktól és a részes állam jogrendszerétől.

Néhány ország átfogó, általános megkülönböztetés-ellenes jogszabályokkal rendelkezik, amelyek lefedik a tiltott megkülönböztetés több okát; mások olyan egyedi törvényekkel rendelkeznek, amelyek a diszkrimináció különböző formáival foglalkoznak, így a nem, életkor vagy családi állapot alapján történő megkülönböztetéssel, vagy pedig a sajátos területeken, mint a foglalkoztatásban előforduló megkülönböztetést fedik le.

Az egyik lehetőség egy olyan, fogyatékoság miatti megkülönböztetést tiltó törvény beiktatása, amely általánosságban megtiltja a fogyatékoság miatti megkülönböztetést, de tartalmaz részletes rendelkezéseket is a köz- és magánélet meghatározott területein.

Egy másik lehetőség lehet olyan, a fogyatékosok egyenlőségéről szóló törvény beiktatása, amely hasonló a néhány állam által elfogadott, nemek egyenlőségét előíró törvényhez. Az ilyen típusú törvények nem szorítkoznak a megkülönböztetés megtiltására, hanem fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatos kérdések széles körével foglalkoznak. Indiában például a fogyatékosággal élő személyekről (esélyegyenlőség, jogok védelme és teljes részvétel) szóló 1995. évi törvény egy tág politikai keretet fektet le a fogyatékosággal kapcsolatos kérdések kezelésére, számos ezzel foglalkozó nemzeti és szövetségi állami szintű testületet hoz létre. Foglalkozik a fogyatékoság megelőzésével és korai felismerésével, a foglalkoztatás és az oktatás terén fennálló egyenlőséggel, ideértve a támogató intézkedéseket, szociális biztonságot, elérhető közlekedést és épületeket, a fogyatékosággal élő személyek intézményeinek elismerését, a fogyatékosággal kapcsolatos kutatásokat és más kérdéseket.

Előfordulhat, hogy még egy széles hatókörű, a fogyatékosok egyenlőségével foglalkozó törvény sem foglalkozik a fogyatékosággal élő személyek egyenlőségéhez kapcsolódó néhány kérdéssel. Tekintve, hogy a szociális biztonság és a szociális támogatás, a munkavállalók javadalmazása, közlekedési előírások, építési előírások, és egyebek terén a kérdéseket részletesebben kell szabályozni, helyénvalóbb lehet e témakörökkel más törvényben foglalkozni.

Amennyiben már létezik a megkülönböztetés egyén formáit tiltó jogi szabályozás, helyénvaló lehet a meglévő jogszabályok módosítása a fogyatékoságnak, mint a tiltott megkülönböztetés okának beépítése érdekében. Minimumként fontos annak biztosítása, hogy a fogyatékoság Egyezményben adott értelmezése és a „fogyatékoság alapján

történő megkülönböztetés” teljes mértékben tükröződjön a megkülönböztetés tilalmáról szóló általános törvényben. Amennyiben a létező jogszabályok csak az Egyezményben lefedett néhány területre vonatkoznak, új jogszabályokra lesz szükség annak biztosítására, hogy valamennyi területen érvényesüljön a fogyatékosok miatti megkülönböztetés elleni védelem. Ugyancsak helyénvaló lehet a meglévő intézményekre ruházni az új jogszabályok alapján a törvény figyelemmel kísérését és érvényesítését, feltéve, hogy ezen intézmények

Mit tehet a parlament az Egyezmény nemzeti jogba történő integrálásának biztosítására?

- ▶ az ország legfelső szintű jogforrásában (alkotmány vagy alaptörvény) elismeri a fogyatékosokkal élő nők, férfiak és gyermekek polgári, kulturális, gazdasági, politikai és szociális jogait:
  - ▶ felülvizsgálja az alkotmány vagy az alaptörvény meglévő rendelkezéseit és a fogyatékosokkal élő személyeknek nyújtott védelmet;
  - ▶ beépíti az egyenlőség általános garanciáját;
  - ▶ megtiltja a fogyatékosok megkülönböztetési okként történő alkalmazását;
  - ▶ beépíti a fogyatékosokkal élők jogaira vonatkozó, sajátos rendelkezéseket;
  - ▶ felülvizsgálja a fogyatékosokra való hivatkozáskor használt nyelvezetet.
- ▶ elfogadja az Egyezményt tartalmát, vagy akár magát az egész Egyezményt beiktató nemzeti törvényt, annak meghatározásával, hogy a törvény a bíróságok előtt kikényszeríthető.
- ▶ elfogad további végrehajtási jogszabályokat. A meglévő jogszabályoktól függően az ország elfogadhatja vagy módosíthatja a következőket:
  - ▶ a megkülönböztetéssel foglalkozó, átfogó és általános törvény, beleértve annak megtiltását, hogy a fogyatékosokat a köz- és magánéletben megkülönböztetési alapként használják fel;
  - ▶ antidiszkriminatív jogszabályok a különböző ágazatokban, így a munka, az oktatás és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés terén, beleértve a fogyatékosok tiltott megkülönböztetési okként történő megjelölését; és/vagy
  - ▶ a fogyatékosokkal élők egyenlőségéről szóló törvény, ami megtiltja a fogyatékosokon alapuló megkülönböztetést, és tág keretet biztosít a fogyatékosokkal való törődéshez.
- ▶ annak biztosítása, hogy jogalkotási szinten létezzen egy mechanizmus a fogyatékosokkal élő személyekkel és/vagy az őket képviselő szervezetekkel való konzultációra.
- ▶ felülvizsgálja az összes létező és új jogszabályban a fogyatékosokra való hivatkozáskor használt nyelvezetet.

fogyatékosággal élő dolgozói ebben részt vesznek, vagy bevonásra kerülnek és az intézmény megfelelő szakértelemmel rendelkezik a fogyatékosággal kapcsolatos kérdésekben.

A jogalkotási intézkedések tartalma

Kritikus alkotóelemek

Számos olyan kritikus alkotóelem létezik, amelyeknek a végrehajtási jogszabályokban szerepelniük kell, függetlenül attól, hogy ezek egy vagy több külön jogszabály formáját öltik. A jogszabályok kötelező elemei:

- ▶ kifejezett hivatkozás az Egyezményre és annak az Egyezmény általi elismerésére, hogy a fogyatékoság fogalma még alakulóban van, valamint a „fogyatékoság miatti megkülönböztetés”, az „ésszerű alkalmazkodás” és az Egyezményben meghatározott más fontos kifejezések fogalmára;
- ▶ fogyatékoság miatti megkülönböztetés megtiltása az Egyezmény által lefedett minden területen;
- ▶ azok azonosítása, akiket a kötelezettség terhel, ideértve a kormányzat és a nem állami szereplők különféle szintjeit is;
- ▶ az egyének és csoportok felruházása a következő jogokkal:
  - ▶ a fogyatékoság miatti megkülönböztetésre vonatkozó állítások felvetése;
  - ▶ az ilyen igények kivizsgálata; és
  - ▶ megfelelő jogorvoslat elérhetősége;
- ▶ független hivatalok biztosítása az alábbiakhoz:
  - ▶ a módszeres megkülönböztetésre és az egyedi esetekre vonatkozó állítások meghallgatása;
  - ▶ az állítások kivizsgálása és az arról való beszámolás; valamint
  - ▶ módszeres jogorvoslat találása és változtatás a megfelelő jogi és egyéb csatornákon keresztül.

A végrehajtási jogszabályok Egyezményhez való kapcsolása

A végrehajtási jogszabályoknak tartalmazniuk kell az Egyezményben használt kifejezéseket vagy az azokra történő hivatkozást annak egyértelmű jelzése érdekében, hogy a jogszabályokat az Egyezmény szövegének és szellemének megfelelően kell értelmezni.

Az Egyezmény azon a felfogáson alapul, hogy a fogyatékoságot a személy és a környezete közötti interakció eredménye, vagyis a fogyatékoság nem az egyén valamely károsodás eredményeként meglévő jellemzője. E felfogásnak fontos folyományai vannak

az Egyezmény végrehajtására szolgáló jogszabályokban, különösen azon akadályok azonosításában, amelyek gátolják a fogyatékossgal élő személyek jogainak teljes megvalósítását, illetve a megfelelő jogorvoslatok azonosításában. Előfordulhat, hogy a parlamenti képviselők konzultálni kívánnak a fogyatékossgal kapcsolatos kérdések szakértőivel, magukkal a fogyatékossgal élő személyekkel és érdekképviselői szerveikkel abból a célból, hogy frissítsék a fogyatékossgal jellegére és formáira vonatkozó ismereteiket és azokat a módszereket, amelyekkel a részvétel társadalmi akadályai megszüntethetők.

A fogyatékossgal azon típusai, amelyekkel a jogszabályoknak foglalkozniuk kell

Az Egyezmény megadja azon fogyatékossgalok példálózó listáját, amelyekkel a jogalkotásnak foglalkoznia kell, más szóval meghatározza a minimumot. Az Egyezmény akként írja le a fogyatékossgal élő személyeket, mint aki „hosszan tartó fizikai, értelmi, mentális, vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”

Ez a meghatározás nem meríti ki a fogyatékossgal kategóriáit, amelyek az Egyezmény védelmét élvezik; a fogyatékossgal más fajtái, mint a rövid ideig tartó fogyatékossgal is

A bizonyítási teher megfordulás megkülönböztetéssel kapcsolatos ügyekben

Az **európai jog** értelmében helyénvalónak bizonyult megkülönböztetéssel kapcsolatos ügyekben – a fogyatékossgal miatti megkülönböztetési eseteket is ideértve – a bizonyítási teherre vonatkozó sajátos rendelkezések elfogadása. Például a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i **2000/78/EK tanácsi irányelv** 10. cikk előírja:

„Bizonyítási teher

- (1) A tagállamok nemzeti igazságszolgáltatási rendszerüknek megfelelően megteszik a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy biztosítsák, hogy azok a személyek, akik úgy érzik, hogy az egyenlő bánásmód elve alkalmazásának elmulasztása miatt őket sérelem érte, bíróság vagy más illetékes hatóság előtt olyan tényekre hivatkozhatnak, amelyek alapján feltételezhető, hogy közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetés történt, akkor az alperes kötelessége annak bizonyítása, hogy nem sértette meg az egyenlő bánásmód elvét.
- (2) Az (1) bekezdés nem akadályozhatja meg, hogy a tagállamok olyan bizonyítási szabályokat vezessenek be, amelyek kedvezőbbek a felperes számára.”

az Egyezmény, és így a részes államok jogszabályai hatálya alá tartozhat, különös figyelemmel a fogyatékoság társadalmi összefüggéseire. Mivel a 4. cikk (4) bekezdése hangsúlyozza azt a tényt, hogy az Egyezmény nem szándékozik aláásni vagy felváltani a nemzeti jog fogyatékosággal élő személyek jogainak védelmére vonatkozó, magasabb rendű előírásait, az állam szabadon fogadhat el tágabb értelmű meghatározást. Az állam nem köteles saját meghatározását az Egyezmény 2. cikkében említett kategóriákra korlátozni.

„Ésszerű alkalmazkodás” mint a jogszabályok sarokköve

Az Egyezmény előírja, hogy az ésszerű alkalmazkodás biztosításának elmulasztása felér a fogyatékoság miatti megkülönböztetéssel. Ebből következően a megkülönböztetés minden jogszabályi fogalmának tartalmaznia kell az ésszerű alkalmazkodás megtagadásának megkülönböztető cselekményként történő minősítését. Külön hivatkozni kell az „ésszerű alkalmazkodás” fogalmára, ami az Egyezmény 2. cikkében jelenik meg.

Az „ésszerű alkalmazkodás” az alkalmazkodásra, ésszerű kiigazításra, átalakításra vagy intézkedésre, illetve hatékony vagy alkalmas módosításokra vonatkozó kötelezettségként is ismert. A személy számára az „ésszerű alkalmazkodás” biztosítása például jelenti a munkahelyi környezet, oktatási intézmény, egészségügyi intézmény vagy közlekedési szolgáltatás szervezetében módosítások megtétele annak érdekében, hogy megszüntessék a fogyatékosággal élő személy abban gátló akadályokat, hogy valamely tevékenységben másokkal egyenlően vehessen részt illetve szolgáltatásokat is másokkal egyenlő feltételek mellett vehessen igénybe. A foglalkoztatás esetében ez járhat a helyiségek fizikai változtatásaival, berendezések beszerzésével vagy átalakításával, felolvasó vagy jeltolmács, illetve megfelelő képzés vagy felügyelet biztosításával, a tesztelési és értékelési eljárások kiigazításával, a rendes munkaidő módosításával, vagy a munkakörbe tartozó feladatok egy részének más személyre történő kiosztása.

Miként kezelik az egyes országokban az „ésszerű alkalmazkodást”?

A fogyatékosággal élő amerikaiakról szóló 1990. évi törvény, 42 USC §12112

(a) Általános szabály

A törvény hatálya alá tartozó jogalany nem tehet megkülönböztetést olyan képzett, fogyatékosággal élő magánszeméllyel szemben az ilyen magánszemély fogyatékosága miatt a munkahelyi felvételi eljárások, alkalmazottak felvétele, előléptetése vagy elbocsátása során, az alkalmazottak bérezése, munkahelyi képzése, és az alkalmazás egyéb feltételei és az azzal járó előjogok tekintetében.

► ...FOLYTATÁS

(b) Értelmezés

Az e szakasz (a) pontjában használt jelentésnek megfelelően a „megkülönböztetés” fogalma magában foglalja a következőket

...

(5) (A) egy egyébként képzett, fogyatékossgal élő és egy állásra jelentkező vagy alkalmazott magánszemély ismert fizikai vagy értelmi korlátozottságához ésszerű alkalmazkodás elmulasztása, kivéve, ha a törvény hatálya alá tartozó jogalany bizonyítani tudja, hogy az alkalmazkodás aránytalan nehézséget jelentene a törvény hatálya alá tartozó jogalany üzleti vállalkozásának működésére; vagy

(B) egy egyébként képzett, fogyatékossgal élő és valamely állásra jelentkezőtől vagy alkalmazottól a foglalkoztatási lehetőség megtagadása, ha a megtagadás oka annak szükségessége, hogy a törvény hatálya alá tartozó jogalany ésszerűen alkalmazkodjon az alkalmazott vagy a pályázó fizikai vagy értelmi károsodásához... .

Spanyolország 2003. évi, a fogyatékossgal élő személyek esélyegyenlőségéről, megkülönböztetésének tilalmáról és általános akadálymentességről szóló törvénye rendelkezik az ésszerű alkalmazkodásról (Ajuste razonable). Az „ajuste razonable” meghatározása: „a fizikai, társadalmi és attitűdbeli környezetnek a fogyatékossgal élő személy sajátos igényeihez való alkalmazkodását szolgáló intézkedések, ami hatékony és gyakorlatias formában, valamint aránytalan teher keltése nélkül lehetővé teszi a fogyatékossgal élő személy többi polgárral azonos feltételek mellett történő hozzáférést vagy részvételét” (7.c. paragrafus).

Az Egyesült Királyság Fogyatékossgal miatti megkülönböztetéséről szóló 1995. évi törvénye jogszabályba foglalja a munkáltató azon kötelezettségét, hogy „kiigazításokat tegyen” (6. szakasz (1) bekezdés).

Ez a kötelezettség érvényesül, ha a munkáltató „bármely szabályozása” vagy „helyiségeinek bármely fizikai jellemzője”... „az érintett fogyatékossgal élő személyt jelentős hátrányba hozza a fogyatékossgal nem rendelkező személyekhez viszonyítva.” Ilyen esetben „a munkáltató kötelezettsége olyan, az eset összes körülményére tekintettel megteendő ésszerű intézkedések megtétele, amelyek kizárják a szabályozás vagy a jellemző ilyen hatását.” A 6. szakasz (3) bekezdése példákat határoz meg a munkáltató által kötelezettségének teljesítése érdekében megteendő intézkedésekről:

- a helyiségek átalakítása;
- a fogyatékossgal élő személy feladatai egy részének más személyre történő kiosztása;
- a személy áthelyezése meglévő álláshely betöltésére;
- munkaidejének módosítása;
- más munkahelyre történő beosztása;

► ...FOLYTATÁS

- rehabilitáció, vizsgálat vagy kezelés céljából munkaidőben való távollétének lehetővé tétele;
- képzés nyújtása vagy intézkedés részére képzés nyújtása érdekében;
- berendezések beszerzése vagy módosítása;
- utasítások vagy segédanyagok módosítása;
- tesztelési és értékelési eljárások módosítása;
- felolvasó vagy jeltolmács biztosítása;
- felügyelet biztosítása.

A **Fülöp-szigetek fogyatékossgal élő személyekről szóló Magna Cartaja** szerint foglalkoztatási összefüggésben az ésszerű alkalmazkodásba az alábbiak tartoznak bele „(1) az alkalmazottak által használt létesítmények fejlesztése annak érdekében, hogy ezek elérhetővé és rögtön használhatóvá váljanak fogyatékossgal élő személyek számára; és (2) a munkarend módosítása, üres álláshelyre történő áthelyezés, berendezések vagy eszközök beszerzése vagy átalakítása, a vizsgák, képzési anyagok vagy vállalati szabályzatok, szabályok és rendelkezések megfelelő kiigazítása vagy módosítása, kiegészítő segédletek és szolgáltatások biztosítása, illetve a fogyatékossgal élő személyek tekintetében egyéb hasonló alkalmazkodás” (4. szakasz (h) pontja).

A közszolgáltatások és a nyilvános szálláshelyek nyújtásával kapcsolatban a fogyatékossgal élő személyekről szóló Magna Chartaja előírja, hogy a megkülönböztetés a következőket foglalja magában:

„a szabályzatok, gyakorlatok vagy eljárások ésszerű módosításának elmulasztása, ha az ilyen módosítások szükségesek a fogyatékossgal élő személyek számára ilyen javak, szolgáltatások, létesítmények, előjogok, előnyök, szálláshelyek nyújtásához, kivéve, ha a munkáltató bizonyítani tudja, hogy ezek a módosítások alapján megváltoztatnák a javak, szolgáltatások, létesítmények, előjogok, előnyök, szálláshelyek jellegét” (36. szakasz (2) bekezdés).

Néhány országban a jogszabályok előírhatnak fogyatékossgatudatos beszerzési stratégiákat, amelyek keretében az állami hivatalok olyan berendezéseket kötelesek előnyben részesíteni, amelyek teljesen elérhetőek vagy az integratív tervezés elvét követik, vagy pedig olyan szolgáltatókat, akiknek alkalmazottai között meghatározott százalékos arányban vannak fogyatékossgal élők.

Míg az Egyezmény alapján alkalmazkodás szükséges a fogyatékossgal élő személyek sajátos igényeihez, a követelmény az ésszerű alkalmazkodás. Ha a szükséges alkalmazkodás aránytalan vagy túlzott terhet róna arra a személyre vagy jogalanyra, akitől/amelytől ennek nyújtását elvárják, ennek elmulasztása nem jelent megkülönböztetést. A jogalkotás számos országban meghatározza azokat a tényezőket, amelyeket mérlegelni kell annak értékelésekor, hogy a kért alkalmazkodás aránytalan terhet valósít-e meg. Ide tartozik

Fogyatékoságtudatos beszerzési stratégia az Amerikai Egyesült Államokban

Néhány országban a jogszabályok megkövetelik, hogy a kormány közbeszerzései során részesítse előnyben az olyan berendezéseket és technológiákat, amelyek megfelelnek az akadálymentességi, általános és integratív tervezési előírásoknak. Például az USA 1973. évi rehabilitációról szóló törvényének 508. szakaszának 29 U.S.C. § 794 (d) pontja előírja következőt:

„§ 794d. Elektronikus és információtechnológia

(a) Követelmények a szövetségi minisztériumok és hivatalok számára

(1) Akadálymentesség

(A) Fejlesztés, beszerzés, karbantartás vagy az elektronikus és információtechnológia használata

Fejlesztés, beszerzés, karbantartás vagy az elektronikus és információtechnológia használata során minden szövetségi minisztérium vagy hivatal, az Egyesült Államok Postai Szolgáltatását is beleértve, köteles biztosítani – amennyiben az nem ró aránytalan terhet az adott minisztériumra vagy hivatalra –, hogy az elektronikus és információtechnológia a technológia hordozójának típusára tekintet nélkül tegye lehetővé

(i) a szövetségi alkalmazottként dolgozó, fogyatékosággal élő személyeknek olyan hozzáférésük legyen az adatokhoz és információkhoz, illetve úgy tudják azokat használni, ami összehasonlítható az olyan szövetségi alkalmazottak információkhoz és adatokhoz való hozzáféréssel, illetve azok használatával, akik nem rendelkeznek fogyatékosággal; és

(ii) a fogyatékosággal élő azon polgároknak, akik a szövetségi minisztériumtól vagy hivaltaltól információkat, illetve szolgáltatásokat igényelnek, olyan hozzáférésük legyen az adatokhoz és információkhoz, illetve úgy tudják azokat használni, ami összehasonlítható az olyan polgárok információkhoz és adatokhoz való hozzáféréssel, illetve azok használatával, akik nem rendelkeznek fogyatékosággal.

(B) Alternatív megoldások

Amikor az Akadálymentességi Tanács által a (2) bekezdésben megfogalmazott előírásoknak megfelelő fejlesztés, beszerzés, karbantartás vagy az elektronikus és információtechnológia használata aránytalan terhet jelentene, a szövetségi minisztérium vagy hivatal az (1) bekezdés hatálya alá tartozó, fogyatékosággal élő személyeket ellátja az olyan alternatív hozzáférésre vonatkozó információkkal és adatokkal, ami lehetővé teszi az egyéneknek az információ és technológia használatát. ...”

a kért változtatások praktikussága, annak költsége, az érintett jogalany jellege, mérete és erőforrásai, pénzügyi támogatás rendelkezésre állása, foglalkozási egészségügyi és biztonsági következmények, valamint a jogalany működésére gyakorolt hatás.

Aránytalan vagy súlyos teher

Spanyolország 2003. évi, a fogyatékossgal élő személyek esélyegyenlőségéről, megkülönböztetésének tilalmáról és általános hozzáférhetőségéről szóló törvénye az ésszerű alkalmazkodásról szólva az aránytalan teher („carga desproporcionada”) kifejezést használja a jogszabályban. A 7. cikk úgy rendelkezik, hogy „a teher arányosságának meghatározásakor figyelembe kell venni az intézkedés költségeit, az intézkedés elfogadása mellőzésének diszkriminációs hatásait a fogyatékossgal élő személyekre, a végrehajtásra kötelezett személy, jogalany vagy szervezet felépítését és tulajdonságait, illetve az állami finanszírozás vagy más támogatás igénybe vételének lehetőségét.”

Az Egyesült Királság Fogyatékossgal miatti megkülönböztetésről szóló törvénye értelmében a munkáltató akkor tanúsít megkülönböztetést a fogyatékossgal élő személlyel szemben, ha két feltétel teljesül: „(a) nem teljesíti a 6. szakasz alapján a fogyatékossgal élő személlyel kapcsolatban kirótt kötelezettségét [az ésszerű változtatások végrehajtására]; és (b) nem tudja igazolni a köteleesség teljesítése elmulasztásának indokoltságát.” A törvény 6. szakaszának (4) bekezdése felsorolja az annak eldöntésekor mérlegelendő kulcsfontosságú tényezőket, hogy a munkáltató számára ésszerű-e egy adott intézkedés megtétele az ésszerű módosítások végrehajtása kötelezettségének teljesítése érdekében:

- „(a) az a mérték, amennyire az intézkedés megtétele megelőzné a szóban forgó hatást;
- (b) az a mérték, amennyire praktikus a munkáltatónak az intézkedés megtétele;
- (c) a munkáltatónál az intézkedés megtételével felmerülő pénzügyi és egyéb költségek, és annak mértéke, amennyire annak megtétele tevékenységeit megzavarná;
- (d) a munkáltató pénzügyi és egyéb erőforrásainak mértéke;
- (e) a munkáltató számára az intézkedés megtételéhez rendelkezésre álló pénzügyi vagy egyéb segítség rendelkezésre állása.”

Ausztrália Fogyatékossgal miatti megkülönböztetésről szóló 1992. évi törvénye értelmében a munkáltatók, oktatási hatóságok és mások kötelesek megtenni az „ésszerű kiigazításokat”, amennyiben ez nem jelent indokolatlan nehézséget és nem aránytalan. A 11. szakasz előírja, hogy „annak meghatározásakor, hogy mi okoz indokolatlan nehézséget, az adott eset valamennyi körülményét figyelembe kell venni,” beleértve:

- ▶ az érintett személyek számára valószínűleg felgyülemelő előnyök vagy az általuk elszenvedendő hátrányok jellege;
- ▶ az érintett személy fogyatékossgának hatása;

► ...FOLYTATÁS

- az indokolatlan nehézségre hivatkozó személy pénzügyi körülményei és az általa vállalandó kiadások becsült összege; és
- szolgáltatásnyújtás vagy létesítmények akadálymentesítése esetén a bizottságnak a 64. szakasz alapján benyújtott cselekvési terv.

A munkáltató költségeivel kapcsolatban az Ausztrál Emberi Jogi és Esélyegyenlőségi Bizottság meghatározza, hogy figyelembe kell venni azokat „a nettó költségeket (vagy előnyöket), amelyek azonosíthatóak vagy ésszerűen keletkezhetnek a munkáltató számára, és nem csupán a közvetlen, előre fizetendő vagy bruttó költségeket.” Ehhez szükség lehet a következők figyelembe vételére:

- közvetlen költségek;
- minden kompenzációs adó, támogatás vagy pénzügyi előny, amely a kiigazítással vagy az érintett személy foglalkoztatásával kapcsolatban rendelkezésre áll;
- közvetett költségek és/vagy előnyök, ideértve az érintett beosztás, más alkalmazottak és a vállalkozás termelékenységével kapcsolatosakat is;
- az eladások, bevétel vagy az ügyfélszolgálat hatékonyságának emelkedése vagy csökkenése;
- a kiigazítás milyen mértékben képvisel pótlólagos költséget azon berendezések vagy lehetőségek költségeit meghaladóan, amit egy hasonló helyzetű, de fogyatékossgal nem rendelkező alkalmazottnak nyújtanak, vagy nyújtanának;
- a kiigazítás milyen mértékben szükséges más alkalmazandó jogszabályok, előírások vagy megállapodások alapján; és
- a kiigazítást kérő személy vonatkozó képességei, ismeretei, képzése és gyakorlata.

A kiigazítás végrehajtásával járó pénzbeli költségek és előnyök mérlegelésén, illetve az esélyegyenlőség, azonos elbánás vagy részvétel biztosításának a fogyatékossgal élő, közvetlenül érintett személyre származó előnyökön túl a következők is mérlegelhetők:

- a más alkalmazottak vagy lehetséges alkalmazottak, vevők vagy ügyfelek, illetve más érintett személyek számára a hozzáférés vagy lehetőségek tekintetében jelentkező előnyök vagy hátrányok;
- az érintett kiigazítás előnyei és hátrányai a hatékony munkaszervezésre az érintett vállalkozáson belül vagy munkahelyen a következők tekintetében: az alkalmazottak száma, a munka területi megszervezése; az elvégzendő munka jellege; az ügyfelek vonatkozó igényei; munkaerő-tervezési igények; a kiigazítás miatt a termelésből

► ...FOLYTATÁS

- kieső idő, a termelés megszakadása; valamint a vállalkozás eredményességét, termelékenységét, sikerét és adott esetben versenyképességét befolyásoló minden más tényező;
- az, hogy az intézkedés ésszerűtlen követelményeket róna-e a többi alkalmazottra;
- a kiigazítást végző személy egészségére vagy biztonságára bármely előny vagy hátrány jellege és bekövetkezésének valószínűsége;
- a kiigazítás eredményeként bekövetkező környezeti előny vagy károsodás jellege és valószínűsége; valamint
- hogy az érintett kiigazítás más vonatkozó jogszabályok, előírások, és megállapodások vonatkozó rendelkezéseinek betartását segítő vagy zavarná-e, valamint a kiigazítás elvégzése eredményeként bármely más előny vagy hátrány jellege és bekövetkezésének valószínűsége.

Különleges intézkedések

A jogszabályok nem szorítkozhatnak a megkülönböztetés tiltására, de az államot és a magánszereplőket tevőleges intézkedések megtételére is kötelezhetik. Az Egyezmény 5. cikkének (4) bekezdése elismeri, hogy a másokkal való egyenlőség biztosítása érdekében néha különleges támogatást kell nyújtani egyes magánszemélyeknek vagy egy adott fajtájú fogyatékossgal élő személyeknek. Ez két formát ölthet:

- a folyamatos vagy állandó intézkedések formáját. Ezek olyan különleges intézkedések, amelyek folyamatosak vagy esetleg állandóak lesznek. Például a fogyatékossgal élő személyek másokhoz hasonló mobilitásának biztosítása érdekében a kormány rendelkezhet utazási támogatásról a fogyatékossgal élők számára, hogy lehetőségük legyen taxi használatára.
- Ideiglenes különleges intézkedések. Ezek olyan intézkedések, amelyeket a fogyatékossgal élő személyek múltban elszenvedett hátrányai orvoslására fogadnak el, de amelyeket csak egy meghatározott ideig szándékoznak üzemeltetni. A kormány például megállapíthat célszámokat vagy kvótákat a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása tekintetében azzal a céllal, hogy a kvótákat a célszámok elérésekor eltörlik.

Az Egyezmény alapján megengedhetőek a folyamatos és az ideiglenes intézkedések is, és nem valósítják meg az Egyezményben meghatározott megkülönböztetést. Valójában

mindkét fajtájú különleges intézkedésre szükség lehet az egyenlőség elérése érdekében és ezért a részes állam köteles lesz egy sor különleges intézkedés elfogadására a társadalmi élet különböző területein.

Néha, amikor az ilyen típusú különleges intézkedéseket valamely csoport történeti vagy folyamatos hátrányának orvoslására fogadják el, az intézkedéseket megkülönböztető jellegük miatt vitatják a csoportba nem tartozó személyek. A parlamenteknek biztosítaniuk kell, hogy az egyenlőség minden alkotmányos vagy jogszabályi garanciája egyértelművé tegye, hogy az Egyezményben említett különleges intézkedések jogszerűek a nemzeti jog alapján, és azokat mások nem támadhatják meg fogyatékosággal nem rendelkező olyan személyek egyenlőségi garanciái alapján, akik azt állítják, hogy az intézkedésekből való kizárásuk az ő egyenlő jogait sérti.

A részes államok kötelezettségei a magánszektor szabályozása tekintetében

- ▶ A részes államok vállalják, hogy ... minden megfelelő intézkedést meghoznak bármely személy, intézmény vagy magánvállalkozás által a fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében; (4. cikk (1) bekezdésének e) pontja).
- ▶ A részes államok vállalják ... a média ösztönzését arra, hogy a fogyatékosággal élő személyeket a jelen Egyezmény céljával megegyező módon ábrázolják (8. cikk (2) bekezdés c) pontja).
- ▶ A részes államok vállalják, hogy ... annak elősegítésére, hogy a nyilvánosság számára nyitva és rendelkezésre álló létesítményeket és szolgáltatásokat kínáló magánjogi jogalanyok figyelembe vegyék a hozzáférhetőség valamennyi aspektusát a fogyatékosággal élő személyek vonatkozásában (9. cikk (2) bekezdés b) pont).
- ▶ A részes államok ... kötelezik az egészségügyi szakembereket, hogy a fogyatékosággal élő személyek számára ugyanolyan színvonalú ellátást biztosítsanak, mint mások számára, beleértve a szabad és tájékoztatáson alapuló hozzájárulás alapján nyújtott ellátást – többek között – a fogyatékosággal élő személyek emberi jogaira, méltóságára, autonómiájára és szükségleteire vonatkozó tudatosság felkeltésével a képzésen, valamint az állami és magán egészségügyi ellátás etikai normáinak közzétételén keresztül (25. cikk d) pont).
- ▶ A részes államok biztosítják és előmozdítják a munkához való jog megvalósulását, ideértve azokat is, akik fogyatékoságukat foglalkoztatásuk közben szerezték, a megfelelő intézkedések megtétele révén, beleértve a jogalkotáson keresztül történő intézkedést, többek között arra, hogy ... megfelelő politika és intézkedések révén elősegítsék a fogyatékosággal élő személyek magánszektorban történő alkalmazását, amelybe beletartozhatnak megerősítő programok, ösztönzők és egyéb intézkedések; (27. cikk (1) bekezdés h) pont).

A parlamenteknek ugyancsak sajátos szerepük van a tudatosság tágabb közösségen belüli fokozásában, a különleges intézkedések szükségessége és az azokból a társadalom egésze számára származó előnyök tekintetében. Jogszabályok azt is előírhatják, hogy a kormányzati minisztériumok és akár a magántársaságok is évente számoljanak be azokról az intézkedésekről, amelyeket a fogyatékossgal élő személyek jogainak előmozdítására hoztak. A beszámolási kötelezettség kérdések egész sorára kiterjedhet, ideértve a következőket: az annak biztosítására megtett intézkedések, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogai a gyakorlatban is garantálva legyenek; a fogyatékossgal élő alkalmazottak számának növelésében elért siker; vagy a fogyatékossgal élő és különleges szükségletekkel rendelkező ügyfelek számára a szolgáltatások fejlesztése terén elért sikerek.

Megkülönböztetés a hatóságok, magánszemélyek és vállalatok részéről

Az Egyezmény központi alkotóeleme az, hogy a fogyatékossgal élő személyeket védelemben kell részesíteni az állami és magánszereplő részéről tanúsított megkülönböztetés ellen. Ezért a megkülönböztetést tiltó és egyenlő elbánást előíró, megkülönböztetés-ellenességről szóló törvénynek vonatkoznia kell a magánszemélyekre, szervezetekre vagy társaságokra, illetve az állami tisztviselőkre és testületekre is. Az Egyezmény a magánszektor szabályozására is kötelezi az államokat.

A jogalkotási reform sajátos területei

Az Egyezmény számos területet határoz meg, amelyen jogszabályi garanciákra vagy védelemre van szükség. Az Egyezmény 12. cikkének (1) bekezdése megerősíti a fogyatékossgal élő személyek arra vonatkozó jogát, hogy a törvény előtt személyként ismerjék el őket, a 12. cikk (2) bekezdése pedig elismeri, hogy a fogyatékossgal élő személyeket másokkal azonos alapon illeti meg a jog- illetve cselekvőképesség. A 12. cikk (3) bekezdése hangsúlyozza olyan intézkedések szükségességét, hogy a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességüket gyakorolhassák, míg a 12. cikk (4) bekezdése az azt biztosító biztosítékok meghatározására szólít fel, hogy ezekkel a jogokkal ne lehessen visszaélni.

Mivel a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességének megtagadása jogaik példátlan sérelmére vezetett, minden jogszabályi reformfolyamatnak elsőbbséggel kell ezzel a kérdéssel foglalkoznia. A parlamenteknek meg kell vizsgálniuk a meglévő jogszabályokat annak meghatározására, hogy vannak-e formális korlátozások a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképessége tekintetében, illetve hogy a jogszabály rendelkezései és a gyakorlat megfelel-e az Egyezménynek. A parlamenteknek azt is mérlegelniük kell, hogy a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességét tiszteletben tartó jogszabályok ellenére azt a gyakorlatban is tiszteletben tartják-e. Az Egyezmény külön előírja az államok számára a megfelelő intézkedések megtételét annak biztosítására, hogy a fogyatékossgal élő és cselekvőképességük gyakorlásában segítségre szoruló személyek azt meg is kapják.

Az Egyezmény számos garanciát is tartalmaz olyan területek vonatkozásában, amelyeken a fogyatékossgal élő személyek jogait megtagadták, illetve továbbra is megtagadják. Ide

Az államok elismerik a nemzeti jelnyelveket

Uganda alkotmánya külön elismeri a jelnyelvet és az állam kötelezettségét annak fejlesztésére. Az alkotmány 24. cikke előírja:

„az állam előmozdítja a siketek jelbeszédének fejlődését.”

Finnország alkotmányának (1995) 17., a nyelvhez és kultúrához való jogról szóló cikke előírja, hogy:

„[...] Törvényben kell garantálni a fogyatékoság miatt jelnyelvet használó és a tolmácsolásra vagy fordítási segédletre szoruló személyek jogait.”

A **Venezuelai Bolívari Köztársaság** 1999. évi **alkotmányának** 101. cikke előírja:

„Az állam garantálja a kulturális információk kiadását, megkapását és közzétetését. A televíziós média feliratokat és a venezuelai jelnyelvre történő fordítást tüntet fel a hallási gondokkal küzdő személyek számára. E kötelezettségek feltételeit és módozatait törvényben kell megállapítani.”

1999 augusztusában a királyi thai kormány képviselőjében az oktatási miniszter által aláírt közleményben elismerésre került a thai jelnyelv a „**thaiföldi siketek nemzeti nyelveként**”.

2006-ban hatályba lépett az **új-zélandi jelnyelvről szóló törvény**.

Az alaptörvény rendelkezik az új-zélandi jelnyelv hivatalos elismeréséről, ami a siket új-zélandiak első vagy előnyben részesített nyelve. A törvény a siketek nyelvét egyedi új-zélandi nyelvként ismeri el, és így az új-zélandi jelnyelvnek a beszélt nyelvekkel azonos jogállást biztosít. A törvény előírja, hogy a bírósági eljárásban részt vevő személyek az eljárásokban használják az új-zélandi jelnyelvet. A törvény azt is előírja, hogy a siket közösséggel konzultációt kell folytatni a nyelvüket érintő kérdésekben, ideértve például az új-zélandi jelnyelv használatának előmozdítását; hogy az új-zélandi jelnyelvet használni kell a kormányzati szolgáltatások népszerűsítésére és a nyilvánosság tájékoztatására; és hogy a kormányzati szolgáltatásokat és információkat megfelelő eszközökön, így az új-zélandi jelnyelv használatán keresztül elérhetővé kell tenni a siketek közössége számára.

A törvény azt is előírja, hogy a kormányzati minisztériumokat az ésszerű mértékig meghatározott elveknek kell vezérelniük a siket közösséggel való érintkezésben (9. cikk). Ezt a cikket nem szabad úgy értelmezni, hogy az olyan jogokat ruházna a siketek közösségére, amit mások nem élveznek (9. cikk (2) bekezdése).

Jogorvoslatok

A fogyatékoság alapján történő megkülönböztetésről szóló 1995. évi **rendelet** értelmében **Hong-Kong Kína Speciális Adminisztratív Régiója** kerületi bírósága széles körű jogorvoslati eszközökkel rendelkezik az elé kerülő, fogyatékoság miatti megkülönböztetési ügyekben, amelyek magukban foglalják a 72. szakasz alapján a következőket:

- „(a) annak kijelentése, hogy az alperes olyan magatartást tanúsított, illetve olyan cselekményt követett el, amely e rendelet alapján jogellenes, és annak elrendelése, hogy ezt a jogellenes magatartást vagy cselekményt az alperes nem ismételheti meg és nem folytathatja;
- (b) annak elrendelése, hogy az alperes tegyen meg minden ésszerű cselekményt vagy magatartást a felperes által elszenvedett veszteség vagy károsodás orvoslására;
- (c) annak elrendelése, hogy a felperes alkalmazza, vagy ismét alkalmazza az alperest;
- (d) annak elrendelése, hogy a felperes támogassa az alperest;
- (e) annak elrendelése, hogy az alperes fizessen kártérítést a felperes által az alperes magatartása vagy cselekedete következtében elszenvedett veszteség vagy károsodás orvoslására;
- (f) annak elrendelése, hogy a felperes fizessen az alperesnek büntető kártérítést vagy a kár tényleges összegét meghaladó kártérítést;
- (g) a rendeletbe ütközően megkötött szerződés vagy megállapodás teljes vagy részleges érvénytelenségének megállapítása, visszamenőleges vagy a meghatározható időponttól kezdődő hatállyal.”

tartozik a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog (14. cikk), és a kínzás és a kizsákmányolás alóli mentesség, illetve a kegyetlen és visszaélő bánásmód alóli mentesség az otthonon belül és kívül. Az államnak gondosan felül kell vizsgálnia jogszabályait és azok működését, különösen az fogyatékosággal élő személyek szabadságaiktól való megfosztása területén, elsősorban a mentális fogyatékosággal (betegséggel) élők esetében. Az államoknak például figyelniük kell az Egyezmény által a kényszerű intézménybe utalás helyett a közösségen belüli független életre helyezett hangsúlyra. Az államoknak felül kell vizsgálniuk ezeket a garanciákat a kötelező vagy kényszerű orvosi beavatkozások tekintetében, és biztosítaniuk kell, hogy legyenek jogszabályok és eljárások e jogszabályok működésének figyelemmel kísérésére, a visszaélési ügyek kivizsgálására és szükség esetén büntető intézkedések kiszabására (16. cikk (4) bekezdés).

Szellemi tulajdonjogok és a könyvekhez, filmekhez és egyéb médiához történő hozzáférés biztosítása

A részes államoknak meg kell vizsgálniuk szellemi tulajdonra vonatkozó jogszabályait annak biztosítására, hogy azok ne hátráltassák a fogyatékosággal élő

személyeket kulturális anyagok elérésében. Számos ország elfogadott ilyen jogszabályokat más nemzetközi kötelezettségek, úgy mint a Szellemi Tulajdon Világszervezete és a Kereskedelmi Világszervezet szerződesei értelmében fennálló kötelezettségek betartására.

A nemzeti jelnyelv(ek)re vonatkozó jogszabályok

Az Egyezmény kötelezi a részes államokat a jelnyelv használatának elismerésére és előmozdítására. Ez valószínűleg végrehajtási jogszabályokat fog igényelni.

Panasztételi eljárások a nemzeti jogban

A jogszabályoknak biztosítaniuk kell, hogy a jogellenes megkülönböztetést elszenvedő személy hatékony jogorvoslatot kaphasson. A jogorvoslatok körébe tartozik a kompenzáció vagy a kártérítés, eredeti állapot helyreállításának elrendelése, a megkülönböztető cselekmények abbahagyásának és az azoktól való jövőbeni tartózkodásnak az elrendelése, az egyén jogaihoz való ésszerű alkalmazkodás elrendelése, bocsánatkérés, tág körű jogorvoslati intézkedések, így pozitív intézkedés vagy egyéb intézkedés elrendelése.

Számos ország megkülönböztetésre vonatkozó joga értelmében, ha a felperes bizonyította azokat a tényeket, amelyek alapján a megkülönböztetés feltételezhetően fennáll, a bizonyítási teher átfordul az alperesre, akinek bizonyítania kell, hogy az elbánás nem tiltott okon való megkülönböztetésen alapul, vagy ha az volt, akkor az a megkülönböztetés tilalma alóli kivételt képez. Tekintettel a felperes előtt megkülönböztetéssel kapcsolatos ügyekben a megkülönböztetésre vonatkozó közvetlen bizonyíték becsatolása tekintetében álló nehézségekre, ez olyan fontos eljárásjogi vonatkozás, amivel foglalkozni kell (lásd a fenti szövegdobozt a megkülönböztető jogszabályok különféle megközelítéseiről).

Eljárási intézkedések a végrehajtás előmozdítására

A parlamenti képviselők által a ratifikációhoz vezető folyamatban betölthető szerepet e kézikönyvben korábban már részleteztük. Amint egy állam ratifikálta az Egyezményt vagy csatlakozott ahhoz, ebből jelentős kötelezettségek erednek és a jogalkotók fontos szerepet tölthetnek be annak biztosításában, hogy ezeket teljesítsék is. Az Egyezmény aláírása és ratifikálása utáni első lépésként a parlamentnek a következő teendői vannak:

Átfogó felülvizsgálat elvégzése

Az Egyezmény 4. cikke (1) bekezdésének b) pontja kötelezi a részes államokat arra, hogy „megtesznek minden megfelelő intézkedést, ideértve a jogszabály-alkotást is, abból a célból, hogy módosítsák, vagy hatályon kívül helyezték azokat a hatályos törvényeket, rendeleteket, és megváltoztassák azokat a szokásokat és gyakorlatokat, amelyek a nőkkel szemben” megkülönböztetést jelentenek. Ennek megfelelően azt követően, hogy az Egyezmény részes felévé vált állam aláírta az Egyezményt, a mielőbb megteendő

Kulcsfontosságú kérdések, amelyekkel a jogalkotási intézkedéseknek foglalkozniuk kell

- ▶ A jogalkotásnak annak megértésén kell alapulnia, hogy:
  - ▶ a fogyatékoság a személy környezettel való kölcsönhatásának eredménye, valamint hogy
  - ▶ a fogyatékosággal élő személyek másokkal azonos alapon jogosultak polgári, kulturális, gazdasági és szociális jogokra.
- ▶ Tiltott a magán és állami szektor részéről a fogyatékoság miatti megkülönböztetés, ideértve az ésszerű alkalmazkodás megtagadását, mint a megkülönböztetés egy formáját.
- ▶ A fogyatékosággal élő személyeket be kell vonni a társadalom minden vonatkozásába és ott részvételt kell számukra biztosítani, ideértve a következőket:
  - ▶ a politikai közélet (a fogyatékosággal élő személyekkel való konzultáció biztosítása az Egyezmény és az őket érintő politikák és jogszabályok végrehajtásában, választási jogszabályok felülvizsgálata, stb.);
  - ▶ kulturális élet, kikapcsolódás, pihenés és sport, valamint
  - ▶ oktatás.
- ▶ A fizikai környezetet, közlekedést, információs és kommunikációs technológiákat, valamint a nyilvános létesítményeket és szolgáltatásokat akadálymentessé kell tenni.
- ▶ A tényleges egyenlőség felgyorsítására vagy elérésére különleges, állandó vagy ideiglenes jellegű intézkedéseket kell beépíteni.
- ▶ Biztosítani kell az egyének és csoportok azon jogát, hogy a fogyatékoság miatti megkülönböztetés esetén polgári, büntető és közigazgatási eljárások és hatékony jogorvoslatok álljanak rendelkezésre.
- ▶ A fogyatékoság bármely fajtája meghatározásának összhangban kell állnia az Egyezmény 2. cikkével.
- ▶ Biztosítani kell a fogyatékosággal élő személyek törvény előtt személyként való elismerését és jog- illetve cselekvőképességük elismerését, ideértve a támogató intézkedéseket és a szükséges biztosítókat.
- ▶ A fogyatékosággal élő személyeknek hozzáféréssel kell rendelkezniük az igazságszolgáltatáshoz, ideértve a bírósági eljárás minden szakaszában az eljárási alkalmazkodást.
- ▶ Létre kell hozni az Egyezmény végrehajtása nyomon követésének nemzeti mechanizmusait.

legfontosabb lépések egyike az, hogy elvégezze a meglévő jogszabályok átfogó felülvizsgálatát annak meghatározására, hogy azok milyen mértékben felelnek meg a szerződésnek. Az államnak azonosítania kell azokat az új jogalkotási és politikai intézkedéseket, amelyeket az Egyezmény teljes körű érvényesítéséhez meg kell tenni. A jogalkotás felülvizsgálatához és a reformhoz részlete ütemtervet is ki kell alakítani.

Az ilyen átfogó felülvizsgálat különösen hasznos lehet az állam számára az Egyezmény alapján az induló jelentés elkészítésekor, ami a ratifikálástól számított két éven belül esedékes. Az induló jelentés fogja megállapítani a fogyatékossgal élő személyek jogai érvényesítésének kiindulási szintjét, jelezve azokat a területeket, amelyeken a reform prioritás, és segíteni fogja a helyzet szándékos, tervezett és figyelemmel kísért javítását célzó program kialakítását.

E felülvizsgálat elvégzésének számos módja van. Létre lehet hozni egy külön állami szervet a felülvizsgálat elvégzésére és arról a koránynak való beszámolásra, vagy pedig egy meglévő szerv – mint például az esélyegyenlőségi bizottság, az emberi jogokkal foglalkozó bizottság vagy a fogyatékossgal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó bizottság – bízható meg a feladat elvégzésével. A parlament maga is létrehozhat bizottságot a folyamat felügyeletére, vagy ezzel a feladattal megbízhatja egy már létező szervét.

Az Egyezmény által megállapított keretnek olyan hivatkozási pontként kell szolgálnia, amelyhez hozzámérhető a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak élvezete. A fogyatékossgal élő személyeknek széles körben részt kell venniük a folyamatban, a felülvizsgálatot végző szerv tagjaiként és közreműködőként is. A felülvizsgálatnak nem szabad egyszeri eseménynek lennie. A testületet fel kell ruházni a folyamatos felügyelet felelősségével, vagy azt kell biztosítani, hogy létezzen egy független testület az ajánlásai végrehajtásának egy ésszerű idő, három-öt év elteltével történő felülvizsgálatára.

Annak biztosítása, hogy valamennyi jogszabály megfeleljen az Egyezménynek

A meglévő jogszabályok felülvizsgálatával egyenrangú fontosságú, hogy az új törvények és rendeletek megfeleljenek az Egyezménynek és előrevigyék annak célját. Az Egyezmény kötelezi a államokat arra, hogy vegyék figyelembe a fogyatékossgal élő

Dél-Afrika jelentős előrehaladást ért el a fogyatékossgal, önképviselő és a politikai reform területén. Az Egyezmény azonban rögzíteni és biztosítani fogja, hogy a politikai dimenziók változása ellenére, ha és amikor ezekre sor kerül, az ország továbbra is képes és felelős lesz a fogyatékossgal élő emberek és családjaik védelméért, valamint biztosítani fogja, hogy nem fogyatékossgal élő társaikhoz hasonlóan őket is első osztályú állampolgárként kezeljék.

Hendrietta Bogopane-Zulu,
parlamentari képviselő (Dél-Afrika)

személyek jogait minden politikában és programban (4. cikk (1) bekezdésének c) pontja). A kormány tisztviselőinek politika és jogszabályok kialakításakor így biztosítaniuk kell, hogy javaslataik megfeleljenek az Egyezménynek.

A jogalkotónak kulcsszerepe van az új jogszabályok ellenőrzésében. A parlamenteknek biztosítaniuk kell, hogy a jogalkotási folyamatban legyen egy olyan szakasz, amelyben megvizsgálható a jogszabály Egyezménynek való megfelelése. Ebbe beletartozhat a képviselők közül egy bizottság létrehozása a jogalkotási javaslatok felülvizsgálatára, vagy ez a felelősség ráruházható olyan létező bizottságra vagy bizottságokra, amelyek ellenőrzik a jogalkotást az emberi jogi alapelvek betartása tekintetében. Még egyszer, alapvető fontosságú a fogyatékossgal élő személyek és a fogyatékossgal foglalkozó szervezetek e folyamatba történő bevonása. Előfordulhat, hogy a parlamenteknek külön erőfeszítéseket kell tenniük annak biztosítására, hogy a fogyatékossgal élő személyek ismerjék ezeket a folyamatokat és a jogszabálytervezeteket, és lehetővé kell tenni álláspontjuknak a jogalkotóhoz való beterjesztését.

Néhány parlament előírja a kormányzat végrehajtó ágának a jogszabálytervezet parlamentnek történő beterjesztésekor olyan nyilatkozat tételét, hogy a jogszabály megfelel a vonatkozó nemzetközi előírásoknak, vagy értékelést kell adnia a jogszabály egy adott csoportra gyakorolt hatásáról. A fogyatékossgal élőkre gyakorolt hatásokra vonatkozó nyilatkozat önmagában vagy az emberi jogi hatásértékelés részeként segítheti a kormány figyelmének a kérdésre irányítását.

A fogyatékossgal élő személyek jogalkotási folyamatban való részvétele

A fogyatékossgal élő személyeknek aktívan részt kell venniük a jogszabálytervezetek megfogalmazásában és az őket érintő más döntéshozatali folyamatokban, éppen úgy, mint amilyen aktívan részt vettek az Egyezmény megszövegezésében. Ösztönözni kell őket arra is, hogy a jogszabályok végrehajtásakor tegyenek észrevételeket és adnak útmutatást. Sokféle mód van arra, hogy minden vélemény figyelembe vételre kerüljön, ideértve a nyilvános meghallgatásokat is (kellő időben előre meghirdetve és megfelelő nyilvánossággal lebonyolítva), a megfelelő parlamenti bizottságokhoz írásbeli beadványokra való felkérést, és a kapott észrevételek nagy nyilvánossággal történő megosztását a parlamenti internetes oldalakon és más médiumokon keresztül³.

A parlamentnek biztosítani kell, hogy jogszabályai, eljárásai és dokumentációi elérhető formában álljanak rendelkezésre, így nagyméretű betűkkel nyomtatva, Braille-írásban és egyszerű nyelvezettel, annak biztosítása érdekében, hogy a fogyatékossgal élők teljes mértékben részt vehessenek általában a jogszabályok kialakításában és a különösen a fogyatékossgal kapcsolatos kérdésekre vonatkozó jogszabályokkal kapcsolatban.

---

³ A parlamenti folyamatokban való polgári részvétel átfogóbb kifejtése található meg a *Parliament and Democracy in the Twenty-first Century: A Guide to Good Practice – Parlament és demokrácia a XXI. században: bevált gyakorlatok útmutatója* c. kiadványban (Genf, Interparlamentáris Unió, 2006), 79–87. o.

A parlament helyiségeinek és minden olyan helyiségnek, ahol meghallgatásokat tart, akadálymentesnek kell lenniük a fogyatékossgal élő emberek számára.

Tartományi vagy állami szintű parlamentek bevonása

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának nyelvezetét tükrözve az Egyezmény 4. cikkének (5) bekezdése előírja az egyezményben részes államoknak,

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Miként segíthetnek az Egyezmény nemzeti jogba való átültetésében:

- Biztosítsa, hogy az ország legfelső szintű jogforrása (alkotmány vagy alaptörvény) védje és elismerje a fogyatékossgal élő személyek polgári, kulturális, gazdasági, politikai és szociális jogait.
- Biztosítsa, hogy felülvizsgálják a létező jogszabályokat az Egyezménynek való megfelelésük tekintetében.
- Biztosítsa, hogy az Egyezményben szereplő minden terület beépítésre kerüljön a nemzeti jogba, a meglévő és az új jogszabályokba is.
- Biztosítsa, hogy a fogyatékossgal élő személyekkel és szervezeteikkel konzultációt folytassanak a jogalkotási folyamat során.
- Biztosítsa, hogy parlamenti szinten létrehozzák a megfelelő intézményeket és mechanizmusokat annak biztosítására, hogy minden elfogadott új jogszabály megfeleljen az Egyezménynek.
- Biztosítsa, hogy a nemzeti költségvetésben megfelelő finanszírozást rendeljenek a fogyatékossgal élők jogainak érvényre juttatása tekintetében jelentős ágazatoknak.
- Éljen a következő parlamenti eljárásokkal:
  - ▶ szóbeli és írásbeli választ igénylő kérdések;
  - ▶ törvénytervezetek betervezése; és
  - ▶ parlamenti vita.
- Növelje a fogyatékossgal élők jogaival kapcsolatos tudatosságot az alábbiak útján:
  - ▶ politikai pártján belüli vita;
  - ▶ szövetségek más parlamenti képviselőkkel a lobbizási képesség erősítésére;
  - ▶ a fogyatékossgal élő személyek szervezeteivel való partnerségek; és
  - ▶ a nyilvánosság tájékoztatását szolgáló kampányok.

hogy az Egyezmény rendelkezéseinek „mindenféle korlátozás vagy kivétel nélkül vonatkozniuk kell a szövetségi államok valamennyi részére.” Néhány szövetségi államban az Egyezmény egyes rendelkezései végrehajtásának elsődleges feladata és hatásköre a tartományokra vagy az államot alkotó tagállamokra ruházható. E hatáskör gyakorlásának elmulasztása azt is eredményezheti, hogy az egész állam megszegi nemzetközi kötelezettségeit. Nem védekezés az, hogy a központi kormányzat az adott területen nem rendelkezik hivatalos hatáskörökkel. Ez a rendelkezés kínál lehetőségeket, mivel a tartományi vagy állami jogalkotók hatáskörükön belül végrehajthatják saját jogalkotási és egyéb kezdeményezéseiket abból a célból, hogy az Egyezménynek érvényt szerezzenek, a központi kormányzat által meghozott intézkedéseket kiegészítve.

6. FEJEZET

A rendelkezésektől a gyakorlatig – az egyezmény végrehajtása

A jogszabályok önmagukban nem biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek gyakorolhassák emberi jogaikat. Az államoknak hatékony politikákat és programokat kell kidolgozniuk, amelyek az egyezmény rendelkezéseit átültetik a gyakorlatba, és valós hatást gyakorolnak a fogyatékossgal élő személyek életére.

A fogyatékossgal élő személyek számára – csakúgy, mint minden más személy számára – az egyik jog el nem ismeréséből más jogok és lehetőségek el nem ismerése is következhet e személyek egész életében. Az említettek szemléltetésére az alábbiakban megvilágítjuk az egyezmény öt rendelkezését. A rehabilitáció és a rehabilitáció (26. cikk), a hozzáférhetőség (9. cikk), az oktatás (24. cikk), a munkavállalás (27. cikk) és a cselekvőképesség (12. cikk) közötti kapcsolat egyértelműen kimutatható. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ez az öt terület elsőbbséget élvezne az egyezmény más rendelkezéseivel szemben. Ellenkezőleg, mivel a jogok egymással kölcsönösen összefüggenek, az államoknak törekedniük kell az egyezmény különálló rendelkezéseinek egyidejűleg történő végrehajtására.

Habilitáció és rehabilitáció

Hogyan tanul meg a vakon született gyermek a társadalom aktív tagjaként élni? Hogyan alkalmazkodik az új körülményekhez az a fiatal ember, aki balesetben súlyos gerincsérülést szenved, és elveszíti járóképességét? Hogyan dolgozik tovább és tartja el családját az az anya, aki taposóaknára lépve elveszítette mindkét lábát?

A rehabilitáció és rehabilitáció (26. cikk) a döntő fontosságú első lépéseket jelenti a fogyatékossgal élő személyek önálló életvitelének (19. cikk), társadalmi mobilitásának (20. cikk) és képességeik teljes körű kifejlesztésének biztosítása irányában. E folyamatokon keresztül a fogyatékossgal élő

személyek olyan adottságokhoz jutnak, illetve olyan adottságokat fejlesztenek ki magukban, amelyek segítségével munkát végezhetnek, és jövedelmet szerezhetnek, megalapozott döntéseket hozhatnak, hozzájárulhatnak a társadalom életéhez, és az egyezményben rögzített más jogait is gyakorolhatják.

A rehabilitációval olyan szakértelem megszerzése is együtt jár, amelynek segítségével a személy érvényesülhet a társadalomban. Az ilyen programok általában a fogyatékosággal született gyermekeket is megcélazzák. A rehabilitáció a tehetség és a képesség helyreállítását jelenti. Ez általában olyan felnőtt személyre vonatkozik, akinek, miután fogyatékosá vált, vissza kell illeszkednie a társadalomba.

A rehabilitáció és a rehabilitáció rendszerint időben behatárolt, egyénre szabott folyamat. A rehabilitáció és rehabilitáció során szakértők összehangolt támogatásával, valamint – lehetőség szerint – családtagok és közeli barátok részvételével elérendő célokat határoznak meg. A rehabilitáció és rehabilitáció körébe orvosi, pszichológiai, szociális és szakképzési támogatás is beletartozhat. Az említett beavatkozások nélkül a fogyatékosággal élő személyek valószínűleg nem tudják érvényesíteni a hozzáférhetőséghez, az oktatáshoz és a munkavállaláshoz való jogukat.

Közösségi rehabilitáció

A közösségi rehabilitáció (CBR) világszerte több mint 90 országban alkalmazott módszer. Az általános közösség-fejlesztő stratégia részét képezi, amelynek célja a szegénység csökkentése, az esélyegyenlőség biztosítása és a fogyatékosággal élők bevonása a társadalom életébe. Mivel a közösségek társadalmi és gazdasági feltételeiket, működési területüket, kultúrájukat és politikai rendszerüket tekintve különbözőek, nincs olyan közösségirehabilitáció-modell, amely az egész világon alkalmazható lenne. A közösségi rehabilitáció olyan rugalmas, dinamikus és alkalmazható stratégia, amely magában foglalja az egészségügyi ellátáshoz, oktatáshoz és szakképzéshez való hozzáférést, a jövedelemtermelő projekteket, valamint a közösségi részvételt és integrációt.

A közösségi rehabilitáció a közösségekben és a közösségek körül működik. A fogyatékosággal élő személyek, családtagjaik, szervezeteik és közösségeik, valamint az illetékes kormányzati szervek, és a fejlesztési ágazatban működő nem kormányzati szervezetek egyesített erőfeszítéseivel valósul meg. Mivel a közösségi rehabilitáció olyan közösségi cselekvés, amely biztosítja, hogy a fogyatékosággal élő személyek a közösség többi tagjával azonos jogokkal és lehetőségekkel rendelkezzenek, egyre inkább a közösségfejlesztés alapvető fontosságú elemének tekintik.

A WHO, az ILO, az UNESCO, a fogyatékoság és a fejlesztés területén kiterjedt tapasztalatokkal rendelkező nemzetközi nem kormányzati szervezetek, valamint a fogyatékosággal élő személyek szervezetei iránymutatásokat dolgoznak ki arról, hogyan segíti a közösségi rehabilitáció a fogyatékosággal élő személyeket jogaik felismerésében, és hogyan mélyíti el a veleszületett méltóság tiszteltetését.

Hozzáférhetőség

Minden társadalomban – a megmászhatatlan lépcsőktől az elolvashatatlan jelzőtábláig – számtalan olyan akadály és korlát létezik, ami akadályozza a fogyatékossgal élő személyeket abban, hogy teljes életet éljenek. A hozzáférhetőség (9. cikk) a közösségben működő intézményekhez és szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférésről való gondoskodást foglalja magában a társadalom összes tagja számára, beleértve a fogyatékossgal élő személyeket is. A hozzáférhetőség az egyezmény egyik vezérelve (4. cikk), és minden végrehajtási területre vonatkozik. Bár az egyezmény hozzáférhetőséggel kapcsolatos egyes rendelkezéseinek megvalósítása rövid távon költséges lehet, számos olyan olcsó, magas technikai felkészültséget nem igénylő megoldás létezik, amelynek hatása azonnal megmutatkozna.

Az információhoz való hozzáférés biztosítása például viszonylag költséghatékony lehet, és nagy mértékben javítja a fogyatékossgal élő személyek életét – legyen szó egy árcédula elolvasásáról, egy gyűlésen való részvétel során a helyiségbe való belépésről, az autóbusz-menetrend megtekintéséről vagy internetes oldalak böngészéséről. A televízió alapvető információforrás, valamint a kulturális és sporteseményekhez való hozzáférés elismert eszköze. A parlamenti képviselők – a médiaiparral együttműködve – azon dolgozhatnak, hogy a televíziót képszöveg vagy feliratozás segítségével a hallássérült, illetve időskorú személyek számára is hozzáférhetővé tegyék. Ezeket az intézkedéseket más világszerte több mint 30 országban meghozták.

Hozzáférhetőség és az internet

Az internet mindenki számára lehetőségeket biztosíthat; a legtöbb lehetőség a mai napig nem hozzáférhető a fogyatékossgal élő személyek számára. 2006 végén 20 ország mintegy száz vezető internetes oldalát értékelték a World Wide Web Consortium (W3C) által megállapított nemzetközi hozzáférhetőségi iránymutatások szempontjából. A vizsgált internetes oldalak között utazási, pénzügyi, média-, kormányzati és kiskereskedelmi vásárlással foglalkozó lapok voltak.

A felmérés megállapította, hogy a legtöbb vizsgált internetes oldal nem felel meg a nemzetközi hozzáférhetőségi előírásoknak; valójában a száz internetes oldalból mindössze három teljesítette a hozzáférhetőségi minimumkövetelményeket. Míg néhány oldalt könnyen a fogyatékossgal élő személyek szükségleteinek megfelelően alakíthatnának, a legtöbb lap jelentős munkát igényel.

Az információs technológiák elérhetővé tétele a fogyatékossgal élő személyek számára nemcsak emberi jogi kérdés, hanem egyúttal jó üzleti lehetőség is. Tanulmányok szólnak arról, hogy a hozzáférhető internetes oldalak látogatottsága jóval meghaladja a keresőeszközzel üzemelőket, a hozzáférhető oldalak alacsonyabb költségen karbantarthatók, és az oldalak mögött működő cégek jórészt kiaknázatlan vásárlói körhöz férhetnek hozzá az ilyen oldalak segítségével.

Ugyanígy az internet is döntő fontosságú kapcsolatot biztosít az oktatáshoz, a foglalkoztatási lehetőségekhez, a hírekhez és az egészségügyi információkhoz, továbbá az állampolgári kötelezettségek teljesítése és a szociális hálózatba szervezés eszköze. Azok a személyek, akik nem rendelkeznek internetes hozzáféréssel, bizonyos mértékig meg vannak fosztva a társadalom életében való részvételtől. Ha az internetes oldalakat a hozzáférhetőségre vonatkozó iránymutatásoknak megfelelően tervezik és fejlesztik, valamennyi felhasználó azonos hozzáféréssel rendelkezik az interneten keresztül elérhető információkhoz. Bár most már számos országban előírás, hogy legalább a kormány internetes oldala legyen hozzáférhető a fogyatékossgal élő személyek számára, a világ legtöbb internetes oldala továbbra sem hozzáférhető (ld. a keretes ábrát lejjebb).

Az információhoz való hozzáférés szükséghelyzetben is alapvető fontosságú. A nemrégiben világszerte bekövetkezett katasztrófák kapcsán bebizonyosodott, hogy a fogyatékossgal élő személyek nem másokkal egyenlő mértékű támogatást a katasztrófa-

Az élet hozzáférhetővé tétele

Fizikai környezet

A hozzáférhető fizikai környezet nemcsak a fogyatékossgal élők, hanem mindenki számára hasznos. Az egyezmény megállapítja, hogy intézkedéseket kell hozni a kül- és beltéri létesítmények akadály- és korlátmentesítéséről, beleértve az iskolákat, orvosi létesítményeket és munkahelyeket (9. cikk (1) bekezdésének a) pontja). E létesítmények körébe nemcsak az épületek, hanem a járdák, járdaszegélyek és a gyalogosforgalmat gátló más akadályok is beletartoznak.

Minden új épületet olyan terv alapján kell megépíteni, amely alkalmazkodik a fogyatékossgal élők szükségleteihez. A Világbank megállapította, hogy amennyiben az ilyen tereptárgyakat már az építéskor beépítik, azok minimális költséggel kialakíthatók. Kimutatták azt is, hogy az épületek megközelíthetőségének biztosítása kevesebb mint 1 százalékkal növeli az építési költségeket.

Közüntézmények és közszolgáltatások

Az egyezmény felkéri a kormányokat, hogy a közüntézmények és közszolgáltatások hozzáférhetőségéről szóló iránymutatások kidolgozásával mutassanak példát a fogyatékossgal élő személyek teljes körű társadalmi részvételének biztosításával kapcsolatban (9. cikk (2) bekezdésének a) pontja). A hozzáférhetőség körébe tartozik feljárók építése a kormányzati épületekhez, Braille-írástos jelzések, hozzáférhető WC-k és jelnyelvi tolmácsok, illetve feliratozás a köztelevízióban. Ezeket az iránymutatásokat fogyatékossgal élő személyekkel és/vagy képviselői szervezeteikkel történő konzultáció során kell kialakítani.

Közlekedés

A közlekedés – a légiközlekedést, az autóbust, a vonatot és a taxit is beleértve – létfontosságú az önálló élet szempontjából. Sok esetben a fogyatékossgal élők – különösen akik látássérültek vagy mozgáskorlátozottak – meg vannak fosztva az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáféréstől, így akadályoztatva vannak az iskolába járásban, a munkavállalásban vagy az orvosi kezelésben.

elhárítás során. Az egyezmény felhívja az államokat, hogy dolgozzanak ki segélyhívó szolgáltatások nyújtásával kapcsolatos intézkedéseket (9. cikk (1) bekezdésének b) pontja). A hallássérült személyekkel történő kommunikáció során például a szöveges üzenet gyorsan elterjedt, mint szívesen alkalmazott módszer. A segélyhívó szolgálatok azonban a legtöbb országban – a nem kompatibilis távközlési protokollok miatt – nem tudnak szöveges üzenet formájában kommunikálni.

A legtöbb országban nem létezik jogszabály az információk hozzáférhető formában – például Braille-írás, hallgatható formátum vagy jelnyelv – történő biztosításáról vagy az internetes oldalak hozzáférhetőségéről. Gyakran előfordul, hogy ha létezik is jogszabály, nem születtek a jogszabály nyomán tényleges szolgáltatások. Az egyezmény felkéri a kormányokat megfelelő jogszabályok alkotására és olyan eszközök bevezetésére, amelyek biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek hozzáférhessenek a mindennapi életüket közvetlenül érintő információkhoz (9. cikk (1) bekezdésének a) pontja és (2) bekezdésének g) pontja).

Oktatás

A fogyatékossgal élő személyek számára igen sok lehetséges akadály áll fenn az oktatással kapcsolatban, különösen a fejlődő országokban. Ezek a következők:

Ha a világon élő vak személyek számára időben és hatékonyan, a vakok által olvasható, érthető és feldolgozható formában hozzáférést biztosítunk az információkhoz, egészen bizonyos, hogy a vakok világszerte jelentősen hozzájárulnak a társadalom életéhez.

Don Breda, vak informatikai szakember
(Amerikai Egyesült Államok)

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Hogyan biztosíthatnák nagyobb hozzáférést a társadalom életéhez:

- Járra be közösségét, és figyelje meg, hány akadályt tapasztal, például épületekbe vezető lépcsőket, a lehajló járdaszegélyek és a Braille-írástól hiányzó jelzések stb.
- Állapítsa meg, hogy a kormányzati anyagok a fogyatékossgal élő személyek számára hozzáférhető, alternatív formátumban is rendelkezésre állnak-e!
- Vizsgálja meg a kormányzati létesítmények és szolgáltatások hozzáférhetőségét!
- Állapítsa meg, hogy a kormányzati vészhelyzeti tervekben képezték-e tartalékot a fogyatékossgal élő személyek számára!
- Konzultáljon a fogyatékossgal élő személyekkel és képviselői szervezeteikkel a hozzáférhetőséget javító lépésekről!

- ▣ Szegénység
- ▣ Túlzsúfolt iskolák
- ▣ Szakképzett tanárok hiánya
- ▣ A fogyatékossgal élő diákok ésszerű alkalmazkodásának és támogatásának hiánya
- ▣ Nem hozzáférhető létesítmények
- ▣ Nem hozzáférhető tananyag
- ▣ Rossz vagy nem hozzáférhető közlekedés
- ▣ Szociális megbélyegzés és a bizalmas kapcsolat hiánya az iskolai környezetben.

A jelenlegi becslések szerint a fogyatékossgal élő gyermekek beiskolázási aránya a fejlődő országokban 1-3%, vagyis a fogyatékossgal élő gyermekek mintegy 98%-a nem jár iskolába, és írástudatlan marad. Mindaddig, amíg ilyen sok fogyatékossgal élő gyermek nem jár iskolába, az általános iskolai végzettség egyetemes elérése, mint az ezredfordulón kitűzött fejlesztési cél teljesítése továbbra is bizonytalan marad. A kutatás azonban azt mutatja, hogy a szabályszerű oktatási rendbe bekerült gyermekek – a jelentős fogyatékossgal élőket is beleértve – nagyobb valószínűséggel végzik el az iskolát,

vesznek részt a középiskolát követő oktatásban vagy szakképzésben, kapnak állást, jutnak jó jövedelemhez és lesznek közösségük aktív tagjai.

Minden osztálytársamnál jobb jegyeket kaptam a vizsgákon a speciális iskolában – nem azért, mert okosabb vagyok, hanem csupán a rendelkezéseimre állt, illetve számomra biztosított lehetőségek miatt.

Lucia Bellini, vak diák (Nagy-Britannia)

Az egyezmény az oktatás számos vonatkozásával foglalkozik a különböző életszakaszokban (24. cikk). Az egyezmény prioritása a fogyatékossgal élő gyermekek ösztönzése az iskolalátogatásra minden szinten (a 24. cikk (2) bekezdésének a) pontja).

Az egyezmény kijelenti, hogy ennek legjobb módja, ha a gyermek érdekeire összpontosítunk (a 24. cikk (2) bekezdésének b) pontja). Az egyezmény foglalkozik továbbá a fogyatékossgal élő nagyszámú felnőtt személy oktatási igényeivel, akik – gyermekkori lehetőség és hozzáférhetőség hiányában – képzetlenek vagy alulképzettek maradtak. Az egyezmény elismeri továbbá az élethosszig tartó tanulás fontosságát (a 24. cikk (5) bekezdése), beleértve a fogyatékossgal váló felnőtteket is, akik éppen munkaképességük megőrzése céljából szeretnének, vagy akiknek éppen ezért szükséges tovább képezniük magukat, a szakképzést és az egyetemi szintű oktatási programokat is ideértve.

Az egyezmény által támogatott oktatási megközelítés azon az egyre nagyobb számú bizonyítékon alapszik, amelyek tanúsága szerint a befogadó oktatás nem csak a legjobb

oktatási környezetet biztosítja – az intellektuális fogyatékossgal élő gyermekek számára is, hanem a falak lebontását és az előítéletek megszüntetését is elősegíti. E megközelítés segítségével olyan társadalmat teremthetünk, amely elfogadja és felfogja a fogyatékossgot – ahelyett, hogy félne tőle. Ha a fogyatékossgal és fogyatékossg nélkül élő gyermekek együtt nőnek fel, és ugyanabban az iskolában, egymás mellett tanulnak, nagyobb megértés és tisztelet alakul ki bennük egymás iránt.

A speciális iskolákon alapuló iskolarendszerről a befogadó rendszerre történő átmenetet – a gyermek szükségleteinek és legjobb érdekeinek védelme érdekében – körültekintően kell megtervezni és végrehajtani. A szülők, közösségi vezetők és tanárok támogatása feltétlenül szükséges. Ahhoz, hogy az általános oktatási rendszer befogadó rendszerként működjön, az alábbiakat kell tennie:

- ▶ megfelelő felszerelés és tananyag biztosítása a fogyatékossgal élő személyek számára;
- ▶ minden gyermek és tanuló – beleértve a fogyatékossgal élőket is – igényeinek megfelelő tanítási módszerek és tananyag alkalmazása, és a sokszínűség elfogadásának előmozdítása;
- ▶ a tanárok továbbképzése, amelynek során minden tanár tanít egy befogadó osztályban, és a tanárok biztatása egymás támogatására;
- ▶ olyan támogatás biztosítása, amely a lehető legnagyobb mértékben megfelel a tanulók – a fogyatékossg nélkül élő tanulókat is beleértve – sokféle szükségleteinek; és

Az oktatási rendszeren túl

Az oktatáshoz való hozzáférés nemcsak az oktatási rendszert érinti. Még ha az iskola fel is veszi a fogyatékossgal élő gyermeket, a hozzáférhető közlekedés hiánya megnehezítheti, vagy lehetetlenné is teheti az iskolába való eljutást. Néha maga az iskola megközelíthetetlen. A fizikai infrastruktúra megváltoztatása rémisztőnek tűnhet, de meg kell tenni. Az idő előre haladtával az épületek rendbehozatala során, utólagos modernizálással beépíthetők a hozzáférést segítő tereptárgyak.

A jövőben épülő új épületek – az oktatási létesítményeket is ideértve – esetében a hozzáférhetőség biztosítása kötelező. A hozzáférhetőség biztosítása nemcsak azokat a tereptárgyakat foglalja magában, amelyek segítségével a kerekesszéket használó személyek beléphetnek az épületbe, hanem a Braille-írásos jelzéseket és a gyengénlátók számára felszerelt megfelelő világítást is. A hozzáférhető tereptárgyak beépítésének költsége minimális lehet, ha az építéskor építik be azokat; tanulmányok szerint az ilyen alkalmazkodás költsége az építési költségek kevesebb, mint 1 százalékát teszi ki.

- a Braille-írás és a jelnyelv elsajátításának lehetővé tétele, hogy a vak, siket és siket-néma gyermekek hozzáférhessenek az oktatáshoz és kommunikálhassanak.

A befogadó oktatás költsége

A befogadást gyakran rosszul értelmezik – szörnyen drágának, megvalósíthatatlannak, fenntarthatatlannak tartják, vagy kizárólag a fogyatékossgal kapcsolatos kérdésnek vélik. Azonban nem minden pozitív intézkedés drága. Számos ország dolgozott ki korlátozott erőforrásokat igénylő költséghatékony programokat a befogadás előmozdítására. Az államoknak a rendelkezésre álló erőforrásokat kell felhasználniuk, egyértelmű célok elérésére kell törekedniük, és rövid, közép- és hosszú távon egyaránt biztosítaniuk kell az oktatás-finanszírozás fenntarthatóságát. A befogadó oktatási rendszer finanszírozásának megkurtítása drámaian káros hatással jár nemcsak az egyénekre, hanem általában véve a befogadás politikájára is.

A befogadó oktatási elhelyezés általában kevésbé drága, mint a szegregált rendszer. Ez a megállapítás összhangban áll azzal, hogy egyetlen integrált oktatási rendszer

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Hogyan tehetném az oktatási rendszert befogadóbbá:

- A tanárképzés tananyagának részeként terjessze a befogadó oktatás módszertanát!
- Segítse elő, hogy a fogyatékossgal élő személyek tanári végzettséget szerezhessenek!
- Használja a piramis-technikát a tanárképzésben; a befogadó oktatás módszertanával már megismerkedett tanárok tanítsanak erre más tanárokat!
- Segítse az instruktor-programokat, amelyek keretében a felsőbb osztályba járó tanulók segítik az alsóbb osztályok tanulóit!
- Segítse elő az iskola és a szülő közötti partneri viszony megteremtését!
- Kapcsolja be a meglévő közösségi rehabilitációs hálózatokat a befogadó oktatási kezdeményezésekbe!
- Biztosítsa, hogy a gyermekek érdemjeggyel történő értékelése során ésszerűen alkalmazkodnak a gyermekek egyéni adottságaihoz!
- A meglévő speciális iskolákat alakítsa forrásközpontokká!
- Hozzon létre jelentéstételi mechanizmust az iskolai felvétel és a fogyatékossgal élő gyermekek ellenőrzése céljából!

valószínűleg olcsóbb, mint két különálló. Egyetlen rendszer esetében az igazgatási és adminisztratív költségek alacsonyabbak. A közlekedés szintén kevésbé költséges, mivel a szegregált elhelyezés rendszerint földrajzilag nagyobb területről vonzza az egyéneket. A tapasztalatok tanúsága szerint a speciális oktatási igényű tanulók – az értelmi fogyatékossgal élő gyermekeket is beleértve – 80-90 %-a is könnyen integrálható a normál iskolákba és osztályokba, feltéve, hogy befogadásukat alapvetően támogatják.

Munkavállalás és foglalkoztatás

A foglalkoztatás (27. cikk) számos lehetőséget biztosít a társadalmi részvételre – a gazdasági függetlenségtől a családalapításig, a nemzetgazdasághoz való hozzájárulás tudatáig. De a fogyatékossgal élő személyeket egyetlen társadalomban sem vonják be teljes körűen a munkaerőpiacra. A legtöbbjük munkanélküli vagy már lemondott az aktív munkakeresésről. A munkát végző személyek közül sokan képzettségük alatt álló munkakörben dolgoznak, minimálbér alatti fizetést kapnak, és nem a képességeiknek megfelelő munkát végeznek. A gazdasági részvétel hiánya jelentős hatást gyakorol a fogyatékossgal élő személyek életére, mivel nem tudnak megfelelő életszínvonalat biztosító keresethez jutni (28. cikk), és függetlenül élni a közösségben (19. cikk).

A világ minden táján jelentős különbség van a fogyatékossgal és a fogyatékossg nélkül élő személyek munkafeltételei és foglalkoztatási tendenciái között. A fogyatékossgal élő személyek – létfenntartásuk biztosítása érdekében – túlságosan gyakran szorulnak koldulásra, adományokra és szociális segílyre – értelmes foglalkoztatás helyett.

A munkaadók gyakran nem veszik fel a fogyatékossgal élő személyeket vagy félreteszik álláspályázatukat, mivel úgy gondolják, hogy ezek a személyek nem képesek elvégezni feladatukat, illetve alkalmazásuk túlságosan drága lenne. Ez a hozzáállás félelemben és sztereotípiákban gyökerezik; inkább a fogyatékossgra, mint az egyén képességeire összpontosít. A gyakorlati tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a fogyatékossgal élő személyek teljesítőképessége és munkahely-megtartásra vonatkozó mutatói igen jók, és a munkába járással kapcsolatos mutatóik is meghaladják a nem fogyatékossgal élő kollégáikét. A fogyatékossgal élő munkavállalók elhelyezési költsége továbbá gyakran minimális – legtöbbjük semmiféle különleges alkalmazkodást nem igényel. Tanulmányok kimutatták, hogy a fogyatékossgal élő személyt foglalkoztató munkaadók számára ez a foglalkoztatás más előnyökkel is jár, beleértve a jobb munkahelyi szellemet és az ügyfelek részéről tanúsított nagyobb jóindulatot.

A fejlődő országokban a fogyatékossgal élő munkavállalók többségét a szürke gazdaságban alkalmazzák, ahol a munkavédelem korlátozott, a munka pedig változó. Becslések szerint a fejlődő országokban dolgozó nem mezőgazdasági munkavállalók felét-háromnegyedét a szürke gazdaságban alkalmazzák. Afrikában a nem hivatalosan foglalkoztatott munkavállalók százalékos aránya az észak-afrikai 48%-tól egészen

a Szaharától délre fekvő területekre vonatkozó 78%-ig terjed. Az önfoglalkoztatás a mezőgazdasági ágazaton kívül a szürke gazdaság 60-70%-át teszi ki. A fogyatékossgal élő nők foglalkoztatása még a fogyatékossgal élő férfiakénál is valószínűtlenebb, és ha alkalmazták is őket, kevesebbet keresnek.

Sok országban nem létezik jogszabály a fogyatékossgal élő munkavállalók jogainak előmozdítására és védelmére. Ez lehetővé teszi a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését a munkahelyen, akadályozva a munkaerőpiacra való kijutásukat. A gazdaságból való hiányzásuk a fogyatékossgal élő személyek fiatalkori oktatási és szakképzési lehetőségeinek hiányára is visszavezethető.

Az egyezmény munkavállalásról és foglalkoztatásról szóló rendelkezéseinek végrehajtása közvetlenül mintegy 470 millió munkaképes korú, fogyatékossgal élő férfit és nőt érint. Az egyezmény felsorolja az állam arra vonatkozó kötelezettségeit, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára biztosítsa a jogot az önként választott vagy elfogadott munka révén nyerhető megélhetéshez, és rendelje el a fogyatékossgal alapján történő, a munkavállalás bármely formájával kapcsolatos hátrányos megkülönböztetés tilalmát (a 27. cikk (1) bekezdése). Az egyezmény egyfelől elősegíti a munkaerőpiac megnyitását a fogyatékossgal élők számára, másfelől pedig elismeri az önfoglalkoztatás fontosságát, amely különösen a fejlődő országokban fontos (a 27. cikk (1) bekezdésének f) pontja). Az egyezmény rendelkezik továbbá az ésszerű alkalmazkodásról (27. cikk (1) bekezdésének i) pontja), és előmozdítja a munkaadókat fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatására ösztönző politikákat és programokat, a megerősítő cselekvést is beleértve (a 27. cikk (1) bekezdésének h) pontja).

Bár a munkaadókra gyakran, mint a magánszektorban tevékenykedő cégekre gondolunk, sok országban – különösen a fejlődő országokban – a kormány a választható és egyben a legnagyobb munkaadó. Mivel az egyezmény kötelező jelleggel előírja

Hogyan befolyásolja az oktatáshoz és a közlekedéshez való hozzáférés a foglalkoztatáshoz való hozzáférést?

Ha a fogyatékossgal élő személyeket nem integrálják a közlekedéssel, fizikai infrastruktúrával és oktatási rendszerekkel kapcsolatos politikákba és tervezésbe, ezek a személyek gyakran ki vannak zárva a foglalkoztatásból. Még ha léteznek is a fogyatékossgal élő személyek számára elérhető állások, ezek az egyének akkor is szembekerülhetnek a foglalkoztatásukat gátló akadályokkal: esetleg nem részesültek az előírt képzésben; előfordulhat, hogy megfelelő formában nem férnek hozzá az álláspályázatokhoz, vagy nincs hozzáférhető közlekedés a munkahelyre és vissza. Mindezen tényezők hatására előfordulhat, hogy szakképzett személyek feladják az álláskeresést.

A foglalkoztatási lehetőségek biztosítása

A fogyatékoság néha befolyásolja az egyén azon képességét, hogy munkáját az általános vagy szokásos módon végezze. Az ésszerű elhelyezés eseti alapon történő biztosításának kötelezettsége, illetve az elhelyezéshez való jog szintén szerepel az egyezmény munkavállalásról és foglalkoztatásról szóló rendelkezései között.

A világ különböző részein már hoztak rendelkezéseket a foglalkoztatással kapcsolatos ésszerű alkalmazkodásról, de számos ország számára ezek újdonságot jelentenek. A munkaadóknak és a munkavállalóknak egyaránt szükségük van iránymutatásra és segítségre annak meghatározásához, milyen ésszerű alkalmazkodásra van szükség.

A megerősítő cselekvéssel kapcsolatos intézkedések – mint például a foglalkoztatási kvóták – célja az esélyegyenlőség elősegítése, valamint az egyes csoportokat érintő strukturális hátrányok legyőzése. Az ésszerű alkalmazkodással ellentétben az ilyen intézkedések célja nem az egyéni igények kielégítése. A megerősítő cselekvéssel kapcsolatos intézkedések ideiglenesek, és csak a strukturális hátrányok kompenzáció útján vagy méltányosabb rendszer létrehozásával történő legyőzéséig maradnak érvényben.

a kormányok számára, hogy a megfelelő ésszerű alkalmazkodás megvalósítása útján segítse elő, hogy minden szinten több fogyatékosággal élő álláskeresőt alkalmazzanak, a kormány a magánszektorban tevékenykedő munkaadók számára is mintaként szolgálhat.

Számos országban létezik valamilyen foglalkoztatási kvóta a fogyatékosággal élő személyek számára – legalább az állami szektorban létező tisztségekre vonatkozóan. Ezek a kvóták 2-7% között változnak, azonban a kvóták betartásának aránya általában alacsony – 50-70%-os. A kvóták általában a közepes méretű vagy nagy cégekre vonatkoznak, a kvótákat be nem tartó vállalkozásokkal szemben rendszerint bírságot szabnak ki. Bár a kiszabott bírságok nem javították a kvóták betartási arányát, kiegészítő pénzeszközöket biztosítanak, amelyeket gyakran a fogyatékosággal élő személyek foglalkoztatásával kapcsolatos programokra költenek. A részes államok hasznát látnák hídprogramok létrehozásának a szociális-jóléti rendszerekről a nyílt munkaerőpiacra átlépő személyek számára.

Az egyezmény munkavállalásról és foglalkoztatásról szóló rendelkezései minden foglalkoztatási szakaszban tartó fogyatékosággal élő személyre egyaránt vonatkoznak, beleértve a munkát keresőket, a foglalkoztatottakat és azokat is, akik a munkavégzés ideje alatt válnak fogyatékosá, és meg kívánják tartani állásukat. Az egyezmény a munkaügyi és szakszervezeti jogok gyakorlásához való jogot is támogatja (27. cikk (1) bekezdésének c) pontja). Az államokat jogszabály kötelezi annak biztosítására, hogy a fogyatékosággal élőket ne tarthassák rabszolgasorban vagy szolgaságban, és másokkal azonos alapon részesüljenek a kényszer- vagy kötelező munkával szembeni védelemben (27. cikk (2) bekezdése).

A vállalkozás segíti a befogadást

A **„Business and Disability”** egy 2003-ban, a fogyatékossgal élő személyek európai évében alakult vállalati szövetségből kinőtt európai hálózat. A hálózat támogatja a fogyatékosok befogadására irányuló kezdeményezéseket, és elősegíti az üzleti és politikai szereplők és a fogyatékossgal élő személyek közötti eszmecserét. A „Business and Disability” hálózat elkötelezett a fogyatékossgal élő személyeknek minden minőségben – különösen munkavállalóként, fogyasztóként és politikacsinálóként – az európai társadalomba történő befogadása iránt.

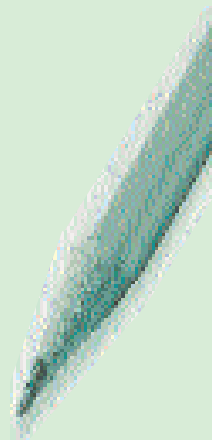
A „Business and Disability” tagjai iparáguk vezető vállalatai. Érdeklődésük középpontjában a fizikai hozzáférhetőséggel, a termékek és szolgáltatások elektronikus hozzáférhetőségével és a foglalkoztatással kapcsolatos kérdések állnak. A „Business and Disability” hálózat alapító tagjai az Adecco, a Hewlett-Packard, az IBM, a Manpower, a Microsoft és a Schindler cégek.

Az államoknak valójában biztosítaniuk kell, hogy a fogyatékossgal élő személyek a fogyatékossgal nélkül élő személyekkel együtt pályázhassanak állásokra, hogy védelemben részesüljenek a hátrányos megkülönböztetéssel szemben, másokkal azonos jogokkal rendelkezzenek a munkahelyeken, és egyenlő esélyekkel szakmai előmenetelük vonatkozásában. A kormányok, a munkavállalók és a szakszervezetek, a munkaadók és a fogyatékossgal élő személyek képviselői együtt dolgozhatnak a a fogyatékossgal élő

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Hogyan javíthatom a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatási kilátásait:

- Állapítsa meg, hogy a társadalmi juttatások rendszere nem tartalmaz-e a munkavállalási kedvet csökkentő elemeket! Bizonyos esetekben előfordulhat, hogy a jóléti rendszer a fogyatékossgal élő személyek álláskeresése ellen hat.
- Támogassa a szakmai rehabilitációt és más befogadó politikákat!
- Segítse elő az együttműködést a kormány, a munkaadók és a munkavállalók között annak érdekében, hogy az üzleti szféra gondoskodjon a befogadó fogyatékospolitikák érvényesüléséről, és a magán- és az állami szektorban egyaránt ösztönözze ezek elfogadását! Az Egyesült Királyságban működő Munkaadók Fogyatékossgügyi Fóruma jó példa az ilyenfajta munkára.
- Támogassa a fogyatékossgal élő személyek szervezeteit a befogadó és egyenlő alapokon álló munkakörnyezet megteremtése iránti törekvéseikben!

személyek társadalmi és gazdasági beilleszkedésének biztosítása érdekében. Az ajánlott cselekvések az ország gazdasági fejlettségi szintjének megfelelően eltérőek.

Az egyezmény elismeri továbbá, hogy a fejlődő országokban számos fogyatékossgal élő személy számára az önfoglalkoztatás vagy a mikrovállalkozás lehet az első és talán egyetlen választási lehetőség. Az egyezmény részes államai jogilag kötelesek elősegíteni az említett lehetőségeket.

A kormányoknak egyrészt elő kell mozdítaniuk a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatását a hivatalos szektorban, másrészt viszont a mikrohitel- és mikrofinanszírozás-fejlesztési rendszerekbe is kötelesek bevonni a fogyatékossgal élő személyeket. E rendszerek a világ számos táján igen sikeresnek bizonyultak, azonban gyakran meglepedtek arról, hogy lehetséges kedvezményezettként bevonják ezekben a fogyatékossgal élő személyeket, vagy éppen szándékosan kizárták őket az említett rendszerekből.

Cselekvőképesség és támogatott döntéshozatal

Képzeld el, hogy pusztán azért, mert fogyatékossgunk van, megfosztanak bennünket a döntéshozatali és szavazati jogunktól, valamint szerződések aláírására, jogaink bíróság előtti megvédésére, illetve orvosi kezelésünk megválasztására irányuló cselekvőképességünktől! Számos fogyatékossgal élő személy számára ez a valóság, és a következmények súlyosak lehetnek. Ha az egyénnek nincs cselekvőképessége, nemcsak a törvény előtti egyenlőséghez való jogtól fosztják meg, hanem attól a lehetőségtől is, hogy más emberi jogait megvédje és gyakorolja. Előfordul, hogy a fogyatékossgal élő személy nevében eljáró gyám vagy gondnok nem az általa képviselt személy érdekeit szem előtt tartva jár el; sőt ami még rosszabb, néha visszaélnek hatósági jogkörükkel, sértve ezzel mások jogait.

Az egyezmény 12. cikke elismeri, hogy a fogyatékossgal élő személyeket – másokkal azonos alapon – megilleti a jog- és cselekvőképesség. Más szóval, a személy nem veszítheti el cselekvőképességét pusztán azért, mert fogyatékossgal rendelkezik. (A cselekvőképesség a mindenkire vonatkozó esetekben – például bűncselekmény elkövetése esetén – természetesen így is elveszíthető.)

Az egyezmény elismeri, hogy egyes, fogyatékossgal élő személyeknek cselekvőképességük gyakorlásához segítségre van szükségük, ezért az államok kötelesek minden elvárható megtenni az említett személyek támogatása érdekében, és kötelesek biztosítékokról rendelkezni a támogatással való visszaélés megakadályozására. A támogatás nyújtható egy megbízott személy vagy személyek hálózata formájában; szükség szerint esetileg vagy folyamatosan.

A támogatott döntéshozatal esetében az igazság vélelme mindig a döntéssel érintett fogyatékossgal élő személy mellett szól. Az egyén a döntéshozó; a támogató

Támogatott döntéshozatal a gyakorlatban

A kanadai British Columbia tartomány az elsők között vezette be a támogatott döntéshozatalt a jog és a politika területén, valamint a gyakorlatban. A fogyatékos-sággal élő egyén egy támogató hálózattal „képviselési megállapodást” köthet. A megállapodás jelzi mások – például orvosok, pénzügyesek és szolgáltatók – számára, hogy az egyén felhatalmazta a hálózatot arra, hogy a döntéshozatalban számára segítséget nyújtson, és bizonyos ügyekben képviselje őt.

A jogalkotás egyik legfőbb újítása, hogy a jelentősebb fogyatékos-sággal élő személyek pusztán azzal, hogy „bizalmat” mutatnak a kijelölt támogató iránt, megköthetik a képviselési megállapodást a támogató hálózattal. A személynek a szerződés megkötéséhez nem kell a szokásos feltételekkel igazolnia jogi szempontból fennálló kompetenciáját, vagyis azt, hogy igazoltan megérti a vonatkozó információkat, felméri a következményeket, szabad akaratából jár el, és önállóan tudja közölni döntését.

Számos egyén kötött képviselési megbízást támogató hálózattal, amely megállapodás alternatívát jelent a gondnoksággal és a helyettesítő döntéshozatal más formáival szemben. A közösségi Képviselési Megállapodások Forrásközpontja információkkal, kiadványokkal, műhelyekkel és tanácsadással segíti a támogató hálózatok fejlesztését és fenntartását. A Központ ellenőrzi azt a nyilvántartást, amelyben a hálózat – ha kötelező – más feleknek is megküldi a megállapodást megtekintésre, mielőtt megkötne a szerződést az egyénnel. További információkért ld. a www.rarc.ca internetes oldalt.

személy/személyek szükség esetén elmagyarázza/elmagyarázzák a kérdéseket, és tolmácsolják az egyén jelzéseit és akaratát. Még abban az esetben is, ha a fogyatékos-sággal élő személy teljes körű támogatásra szorul, a támogató személynek lehetővé kell tennie az egyén számára, hogy cselekvőképességét – kívánsága szerint – a lehető legnagyobb mértékben gyakorolja. Ez különbözteti meg a támogatott döntéshozatalt a helyettesítő döntéshozataltól, mint például az előzetes utasítás és a jogi tanácsadók/barátok, amelyek esetében a gyám vagy gondnok bírósági felhatalmazás alapján rendelkezik olyan jogkörrel, hogy a személy nevében döntéseket hozhat – anélkül, hogy igazolnia kellene, hogy ezek a döntések az egyén legjobb érdekeit szolgálják, illetve szándékával egyezők. Ezek a mechanizmusok csak akkor lépnek életbe, ha a személyről hatóságilag megállapítják, hogy nem képes cselekvőképességének gyakorlására. A 12. cikk (4) bekezdése biztosítékok elrendelését írja elő az említett mechanizmusokkal való visszaélések megakadályozására.

A támogatott döntéshozatal számos formát ölthet. A személyt segítők közölhetik a személy szándékait másokkal, vagy segíthetnek a választási lehetőségek megértésében. Másokat is segíthetnek annak felismerésében, hogy a jelentős fogyatékos-sággal élő

személy is ember, akinek élettörténete, érdekei és céljai vannak, és képes gyakorolni cselekvőképességét.

Bár egyfelől létezik néhány jó minta a támogató hálózatokra, általában nincs egyértelmű politikai keretrendszer; még mindig a gondnokságról szóló jogszabályok, és gyakorlat van túlsúlyban. A támogató hálózatok kijelölése néha igen nehéz, különösen, ha az egyén nem tud megnevezni megbízható személyt vagy személyeket. Ráadásul az intézményben elhelyezett személyektől gyakran megtagadják a támogató segítséget – még ha volna is rá lehetőség. Az átfogó támogató hálózatok létesítése sok munkát és pénzügyi kötelezettségvállalást kíván, bár a gondnokság jelenlegi modelljei ugyanolyan költségesek lehetnek. Ezért a támogatott döntéshozatalt a meglévő források újraelosztásaként, nem pedig pluszköltségeként kellene értékelni.

ELLENŐRZŐLISTA PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZÁMÁRA

Mit tehetek annak biztosítása érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek gyakorolhassák jog- és cselekvőképességüket:

- Konzultáljon civil szervezetekkel arról, hogy a támogatott döntéshozatal létezik-e az Ön választókerületében!
- Tanulmányozza a gondnokságról szóló jogszabályokat, és ítélje meg, hogy a jogszabályok és politikák elősegítik-e a támogatott döntéshozatalt, és tiszteletben tartják-e a fogyatékossgal élő személyek jog- és cselekvőképességét!
- Vesse fel a parlamentben a támogatott döntéshozatal kérdését, és támogassa a támogatott döntéshozatalt előmozdító fejlesztési programokat!
- Keresse fel a pszichiátriai intézményeket, és nézze meg, milyen támogató hálózatok léteznek!
- Tartson közmeghallgatást a választókerületekben, és hallgassa meg a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességgel és támogatással kapcsolatos tapasztalatait!
- Gyűjtsön példákat a helyes gyakorlatra a támogatott döntéshozatal területén, és beszélje meg ezeket a példákat más országok parlamenti képviselőivel!
- Érje el, hogy az egyezményt tárgyaló parlamenti bizottságok vegyék fel napirendjükre a cselekvőképesség és a támogatott döntéshozatal kérdését!
- Javasolja nemzeti keretprogram kidolgozását a támogatott döntéshozatallal kapcsolatban – az ENSZ egyezménnyel összhangban.

7. FEJEZET

Nemzeti intézmények létrehozása az egyezmény végrehajtására és ellenőrzésére

Az egyezmény végrehajtásához nemcsak megfelelő jogszabályokra és politikákra van szükség, hanem pénzügyi forrásokra és olyan intézményekre is, amelyek megfelelő kapacitással rendelkeznek az említett jogszabályok és politikák végrehajtására és ellenőrzésére. Az egyezmény 33. cikke valójában olyan egyedi mechanizmusok létrehozására kötelezi a részes államokat, amelyek célja a fogyatékossgal élő férfiak, nők, és gyermekek jogai nemzeti szinten történő végrehajtásának és ellenőrzésének erősítése. Az egyezmény kötelezi az államokat, hogy:

- ▣ az egyezmény végrehajtására a kormányzaton belül jelöljenek ki egy vagy több koordinációs pontot;
- ▣ mérleget jék egy kormányzati koordinációs mechanizmus létrehozását vagy kijelölését a különböző ágazatokban és szinteken történő kapcsolódó tevékenységek előmozdítására; és
- ▣ hozzanak létre egy független keretrendszert, mint például az emberi jogok nemzeti intézete, az egyezmény végrehajtásának elősegítésére és ellenőrzésére.

Az egyezmény előírja, hogy a civil társadalom – különösen a fogyatékossgal élő személyek és képviselői szervezeteik – teljes körűen, minden vonatkozásban vegyenek részt az ellenőrzési folyamatokban; ugyanígy be kell őket vonni az egyezmény végrehajtására irányuló politikák, programok és jogszabályok kidolgozásába és végrehajtásába.

Időközben a nemzeti bíróságok kulcsszerepet játszanak az egyezményben felsorolt jogok jogi védelmének biztosításában.

Koordinációs pontok

Az egyezmény egyfelől kötelezi az államokat, hogy az egyezmény végrehajtására vonatkozó ügyekre a kormányzaton belül jelöljenek ki egy vagy több koordinációs pontot, és mérleljék egy kormányzati koordinációs mechanizmus létrehozását, másfelől viszont ezen intézményeknek sem a formáját, sem a feladatát nem írja elő. Mivel azonban más nemzetközi okmányok, beleértve a Fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatos Cselekvési Világprogramot (World Programme of Action concerning Disabled Persons) és A fogyatékosággal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályait (Standard Rules

Az egyezmény sikerének záloga természetesen a hatékony végrehajtás... Maga az egyezmény meglehetősen pontosan meghatározza azokat a cselekvéseket, amelyeket a kormányoknak az egyezmény végrehajtása érdekében meg kell tenniük.

Don MacKay nagykövet, a Szövegezési Ad Hoc Bizottság elnöke (Új-Zéland)

lehetőség valamilyen kombinációja. Még ha ezek a szervek vagy mechanizmusok már esetleg léteznek is, az egyezmény végrehajtásának ellenőrzése céljából felül kell őket vizsgálni, és helyi, regionális, valamint nemzeti/szövetségi szinten össze kell hangolni a különböző ágazatok törekvéseit.

A kijelölt formától függetlenül a koordinációs pont nem működhet elszigetelten, hanem vezető szerepet kell játszania az egyezmény végrehajtásának összehangolásában. A koordinációs pontokat el kell látni a megfelelő emberi és pénzügyi erőforrásokkal; jogszabállyal, közigazgatási vagy más jogi intézkedéssel kell létrehozni; megbízásukat állandóra kell megállapítani; továbbá a lehető legmagasabb kormányzati szinten kell őket megalapítani.

Koordinációs mechanizmusok

Az egyezmény arra ösztönzi az államokat, hogy jelöljenek ki egy kormányzati koordinációs mechanizmust a különböző ágazatokban és szinteken történő kapcsolódó tevékenységek előmozdítására. Előfordulhat, hogy az államok olyan koordinációs mechanizmus létrehozását vagy egy olyan meglévő koordinációs mechanizmus felülvizsgálatát kívánják mérlelni, amely:

- megfelelő intézményi háttérrel rendelkező állandó struktúrából áll, amely lehetővé teszi a kormányzati szereplők közötti koordinációt;

on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities), szintén előírták hasonló intézmények létrehozását, sok országban már létrehozták vagy kijelölték a fogyatékosügyei koordinációs pontokat vagy koordinációs mechanizmusokat.

Koordinációs pont lehet egy minisztériumon vagy minisztériumok csoportján belül működő osztály vagy dolgozó, egy intézmény, mint például a fogyatékosügyei bizottság, egy adott minisztérium, mint például az emberi jogok minisztériuma vagy a fogyatékosággal élők minisztériuma, vagy a háromféle

A koordinációs pontok munkája

- ▶ tanácsadás az államelnök/kormányfő, a politikacsinálók és programtervezők részére a politikák, jogszabályok, programok és projektek kidolgozásával kapcsolatban – különös tekintettel az említetteknek a fogyatékossgal élő személyekre gyakorolt hatására;
- ▶ a különböző minisztériumok és minisztériumi főosztályok emberi jogi és fogyatékossgügyi tevékenységének összehangolása;
- ▶ Az emberi jogi és fogyatékossgügyi tevékenységek összehangolása szövetségi, nemzeti, regionális, állami, tartományi és helyi önkormányzati szinten;
- ▶ A stratégiák és politikák felülvizsgálata a fogyatékossgal élő személyek jogainak tiszteletben tartása szempontjából;
- ▶ A vonatkozó jogszabályok szövegezése, felülvizsgálata és módosítása;
- ▶ A tudatosság növelése a kormányon belül az egyezményvel és a Fakultatív Jegyzőkönyvvel kapcsolatban;
- ▶ az egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv helyi nyelvre történő lefordításának és elérhető formában történő kiadásának biztosítása;
- ▶ cselekvési terv létrehozása az egyezmény megerősítésére;
- ▶ cselekvési terv létrehozása az egyezmény végrehajtására;
- ▶ az emberi jogi és fogyatékossgügyi cselekvési terv végrehajtásának ellenőrzése;
- ▶ az állam időszakos jelentései elkészítésének összehangolása;
- ▶ A tudatosság növelése a fogyatékossgal kapcsolatos kérdésekben és a fogyatékossgal élő személyek jogaival kapcsolatban;
- ▶ kormányzati kapacitásépítés fogyatékossgügyi kérdésekben;
- ▶ adatok és statisztikák gyűjtésének biztosítása és összehangolása a politikák hatékony ütemezéséhez és végrehajtásuk értékeléséhez;
- ▶ Annak biztosítása, hogy a fogyatékossgal élő személyek részt vehetnek az őket érintő politikák és jogszabályok kidolgozásában;
- ▶ A fogyatékossgal élő személyek szervezetekben és a civil társadalomban történő részvételének elősegítése, valamint a fogyatékossgal élő személyek szervezetei létrehozásának ösztönzése.

- helyi, regionális és nemzeti/szövetségi szinten egyaránt biztosítja a koordinációt; és
- állandó fórumot hoz létre a civil társadalommal folytatott párbeszéd céljára, így biztosítva a fogyatékossgal élő személyek, a fogyatékossgal élő személyek szervezetei és nem kormányzati szervek részvételét.

Különböző joghatóságok alatt azzal a céllal hozták létre a koordinációs pontokat és koordinációs mechanizmusokat, hogy azok közvetítőként járjanak el a kormány és a nemzeti emberi jogi szervezetek, illetve – még gyakrabban – a kormány és egyének, valamint képviseleti szervezeteik között. Gyakran a meglévő fogyatékossgügyi koordinációs mechanizmusok között megtaláljuk a különböző minisztériumok (munkaügyi és szociális minisztérium, pénzügyminisztérium, egészségügyi minisztérium, lakásépítési minisztérium, oktatási minisztérium, foglalkoztatási minisztérium) képviselőit, esetenként a helyi és regionális hatóságok képviselőit, és igen gyakran a fogyatékossggal élő személyek szervezeteit. Ausztrália Nemzeti Fogyatékossgügyi Tanácsa például tanácsot ad a kormánynak fogyatékossgügyi kérdésekben, és konzultációkat szervez a közösséggel a párbeszéd előmozdítása és a jogok tulajdonosaitól első kézből származó információk szerzése céljából.

Nemzeti emberi jogi intézmények

Az egyezmény és a nemzeti emberi jogi intézmények kapcsolata

Az egyezmény egy vagy több független mechanizmust magában foglaló keretrendszer létrehozására kötelezi az államokat, amelyek segítik (például a tudatosság növelése érdekében indított kampányban és a közoktatáson keresztül), védik (például egyedi panaszok kivizsgálása és a peres eljárásban való részvétel útján) és ellenőrzik (például a jogszabályok felülvizsgálata és a hazai végrehajtás helyzetének vizsgálata útján) az egyezmény végrehajtását. Az egyezmény inkább „keretrendszeről”, mint „nemzeti emberi jogi intézményről” beszél. Az említett keretrendszer létrehozása során azonban az államnak figyelembe kell vennie „az emberi jogok védelmét és előmozdítását célzó nemzeti intézmények jogállásának és működésének alapelveit”, ahogyan azt az ENSZ közgyűlése 1993-ban megállapította. Ezek az alapelvek „párizsi elvek” néven váltak ismertté (ld. alább). Figyelemmel erre a kapcsolatra, a független „keretrendszer” formáját valószínűleg egy nemzeti emberi jogi intézmény öltheti magára a legjobban – az egyezmény értelmében hozott nemzeti ellenőrzési rendelkezésekkel összhangban.

A nemzeti emberi jogi intézmények típusai

A „nemzeti emberi jogi intézmény” kifejezés különleges jelentést kapott. Míg az emberi jogokkal foglalkozó „intézmények” száma és működési területe igen nagy, és ezen intézmények körébe beletartoznak az egyházi intézmények, a szakszervezetek,

a tömegmédiá, a nem kormányzati szervezetek, a kormány szervezeti egységei, a bíróságok és az országgyűlés, a „nemzeti emberi jogi intézmény” kifejezés olyan testületet jelent, amelynek konkrétan meghatározott feladata az emberi jogok előmozdítása és védelme.

Mivel nincs két pontosan egyforma intézmény, mindegyikük rendelkezik bizonyos közös jellemzőkkel. Ezek az intézmények gyakran közigazgatási jellegűek. Sokuk kvázi bírósági jogkörrel rendelkezik, például a viták rendezése során, bár a nemzeti emberi jogi intézmények nem bíróságok és nem is jogalkotó szervek. Ezek az intézmények rendszerint folyamatos, tanácsadó jogkörrel rendelkeznek az emberi jogok vonatkozásában – nemzeti, illetve nemzetközi szinten. Vagy általánosságban – vélemények és ajánlások útján – végzik munkájukat, vagy egyének, illetve csoportok által benyújtott panaszokat mérlegelnek és bírálják el. Néhány országban az Alkotmány írja elő nemzeti emberi jogi intézmény létrehozását. Gyakoribb, hogy ezeket az intézményeket jogszabály vagy rendelet alapítja meg. Míg számos nemzeti intézmény valamilyen módon a kormány végrehajtó intézményeihez kapcsolódik, az általuk élvezett függetlenség tényleges mértéke számos tényezőtől függ, beleértve az intézmény tagságát, és működésének módját.

A legtöbb fennálló nemzeti intézmény a következő két tág kategória valamelyikébe sorolható: „emberi jogi bizottságok” és „ombudsmanok”. Egy másik ritkábban előforduló, de nem kevésbé fontos variáció a „szakosodott” nemzeti intézményeké, amelyek egyének egy adott csoportjának jogait védik, mint például a fogyatékkal élő személyek, etnikai és nyelvi kisebbségek, a hazai lakosság, gyermekek, menekültek vagy nők jogait.

A párizsi elvek

Az egyezményben foglalt követelményeknek megfelelő mechanizmus kijelölése vagy létrehozása során a részes államoknak figyelembe kell vennie az emberi jogok védelmét és előmozdítását célzó nemzeti intézmények jogállásának és működésének alapelveit. Először nemzetközi emberi jogi intézmények 1991-ben Párizsban tartott nemzetközi műhelyén fogalmazták meg ezeket az elveket, majd később, 1993-ban az ENSZ közgyűlése is elfogadta azokat¹. Ezek az alapelvek azóta „párizsi elvek” néven ismertek.

¹ 1993. december 20-i 48/134 közgyűlési határozat.

A fogyatékkal élő személyek jogainak érvényesítése folyamatos kihívást jelent. Ez az egyezmény ütemtervként és vonatkoztatási pontként szolgál az esélyteremtés és egy olyan társadalom létrehozásának irányába, ahol a hozzáférés, tisztesség és egyenlőség minden fogyatékkal élő ausztrál számára biztosított.

Graham Edwards parlamenti képviselő (Ausztrália)

A nemzeti emberi jogi intézmény lehetséges feladatai

A fent felsorolt hét elv megállapításán túl, amelyek célja független és hiteles nemzeti emberi jogi intézmények létrehozása, a párizsi elvek számos olyan feladatot is megneveznek, amelyet ezeknek az intézményeknek fel kellene vállalniuk. A nemzeti emberi jogi intézményeknek egyfelől a lehető legszélesebb körű megbízással kell rendelkezniük, amelyet vagy az Alkotmányban, vagy jogszabályban kell rögzíteni, másfelől viszont a párizsi elvek előírják, hogy ezek az intézmények:

- ▶ ellenőrizzék a részes állam emberi jogi kötelezettségeinek végrehajtását, és (legalább) évente készítsenek jelentést erről;
- ▶ a kormány kérésére vagy saját akaratukból tegyenek jelentést és készítsenek ajánlásokat a kormány számára emberi jogi ügyekről, beleértve a jogszabályokat és közigazgatási rendelkezéseket is, az emberi jogok megsértéséről, az ország általános emberi jogi helyzetéről és az emberi jogi helyzet javítását célzó kezdeményezésekről;
- ▶ segítsék a nemzeti jog és gyakorlat harmonizációját a nemzetközi emberi jogi rendelkezésekkel; segítsék elő az emberi jogi szerződések megerősítését;
- ▶ járuljanak hozzá a részes államok által az ENSZ emberi jogi egyezményei végrehajtását felügyelő testületekhez kötelezően benyújtandó jelentésekhez;
- ▶ működjenek együtt a regionális emberi jogi testületekkel és az ENSZ, valamint más államok emberi jogi testületeivel;
- ▶ nyújtsanak segítséget az emberi jogi oktatóprogramok kialakításában; és növeljék a lakossági tudatosságot az emberi jogok és a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem törekvései vonatkozásában.
- ▶ **A nemzeti jogszabályok és gyakorlat ellenőrzése**
Az ellenőrzés a meglévő jogszabályok vizsgálatával, valamint az új jogszabályok kidolgozásának figyelemmel kísérésével és észrevételezésével történhet. Számos intézmény biztosít forrást a tervezett jogszabályok figyelemmel kísérésére, hogy szükség esetén észrevételezhessen a tervezett jogszabályt az emberi jogi kötelezettségek teljesítése szempontjából. A nemzeti intézmények – attól függően, hogy a tervezett jogszabály mennyire érinti az emberi jogokat – növelhetik a lakosság tudatosságát, hogy az egyének és a szervezetek beadványokat nyújthassanak be a kormányhoz.

A párizsi elvek részletes ismertetése

A párizsi elvek az ENSZ Közgyűlése által elfogadott, az emberi jogok védelmét és előmozdítását célzó nemzeti intézmények jogállásával és működésével kapcsolatos minimális alapkövetelmények. A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény 33. cikkének (2) bekezdése kötelezi a részes államokat, hogy az egyezmény végrehajtásának elősegítését, védelmét és ellenőrzését célzó mechanizmusok kijelölése vagy létrehozása során vegyék figyelembe ezeket az elveket. A párizsi elvek értelmében az ilyen mechanizmusoknak:

- ▶ függetlennek kell lenniük a kormánytól – függetlenségüket kötelező jogszabály vagy alkotmányos rendelkezések garantálják;
- ▶ szerepüket és tagságukat tekintve pluralistának kell lenniük;
- ▶ az egyezménnyel összefüggésben a lehető legszélesebb körű felhatalmazással kell rendelkezniük az egyezmény végrehajtásának különféle eszközökkel – beleértve a meglévő és tervezett jogszabályokkal és politikákkal kapcsolatos ajánlások és javaslatok megfogalmazására irányuló képességet – történő kollektív elősegítésére, védelmére és ellenőrzésére;
- ▶ megfelelő vizsgálati hatáskörrel kell rendelkezniük – panaszok meghallgatására és az illetékes hatóságokhoz történő továbbítására is;
- ▶ működésüket rendszerességnek és hatékonyságnak kell jellemeznie;
- ▶ megfelelő finanszírozással kell rendelkezniük, nem állhatnak olyan pénzügyi ellenőrzés alatt, amely érintheti függetlenségüket; és
- ▶ az egyezmény vonatkozásában hozzáférhetőnek kell lenniük a nagyközönség, különösen a fogyatékossgal élő személyek számára – a fogyatékossgal élő nőket és gyermekeket, valamint képviseleti szervezeteiket is beleértve.

Ugyanilyen fontos a nemzeti intézmények szerepe a kormány gyakorlatának és politikáinak ellenőrzésében, amelynek célja a nemzetközi kötelezettségek, a fogyatékossgal élő személyek jogaira vonatkozó nemzeti jogszabályok, a vonatkozó esetjogi szabályokat is beleértve, a nemzeti emberi jogi stratégiák és cselekvési tervek, valamint az alkalmazandó magatartási szabályzatok betartatása.

- ▶ **Az országokon belüli emberi jogi helyzet javítását célzó kezdeményezések**

Ideális esetben az államok nemzeti emberi jogi cselekvési tervet hoznak létre, amely felvázolja azt a stratégiát vagy cselekvéseket, amelyeket az emberi jogi okmányok alapján fennálló kötelezettségek teljesítéséhez

vége kell hajtani. Gyakori, hogy az államok az említett stratégiák vagy cselekvési tervek kidolgozása során konzultálnak a nemzeti emberi jogi intézményekkel. A nemzeti emberi jogi intézmény – az állam nemzeti emberi jogi cselekvési tervétől függetlenül – kidolgozhatja az emberi jogok tiszteletben tartásának előmozdítását célzó saját tervét. Az említett stratégiák tervezése esetén mindkét fenti esetben konzultálni kell a megfelelő kormányzervekkel és a civil társadalommal. Az egyezmény előírja, hogy a civil társadalmat – különösen a fogyatékossgal élő személyeket és képviselői szervezeteiket, a fogyatékossgal élő gyermekeket és az őket ellátó személyeket – be kell vonni a folyamatba.

A nemzeti intézmények magatartási szabályzatokat is létrehozhatnak, amelyek bizonyos jogok adott helyzetben történő alkalmazására vonatkoznak. Magatartási szabályzatok vonatkozhatnak például a következőkre: egy adott jog alkalmazása vagy a jog érvényesítéséhez szükséges meghatározott lépések kidolgozása; egy bizonyos kormány szerv vagy kormányzervek csoportja magatartása; bizonyos típusú állami vagy magán-tevékenység, illetve tevékenységcsoport; egy bizonyos iparág vagy foglalkozás. Figyelemmel az ilyen szabályzatok szabályozó jellegére, jogszabályi úton kell azokat létrehozni, általában széles körű konzultációt követően.

■ **Nyilvános vizsgálatok, tanulmányok és jelentések**

Bár az adott kérdésekről folytatott nyilvános vizsgálatok és tanulmányok jelentős forrást igényelnek, segíthetik a jogok tiszteletben tartását és a lakossági tudatosság elmélyítését. Ilyen tanulmányokat készíthetnek a nemzeti emberi jogi intézmények saját hatáskörükben, kezdeményezheti ezek elkészítését a kormány – például a legfőbb ügyterületen, vagy a jogokra szakosodott koordinációs ponton keresztül, illetve olyan nagy számú panasz miatt, amelyek esetleg általános kérdéseket vetettek fel. Az intézményeket olyan tényfeltáró feladatok elvégzésére is felhatalmazhatják, amelyek vagy a kormánypolitikák kidolgozásával, vagy bírósági eljárások lefolytatásával kapcsolatosak. A vizsgálatok elvégzésére és tanulmányok elkészítésére irányuló megbízásnak a feladat hatékony teljesítéséhez szükséges adatok és bizonyítékok gyűjtésére vonatkozó jogkörrel kell párosulnia. A nyomozati hatáskörrel nem rendelkező nemzeti emberi jogi intézményeknek valamilyen felhatalmazást kell kapniuk az adatgyűjtésre.

Az egyezmény 35. cikke kötelezi a részes államokat, hogy időszakonként jelentést nyújtsanak be a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságához az egyezmény alapján fennálló kötelezettségeik teljesítését célzó intézkedésekről. Az egyezmény 4. cikke (3) bekezdésének (egyeztetés

a fogyatékossgal élő személyekkel, és e személyek bevonása) és 35. cikke (4) bekezdésének egyesített hatása azt jelenti, hogy az államoknak mérlegelniük kell annak lehetőségét, hogy ezeket a jelentéseket a fogyatékossgal élő személyekkel – a fogyatékossgal élő gyermekeket is beleértve – és képviseleti szervezeteikkel egyeztetve készítsék el. A nemzeti intézmények is szerepet játszhatnak a jelentések elkészítésében, és előmozdíthatják a civil társadalom és a kormány közötti egyeztetést a jelentési folyamat során.

A nemzeti intézmények árnyékjelentéseket is készíthetnek, amelyek alternatív jelentések is lehetnek a kormány jelentéseivel szemben, különösen, ha az intézmény úgy gondolja, hogy indítványait a kormány jelentése nem kellően vagy nem megfelelően vette figyelembe. A szerződésfigyelő testületek növekvő mértékben egyeztetnek közvetlenül a nemzeti emberi jogi intézmények képviselőivel a jelentési folyamat során.

- ▶ Vitarendezés – a párizsi elvekben foglalt ajánlásokkal összhangban a nemzeti emberi jogi intézmények egyik közös feladata az emberi jogok állítólagos megsértésével kapcsolatos viták rendezésének segítése. A vitarendezésben való segítségnyújtásra irányuló megbízáshoz adat- és bizonyítékgyűjtési felhatalmazásnak is társulnia kell.
- ▶ Oktatás és lakossági tudatosság – A párizsi elvek kifejezetten ajánlják az emberi jogi oktatási programok előmozdítását. Feltétlenül szükséges, hogy az egyének, magán- és kormányzati szervezetek ismerjék az emberi jogokat, és az emberi jogok tiszteletben tartásával és hatékony ellenőrzésével kapcsolatos feladatokat. Előfordulhat, hogy a programokat adott csoportok igényeihez kell igazítani. Például a fogyatékossgal élő személyeket célzó programok anyagait hozzáférhető formában – Braille-írás, nagy betű, egyszerű nyelvezet, feliratozás, illetve hozzáférhető elektronikus formátum – kell kiadni.

Nemzeti emberi jogi intézmények és panaszmechanizmusok

A párizsi elvek előírják, hogy a nemzeti intézmények számára biztosítsanak megfelelő nyomozati jogkört, és hatáskört a panaszok meghallgatására. Lehetséges, hogy a meglévő nemzeti intézményeknek, amelyek feladata az ellenőrzés az egyezmény alapján, módosítaniuk kell közvetítési és egyeztetési eljárásaikat annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek és képviseleti szerveik hozzáférhessenek az eljáráshoz. Az említett intézmények különböző módon teljesíthetik ezeket a feladatokat, ide tartoznak például az alábbiak:

Jogvédelem Indiában

India jogvédelmi intézményi keretrendszere – a fogyatékossgal élő személyek jogainak védelmét is beleértve – szükségképpen összetett, mivel az ország 29 államból és hat központi irányítás alatt álló területből áll. 2006 februárjában a Társadalmi Igazságosság és Társadalmi Szerepvállalás Minisztériuma, amely a fogyatékossgügyi politikák felelőse a kormányon belül, elkészítette és elfogadta a Fogyatékossgal élő személyek nemzeti politikáját.

A Fogyatékossgal élő személyek nemzeti politikája egy minisztériumok közötti testületet hozott létre a politika végrehajtásával kapcsolatos kérdések összehangolására, amely nemzeti szinten egy Központi Koordinációs Bizottságból és az államok szintjén Állami Koordinációs Bizottságokból áll. Ezek a bizottságok Indiában működő különböző szakintézmények és szakhatóságok tevékenységét hangolják össze, beleértve a Nemzeti Rehabilitációs Tanácsot és a Nemzeti Alapítványt az Autizmussal, Agyi Bénulással, Értelmi Fogyatékossgal és Halmozott Fogyatékossgal Élő Személyek Jólétéért.

A Fogyatékossgal élő személyek nemzeti politikájának elfogadása előtt a fogyatékossgal élő személyekről szóló 1995. évi törvény (esélyegyenlőség, jogvédelem és teljes körű részvétel) alapján létrehozták egy Bizottság a Fogyatékossgal Élő Személyekért elnevezésű testületet. A Bizottság feladatai közé tartozott a kormányzati pénzeszközök felhasználásának ellenőrzése, az állami biztosok munkájának összehangolása, valamint a fogyatékossgal élő személyek rendelkezésére bocsátott jogok és szolgáltatások védelme. A Bizottság részben bírósági jogkörökkel is rendelkezik, jogfosztás és jogszabályok végre nem hajtása esetén a főbiztos nyomozhat, meghallgatásra behívhat személyeket, befogadhat eskü alatt tett tanúvallomást, és idézést is kibocsáthat, azonban kötelező erejű határozatot nem hozhat. Ezért a Bizottság szerepe kettős – ellenőrzi a pénzeszközöket, és figyelemmel kíséri a jogszabályokat.

Indiában Nemzeti Emberi Jogi Bizottság is működik, amely egyéni kérelmekkel foglalkozik, eljárást indít az indiai Legfelsőbb Bíróságon (bizonyos korlátozásokkal), a bíróság jóváhagyásával beavatkozik az emberi jogi jogsértéssel kapcsolatos eljárásokba, felülvizsgálja az emberi jogokkal kapcsolatos jogszabályokat – az Alkotmányt is beleértve, és kutatásokat végez, illetve támogat. A Fogyatékossgal élő személyek nemzeti politikájának kidolgozása során a Bizottság aktívan ajánlásokat tett az illetékes minisztériumok felé, és tanácsadással segítette a kormány munkáját a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény tárgyalása alatt.

■ Közvetítés és egyeztetés

Alapszinten számos emberi jogi intézmény nyújt segítséget a jogérvényesítésben – közvetítési és egyeztetési szolgáltatások formájában. A sértett személy közvetlenül kapcsolatba léphet a nemzeti emberi jogi intézménynél működő egyeztető vagy közvetítő tisztviselővel, hogy megbeszélje ügyét. A tisztviselők nyilvántartásba veszik a panaszt, és

gyakran általános tanácsadásra is van felhatalmazásuk a sértett személy rendelkezésére álló választási lehetőségekkel kapcsolatban, és – a sértett szándékától függően – párbeszédet is kezdeményezhetnek a vitában érintett másik féllel. Ennek körébe tartozhat a telefonon vagy személyesen történő megbeszélés, bár számos nemzeti intézmény nem fogad be névtelen vagy aláírás nélkül érkező panaszt. Gyakoribb eset, hogy a nemzeti intézménynek saját hivatalos megkereséseire – például írásbeli közlések – kell hagyatkoznia. A vita jellegétől és az első megbeszélések eredményétől függően előfordulhat, hogy találkozót szerveznek a felek között, amelynek során a közvetítő vagy békéltető megkísérli az ügy rendezését.

A nemzeti emberi jogi intézmények gyakran nyilvántartást vezetnek a közvetítési és egyeztetési folyamatokról; így követik nyomon a vitarendezési módszereket. Az iratok az éves jelentésben is szerepelhetnek, felhasználhatók valamilyen különleges jelentéshez, becsatolhatók az emberi jogi egyezmények végrehajtását felügyelő testületekhez benyújtott árnyékjelentésben, illetve felhasználhatók az egyeztetést és közvetítést végző dolgozók képzése során, valamint az összehangolt gyakorlat és eredmények megállapításához. Ezeket a nyilvántartásokat biztonságosan kell tárolni, és ha múltbéli cselekményekre utalunk, nem szabad megnevezni az érintett feleket.

A közvetítés és az egyeztetés más panaszrendezési mechanizmusokkal is összekapcsolható, így amennyiben a sérelmet nem sikerül ezen a szinten rendezni, a nemzeti intézmény magasabb szinten intézkedik.

▣ **Emberi jogi bíróságok**

Sikertelen közvetítés vagy egyeztetés esetén, illetve ha valamelyik vagy mindkét fél nem tartja be a vitarendezés feltételeit, néhány nemzeti emberi jogi intézmény olyan mechanizmusokkal rendelkezik, amelyek segítségével maga az intézmény vagy a vitás felek – akár emberi jogi bíróság előtt is – bírósági eljárást indíthatnak. Az eljárásindítási jogkört és maga az emberi jogi bíróságot is törvényi felhatalmazással kell létrehozni. A nemzeti emberi jogi bíróság a hivatalos jogi eljárás és a kevésbé hivatalos nyomozati és egyeztetési eljárás között elhelyezkedő megoldás.

▣ **Beavatkozás jogi eljárásba**

A nemzeti emberi jogi intézmények másik lehetséges szerepe a rendes igazságszolgáltatási rendszerben zajló eljárásokba történő beavatkozás. Ausztráliában például az Emberi Jogi és Esélyegyenlőségi Bizottság mint *amicus curae* (a bíróság barátja) jogosult beavatkozni azokba a bírósági eljárásokba, amelyekben fogyatékossgal élőkkel szemben alkalmazott

Az emberi jogi bíróság Új-Zélandon

Új-Zéland 1993. évi emberi jogi törvénye létrehozta az Emberi Jogi Eljárások Hivatalát, amely a nemzeti Emberi Jogi Bizottság részét képezi. A Hivatal elnöke az Emberi Jogi Eljárások egyik igazgatója. Az igazgató egy független Emberi Jogi Vizsgálóbíró előtt polgári eljárást indíthat.

Új-Zéland Emberi Jogi Vizsgálóbírósága az igazságügyi miniszter által kinevezett tagokból álló törvényes testület, akik közül három személy tárgyalja a bíróság elé kerülő ügyeket. A névjegyzéket alkotó tagok száma legfeljebb 20, kinevezésük emberi jogi, jogi, szociális, kulturális, közigazgatási és gazdasági kérdésekben szerzett szaktudásuk, illetve gyakorlatuk alapján történik. A Vizsgálóbíró mint kvázi bírósági testület az eljárás módjának meghatározására vonatkozóan meglehetősen széles mérlegelési jogkörrel rendelkezik. Vitákat rendezhet, és jogorvoslatokat ítélt meg. Az Emberi Jogi Bizottságnál lefolytatott egyeztetési eljárásra utalhat ügyeket, és a jogorvoslat megítélésével kapcsolatos kérdéseket átteheti a Legfelsőbb Bíróságra.

hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos kérdés merül fel. Ilyen módon a Bizottság közölheti álláspontját a jogszabály értelmezésére és az adott körülményekre történő alkalmazásának módjára vonatkozóan.

A megfelelő intézmény létrehozása

Az egyezmény elismeri, hogy a részes államok joghatósága alatt már létezhet olyan keretrendszer, amely – módosításokkal – megfelelnet az egyezményben foglalt követelményeknek. Az egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére szolgáló bizonyos intézményi mechanizmusok azonban nem telepíthetők; ezeket valószínűleg módosítani kell. A már létező nemzeti emberi jogi intézmények számára biztosítani kell az egyezmény hatékony ellenőrzéséhez szükséges emberi és pénzügyi erőforrásokat. Az intézménynek vagy intézményi csoportnak – bármilyen formában működjön is – képesnek kell lennie az egyezményben meghatározott feladat teljesítésére: az egyezmény végrehajtásának elősegítésére, védelmére és ellenőrzésére. Az intézménynek tiszteletben kell tartania, továbbá azt az elvet, hogy a civil társadalom, különösen a fogyatékossgal élő személyek és képviselői szervezetek, teljes körűen részt vesznek az ellenőrzési folyamatban.

Amikor arról döntünk, hogy új intézményt alapítsunk, vagy inkább hagyatkozunk egy meglévő intézményre, a következőket mérlegeljük:

- Megfelel-e a meglévő intézmény a párizsi elveknek?

- ▶ Van-e az intézménynek olyan megbízatása, amely a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményre is vonatkozik?
- ▶ Rendelkezik-e az intézmény szakértelemmel az egyezménnyel és/vagy az emberi jogokkal és általánosságban a fogyatékossgal kapcsolatban?
- ▶ Működnek-e az intézménynél biztosok és dolgoznak-e fogyatékossgal élő alkalmazottak?
- ▶ Rendelkezik-e a meglévő intézmény elegendő emberi erőforrással és idővel az egyezmény előmozdítására, védelmére és ellenőrzésére – más feladatai mellett?
- ▶ Megfelelően hozzáférhető-e a meglévő intézmény a fogyatékossgal élő személyek számára, és van-e hozzáférhetőségi politikája (a székhely, a dokumentáció, a technológia stb. vonatkozásában)?

Parlamenti felügyelet

Az egyezményben létrehozott ellenőrzési eszközökön kívül a parlament – felügyeleti feladatán keresztül – kulcsszerepet játszik a fogyatékossgal élő személyek emberi jogai tiszteletben tartásának biztosítása terén. Néhány kiemelt felügyeleti eszközt az alábbiakban közlünk².

Parlamenti bizottságok

A végrehajtás rendszeres ellenőrzését rendszerint parlamenti bizottságok végzik. Nyomon követik az egyes kormányzervek és minisztériumok munkáját, és vizsgálatot folytatnak az említettek politikájának és igazgatásának különösen fontos vonatkozásaival kapcsolatban. A hatékony felügyelethez szükséges, hogy a bizottságok meg tudják határozni saját menetrendjüket, továbbá megjelenésre és válaszadásra kötelezessék a minisztereket és köztisztviselőket.

Vizsgálóbizottságok

Ha jelentős közérdeklődésre számot tartó kérdés merül fel, a legjobb megoldás, ha kijelölnek egy vizsgálóbizottságot az ügyben. Ez különösen hasznos, ha a kérdés nem egyetlen parlamenti bizottság hatáskörébe tartozik, vagy nem egyetlen kormány szerv feladata.

Miniszterek közvetlen meghallgatása

Azokban az országokban, ahol a miniszterek egyben országgyűlési képviselők is, fontos felügyeleti mechanizmust jelent a miniszterek parlament előtti meghallgatása,

² A parlamenti felügyelet átfogóbban tárgyalását ld. a Parlament és demokrácia a 21. században: iránymutatás a helyes gyakorlathoz (Genf, Parlamentközi Unió, 2006), 127—146. o.

A nemzeti emberi jogi intézmények már az egyezményre összpontosítanak

A nemzeti emberi jogi intézmények részt vettek az egyezménnyel és a Fakultatív Jegyzőkönyvvel kapcsolatos tárgyalásokon, és az egyezmény elfogadását követően továbbra is részt vesznek az egyezmény végrehajtásában. A nemzeti emberi jogi intézmények szakértői találkozót tartottak a fogyatékossgal élő személyeket képviselő szervezetekkel nemzeti és nemzetközi szinten; a találkozók célja az egyezmény végrehajtásának és ellenőrzésének megbeszélése volt. Az egyezmény kiemelt helyet kapott a Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Nemzetközi Koordinációs Bizottságának az Emberi Jogok Előmozdítása és Védelme című cselekvési programjában. A Bizottság 2007 márciusában tartott legutóbbi ülésén a Bizottság emberi jogi és fogyatékossgügyi koordinációs pontja, valamint az Ír Emberi Jogi Bizottság javasolta, hogy a nemzeti emberi jogi intézmények dolgozzanak együtt fogyatékossgal élő személyekkel és képviselői szervezeteikkel, és a következő bizottsági üléseken fordítsanak időt az egyezmény megvitatására.

A Bizottság Hivatala támogatásáról biztosította a Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Ázsiai-Csendes-Óceáni Fóruma által kidolgozott javaslatot, amely fogyatékossgügyi adatbázis létrehozásáról szól a nemzeti emberi jogi intézetek részére. Az adatbázis elősegíti a nemzetközileg összehasonlítható emberi jogi és fogyatékossgügyi adatok gyűjtését, elemzését, és jelentések készítését a tárgyban. Az adatbázis célja:

- prioritások meghatározása a nemzeti emberi jogi intézményeken belüli kapacitás-építéshez a fogyatékossgal élő személyek jogaival kapcsolatos kérdések jobb kezelése érdekében;
- a tudatosság növelése a fogyatékossgal élő személyekkel szemben elkövetett emberi jogi jogsértésekkel kapcsolatban, és a pozitív társadalmi változás előmozdítása a reakciók tekintetében;
- hiteles bizonyíték-adatbázis rendelkezésre bocsátása a fogyatékossgal élő személyek jogaira irányuló társadalomtudományi kutatás támogatásához; és
- a fogyatékossgal élő személyek jogaival kapcsolatos kérdések kezelését célzó koordináció javítása a nemzetközi közösségen belül.

amikor a parlament – szóban vagy írásban – kérdéseket intéz a miniszterekhez. A közvetlen meghallgatás hozzájárul a kormány elszámoltathatóságának biztosításához.

A közigazgatási kinevezések vizsgálata

Azokban az országokban, ahol a miniszterek nem országgyűlési képviselők, a felügyelet egyik fontos vonatkozása a kormánytagok és vezető köztisztviselők kinevezési eljárása. Általában ez a folyamat hosszú nyomozást jelent arra vonatkozólag, hogy a jelölt alkalmas-e közhivatal betöltésére. Ombudsmanok, emberi jogi biztosok és kormánytagok

kinevezése esetében helyénvaló volna, ha a parlament megvizsgálná a jelölt fogyatékosági ügyi kérdésekkel kapcsolatos szaktudását, és hozzáállását ezekhez a kérdésekhez.

Nem kormányzati közhivatalok felügyelete

A parlament azokat a független szervezeteket is ellenőrzi, amelyekre a kormány közfeladatokat bízott – például szabályozási tevékenységet vagy közvetlen szolgáltatások teljesítését az állampolgárok részére. E szervezetek közé tartoznak az egészségügyi és biztonsági szabályozási testületek, a szolgáltatásokat teljesítő szervezetek, közhasznú szervezetek és más olyan szervezetek, amelyek tevékenysége közvetlen hatást gyakorolhat a fogyatékosággal élő személyek jogaira.

Költségvetési vizsgálat és pénzügyi ellenőrzés

A parlament – a kormánykassza ellenőrzésén keresztül – jelentős befolyással rendelkezik a politikákra. A parlament a költségvetés készítésekor és a pénzügyi kiadások elköltése során egyaránt gyakorolja felügyeleti jogát. A folyamat részeként a parlament elérheti, hogy vitassák meg és ellenőrizzék a tervezett költségvetés különböző társadalmi csoportokra – például a fogyatékosággal élő személyekre – gyakorolt hatását.

A bíróságok és az igazságszolgáltatás szerepe

Az egyes részes államok alkotmányos struktúrájától függően a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény megerősítése nyomán az egyezmény tartalma vagy közvetlenül a nemzeti jog részévé és a nemzeti bíróságok által alkalmazhatóvá válik (a nemzetközi jog befogadásának „monista” megközelítése, amely a polgári jogi hagyományokban általános), vagy nemzeti jogszabályba kell foglalni az egyezményben felsorolt jogokat („dualista” megközelítés, a common-law hagyományokkal rendelkező országokra jellemző)³. Azonban az egyezmény aláírása vagy megerősítése – még az utóbbi esetben is – már önmagában erős értelmezési elsőbbséget biztosít az egyezménynek. Ez azt jelenti, hogy az igazságszolgáltatás a nemzeti jogszabályt alkalmazza, és a jogszabályokat a lehető legjobban az egyezménynek megfelelő módon értelmezi – azon általánosan elfogadott alkotmányos vélelmet alkalmazva, miszerint egy állam nemzeti jogának összhangban kell állnia az állam nemzetközi kötelezettségeivel. Továbbá – amint az az egyezmény elfogadása előtt kifejlődött esetjogban is így volt – az államok elismerik a méltányosság és a hátrányos megkülönböztetés tilalma elvének alkalmazására irányuló kötelezettségüket a fogyatékosággal élő személyek jogainak védelme és előmozdítása területén.

Az alábbiakban tárgyalt jogesetek többsége felsőbb bíróságokon vagy fellebbviteli bíróságon született, bár a nemzeti emberi jogi panasztestületek vagy egyeztetési testületek

---

³ Részletesebben ld. a 4. fejezetben.

néhány határozatát is feltüntettük. Az igazságszolgáltatás a mai napig fontos szerepet játszott a fogyatékossgal élő személyekre alkalmazandó hátrányos megkülönböztetés tilalma elvének kifejlődésében. Előnyök és hátrányok egyaránt származnak abból, hogy az igazságszolgáltatás ilyen központi szerepet játszik a jogvédelemben.

A jogok bírósági védelme

A jogok és kötelezettségek megállapítására, valamint jogelvek alapítására a legtöbb nemzeti jogrendszer hivatalos és hierarchikus bírósági eljárást alkalmaz. A bíróságok és polgári törvénykönyvek kombinálásával, illetve a precedenselv alkalmazásával biztosítható, hogy a jogszabályok, és jogelvek fejlődése mindenkor összhangban álljon egymással. Ez azzal az előnnyel is jár, hogy „próbapereket” rendeznek a felsőbb bíróságokon, amelyek vezető bírái gondosan mérlegelik azokat a kérdéseket, amelyek rendkívül összetettek, vagy amelyeknek jelentős politikai hatásuk lehet. Ezen a szinten az ügyekhez rendszerint magas színvonalú beadványokat kell benyújtani, a felek képviselete pedig kötelező. A „próbapaperben” hozott határozat nemcsak a jogvitában részt vevő peres felekre van kihatással, hanem az ugyanolyan vagy hasonló helyzetben lévő többi emberre is. A „próbapaperben” hozott bírósági határozat nemcsak a pert indító személy részére eredményezhet kártérítést, hanem szisztematikus politikai változásokat is maga után vonhat, vagyis javíthatja magánszemélyek egy nagyobb csoportja jogainak elismerését. Ezért az igazságszolgáltatás szerepe rendkívül fontos a jogvédelemben.

A bírák a polgári, kulturális, gazdasági, politikai és szociális jogok teljes skálájáról tárgyalnak ügyeket. Különbéféle kormányközi és nem kormányzati intézmények sürgették esetjogi adatbázis létrehozását a jogok megítélhetőségével kapcsolatban⁴. Az ilyen mechanizmusok a bírák és ügyvédek továbbképzése és tudatosságának növelése szempontjából is hasznosak lehetnek. Amint az az alábbiakból is kiténik, a fogyatékossgal élő személyek jogaival és e jogok érvényesítésével kapcsolatos nemzeti esetjog – vagy a szakosodott nemzeti jogszabályok eredményeképpen, vagy a méltányosság és a hátrányos megkülönböztetés tilalma jogelvének alkalmazásán keresztül – már az egyezmény elfogadása előtt kialakult csakúgy, mint az ennek megfelelő jogtudomány, és a nemzetközi és regionális emberi jogi szervezetek jogszabály-magyarázatai.

Ugyanakkor bizonyos korlátozások érvényesek a jogok bírósági védelmével kapcsolatban. A pereskedés, különösen a fellebbviteli szakban, költséges és hosszadalmas. Előfordulhat, hogy a bírósági eljárás költségei miatt a bírósághoz fordulás valamely személy számára elérhetetlen vagy nem vonzó lehetőség. Ez különösen

---

⁴ Ld. például az Emberi jogi mechanizmusok hatékony működése: nemzeti intézmények és regionális megállapodások – Regionális megállapodások az emberi jogok előmozdításáért és védelméért az ázsiai és a csendes-óceáni térségben (E/CN.4/2006/100/1. mell., a 34. bekezdéstől).

Jogesetek a fogyatékossgal élő személyek jogaival kapcsolatban

A fogyatékossgal élő személyek számos országban indítottak eljárást a bíróságokon és a regionális emberi jogi bíróságokon, mint például az Emberi Jogok Európai Bírósága. Ezekben az ügyekben a bíróságok megállapították, mit kell tenniük az államoknak a fogyatékossgal élő személyek jogainak védelme érdekében, és jogorvoslatban részesítették a jogsértést szenvedett személyeket. A bíróságok megállapították például, hogy:

- ▶ a légiszállítóknak kerekesszéket kell biztosítaniuk ügyfeleik részére a repülőtéren a jelentkezési pult és a repülőgépbe történő beszállás közötti útszakaszra, és ez a szolgáltatás részét képezi; ha az említett felszerelés használatáért ellenszolgáltatást követelnek, az jogellenesen megkülönböztető (Ryanair kontra Ross [2004] EWCA Civ 1751);
- ▶ a kórházi elhelyezés során az ésszerű alkalmazkodás hiánya, ami a siketen született személy esetében, aki a kommunikáció során jelyelv használatára szorul, a jelyelvi kommunikáció biztosításának hiányát jelenti, összeegyeztethetetlen a hátrányos megkülönböztetés elleni jogszabályokkal (Eldridge kontra British Columbia [legfőbb ügyész] [1997] 3 SCR 624).
- ▶ egy egyetem hátrányosan megkülönböztette egyik végzett hallgatóját, amikor az órák után nem engedte be az épületbe azon a címen, hogy depressziós, míg más végzett hallgatók számára engedélyezte a belépést; A bíróság megállapította, hogy a belépés a nagyközönség számára általában elérhető szolgáltatások részét képezi, és a belépésnek a hallgató pszichés állapota miatt történő megtagadása kimeríti a hátrányos megkülönböztetés fogalmát (Brit-Columbiai Egyetem kontra Berg [1993] 2 SCR 353).
- ▶ A közterületen megrendezett nyílt PGA Golfversenynek, amelyre bárki jelentkezhet, akként kell módosítania szabályzatát, hogy a hosszú távokat gyalog bejárni nem képes jelentkezők számára biztosítson golfautós közlekedési lehetőséget – ahelyett, hogy kötelezné a személyt az útvonal – másokhoz hasonlóan – gyalog történő bejárására (PGA Tour kontra Martin [2001] 204 F 3d 994).
- ▶ Ha a börtönhatóság a fogva tartott egészségi problémája ellenére nem biztosít speciális felszerelést vagy kezelést, az a bíróság megítélése szerint túlzott sérelmet jelent ahhoz képest, ami a szabadságvesztés büntetésből szükségképpen következik (Mouissel kontra Franciaország [2002] EHRR).
- ▶ A dél-afrikai Alkotmánybíróság megállapította, hogy a fogyatékossgal élő személyek ellátás folyósításának 40 havi késedelve nemcsak a szociális-jóléti törvény megszegését, hanem – a személy megélhetésére gyakorolt hatása miatt – a személy emberi méltóságának megsértését is jelenti (Jóléti Minisztérium kontra Nontembiso [2006. március], ügyszám: 580/04, at 32).
- ▶ A fogyatékossgal élő személyek elkülönítése és szegregálása a hátrányos megkülönböztetés súlyos és erőteljes formája. Ez különösen érvényes a fogyatékossgal élő gyermekek iskolai oktatásból való kizárására (Olmstead kontra L C [1999] 527 US 581).

► ...FOLYTATÁS

- A megfelelő életminőség elérése azt jelenti, hogy a fogyatékossgal élő személyek nemcsak hozzáférést követelhetnek a létesítményekhez és szolgáltatásokhoz, hanem arra is szükség lehet, hogy felmentést kapjanak olyan szabályok betartása alól, amelyek egyébként hátrányosan érintenék e személyek képességét a mindennapi életvitelre. Ebben az ügyben az, hogy a bérház nem adott engedélyt a bérlő részére vakvezető kutya tartására, a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetésnek minősül (Holt kontra Cokato Apartments Ltd [1987] 9 CHRR D/4681).

Végül az Emberi Jogok Európai Bíróságán tárgyalta ügyet bemutatjuk, hogy az alkalmazkodás hiánya más emberi jogok megsértéséhez is vezethet. Az ügy egy kerekesszékhöz kötött személy börtönben való fogva tartásához kapcsolódik. A személy nagy mértékben segítségre szorult – éjjel nem tudott úgy helyet változtatni, hogy beállítsa a megfelelő hőmérsékletet a helyiségben, ahol tartózkodott, ha a szoba nem volt speciálisan befűtve, vagy a személy nem volt hővisszatartó takaróval betakarva. A bíróság elismerte, hogy a felperes más személyektől különböző, ezért ha az ő szobájának fűtése másokkal azonos módon történik, az megkülönböztető, és ez a megalázó bánásmód tilalma és a testi épséghez való jog megsértésének minősül (Price kontra Egyesült Királyság [2002] 34 EHRR 1285).

a fogyatékossgal élő személyek esetében lehet igaz, akik szociális segélyre vannak utalva, és akik – az adott kérdés jellegétől függően – esetleg nem is jogosultak államilag

A legfontosabb annak felismerése, hogy ma már egy olyan közösség társadalmi szerepvállalásának növeléséről tehetünk tanúbizonyságot, amelyet hosszú időn keresztül megfosztottak a társadalmi szerepvállalás lehetőségétől. A fogyatékossgal élő személyek közösségének saját lendülete és elkötelezettsége volt a legnagyobb hajtóerő a szerződés tartalma irányában, valamint az a tény, hogy ez a tartalom ma már széles körű elismertséget élvez.

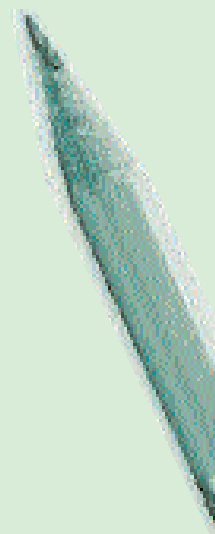
Louise Arbour,

az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosa

finanszírozott jogsegélyre. A jogi eljárás időtartama is eltántoríthatja a személyt érvényes követeléseinek előterjesztésétől, vagy súlyosbíthatja a helyzetet, amíg az eljárás folyamatban van. A fogyatékossgal élő személyek esetében a fentiek a társadalmi részvételből való további kizáráshoz vezethetnek. Előfordulhat, hogy a hivatalos bírósági eljárás jellegénél fogva alkalmatlan az egyezményben felsorolt jogokkal kapcsolatos viták rendezésére. Az adott jogvita vagy kérdés jellegétől függően a közvetítés vagy az egyeztetés hatékonyabb eszköz lehet az egyezmény rendelkezéseinek betartatására. Az ebben a fejezetben fentebb tárgyalta különféle alternatív panaszkezelési mechanizmusok néha gyorsabb, olcsóbb, elérhetőbb és megfelelőbb vitarendezési eszköznek bizonyulhatnak.

Hogyan segíthetem a nemzeti intézményeken keresztül a fogyatékossgal élő személyek jogainak előmozdítását és védelmét:

- Biztosítsa keretrendszer létrehozását – lehetőleg egy nemzeti emberi jogi intézmény formájában, amely felhatalmazással rendelkezik az egyezmény végrehajtásának előmozdítására, védelmére és ellenőrzésére.
- Biztosítsa, hogy az egyezmény végrehajtásának felügyeletére kiválasztott vagy létrehozott nemzeti intézmény összhangban van a párizsi elvekkel!
- Biztosítsa, hogy az egyezmény végrehajtásának felügyeletére kiválasztott vagy létrehozott nemzeti intézmény megkapja a megfelelő pénzügyi és humán erőforrásokat munkájának hatékony és hatásos elvégzéséhez!
- Mérlegelje nemzeti emberi jogi cselekvési terv elkészítését, amely válaszol azon emberi jogi okmányok alapján fennálló állami kötelezettségek teljesítéséhez szükséges stratégiát vagy cselekvéseket, amelyeknek az állam részese.

HIVATKOZÁSOK

Az esélyegyenlőség biztosítása a jogszabályokban a fogyatékossgal élő személyek számára: iránymutatások (Achieving Equal Employment Opportunities for People with Disabilities through Legislation: Guidelines) (Genf, Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), 2004) Elérhető a következő internetes címen:

<http://www.ilo.org/public/english/employment/skills/disability/download/eofinal.pdf>

A nemzeti emberi jogi szervezetek hatékonyságának értékelése (Assessing the Effectiveness of National Human Rights Institutions) (Genf, az Emberi Jogok Politikájának Nemzetközi Tanácsa és az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala, 2005) Elérhető angol, arab, francia és spanyol nyelven a következő internetes oldalon: <http://www.ohchr.org/english/about/publications/papers.htm>

„Oktatás Mindenkinek” (EFA) 2007. évi világszintű értékelő jelentés (Education for All (EFA) Global Monitoring Report 2007) (Párizs, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, 2007) Elérhető a következő internetes címen:

http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=49591&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Emberi jogok és fogyatékossg: az Egyesült Nemzetek emberi jogi okmányainak jelenlegi alkalmazása és jövőbeni lehetőségei a fogyatékossgal összefüggésben (Genf, az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala, 2002) Elérhető angol, francia és spanyol nyelven a következő internetes oldalon:

<http://www.ohchr.org/english/about/publications/papers.htm>

Emberi jogok: kézikönyv parlamenti képviselők számára (Human Rights: Handbook for Parliamentarians) (Genf, Interparlamentáris Unió és az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala, 2005) Elérhető angol, arab, francia és spanyol nyelven a következő internetes oldalon: <http://www.ohchr.org/english/about/publications/>

Közösségi rehabilitáció: stratégia a fogyatékossgal élő személyek rehabilitációjáért, esélyegyenlőségéért, szegénységének felszámolásáért és társadalmi bevonásáért

(A Strategy for Rehabilitation, Equalization of Opportunities, Poverty Reduction and Social Inclusion of People with Disabilities) (Genf, Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete és az Egészségügyi Világszervezet, 2004) Elérhető a következő internetes címen:

http://www.ilo.org/public/english/region/asro/bangkok/ability/download/otherpubl_cbr.pdf

Parlament és demokrácia a 21. században: iránymutatás a helyes gyakorlathoz (Genf, Interparlamentáris Unió, 2006) Elérhető angol, arab, francia és spanyol nyelven a következő internetes oldalon: <http://www.ipu.org/english/handbks.htm>

A fogyatékossgal élő személyek oktatáshoz való joga: a Különleges Előadó jelentése az oktatáshoz való jogról (The right to education of persons with disabilities: Report of the Special Rapporteur on the right to education), Vernor Munoz (A/HRC/4/29) Elérhető angol, arab, francia, kínai, orosz és spanyol nyelven a következő internetes oldalon:
<http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/4session/reports.htm>

Szerződések kézikönyve (az Egyesült Nemzetek Jogi Irodája, New York) Elérhető a következő internetes címen:
<http://untreaty.un.org/English/TreatyHandbook/hbframeset.htm>

1. FÜGGELÉK

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény

Preambulum

A jelen Egyezmény részes államai

- (a) *felidézve* az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelveket, amelyek a szabadság, igazság és béke alapjaként ismerik el az emberiség valamennyi tagjának veleszületett méltóságát és értékét, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogait a világon;
- (b) *elismerve*, hogy az Egyesült Nemzetek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában és az Emberi Jogok Nemzetközi Egyezségokmányaiban kimondta és elfogadta, hogy az ezekben meghatározott valamennyi jog és szabadság mindenkit megillet bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül;
- (c) *újólag megerősítve* valamennyi emberi jog és alapvető szabadság egyetemességét, oszthatatlanságát, egymástól való kölcsönös függőségét és egymással való kölcsönös kapcsolatát, és annak szükségességét, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára biztosítsák ezek teljes mértékű gyakorlását hátrányos megkülönböztetés nélkül;
- (d) *felidézve* a Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányt, a Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányt, a Faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezményt, a Nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezményt, a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezményt, a Gyermekek jogairól szóló egyezményt, valamint a Migráns munkások és családtagjaik jogainak védelméről szóló nemzetközi egyezményt;
- (e) *elismerve*, hogy a fogyatékossgal egy változó fogalom, továbbá, hogy a fogyatékossgal a fogyatékossgal élő személyek és az attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben;

- (f) *elismerve* a Fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatos cselekvési világprogramban és a Fogyatékosággal élő személyek esélyegyenlőségéről szóló általános szabályokban rögzített alapelvek és politikai irányelvek fontosságát a nemzeti, regionális és nemzetközi szintű politikák, tervek, programok és cselekvések előmozdításában, kialakításában és értékelésében a fogyatékosággal élő személyek további esélyegyenlősítése érdekében;
- (g) *hangsúlyozva*, annak fontosságát, hogy a fogyatékosügy középpontba állítása a fenntartható fejlődés releváns stratégiáinak szerves részét képezi;
- (h) *elismerve továbbá*, hogy bárkinek a fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetése az emberi személy veleszületett méltóságának és értékének megsértése;
- (i) *elismerve továbbá* a fogyatékosággal élő személyek sokféleségét;
- (j) *elismerve* valamennyi fogyatékosággal élő személy, beleértve a fokozottabb támogatást igénylő személy, emberi jogai előmozdításának és védelmének szükségességét;
- (k) *aggodalmukat fejezve ki* amiatt, hogy a különböző okmányok és kötelezettségvállalások ellenére a fogyatékosággal élő személyek továbbra is akadályokkal szembesülnek a társadalomban való egyenlő részvételük során, és amiatt, hogy emberi jogaik a világ valamennyi táján sérülnek;
- (l) *elismerve* a nemzetközi együttműködés fontosságát a fogyatékosággal élő személyek életkörülményeinek minden országban, különösen a fejlődő országokban történő javítása érdekében;
- (m) *elismerve* a fogyatékosággal élő személyek meglévő és lehetséges értékes hozzájárulását közösségük általános jólétéhez és sokszínűségéhez, továbbá, hogy a fogyatékosággal élő személyek emberi jogaik és alapvető szabadságaik teljes körű gyakorlásának, és a fogyatékosággal élő személyek teljes körű részvételének előmozdítása a társadalomhoz való tartozásuk érzését erősíti, valamint a társadalom emberi, szociális és gazdasági fejlődésében, továbbá a szegénység felszámolásában jelentős előrehaladást eredményez;
- (n) *elismerve* a fogyatékosággal élő személyek számára egyéni autonómiájuk és függetlenségük fontosságát, beleértve saját döntéseik meghozatalának szabadságát;
- (o) *figyelembe véve*, hogy a fogyatékosággal élő személyeket tevékenyen be kell vonni a programokkal és politikával kapcsolatos döntéshozatali folyamatokba, különösen az őket közvetlenül érintők vonatkozásában;
- (p) *aggodalommal tekintve* azon fogyatékosággal élő személyeket körülvéő nehéz körülményekre, akik faj, bőrszín, nem, nyelv, vallás, politikai és más vélemény, nemzeti, etnikai, őslakos vagy társadalmi származás, vagyon, születés, életkor vagy más helyzet alapján a hátrányos megkülönböztetés többszörös vagy súlyosabb formáival szembesülnek;

- (q) *elismerve*, hogy a fogyatékossgal élő nők és lányok esetében gyakran nagyobb a kockázata, otthonukon belül és azon kívül, erőszaknak, testi sértésnek vagy bántalmazásnak, hanyag vagy gondatlan bánásmódnak, rossz bánásmódnak vagy kizsákmányolásnak;
- (r) *elismerve*, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek számára más gyermekekkel egyenlően kell biztosítani valamennyi emberi jog és alapvető szabadság gyakorlását, emlékeztetve továbbá a Gyermek jogairól szóló egyezmény részes államainak e célból vállalt kötelezettségeire;
- (s) *hangsúlyozva* a nemi szempont valamennyi erőfeszítésbe történő beépítésének szükségességét az emberi jogok és alapvető szabadságok teljes gyakorlásának elősegítése érdekében a fogyatékossgal élő személyek számára;
- (t) *hangsúlyozva* azt a tényt, hogy a fogyatékossgal élő személyek többsége szegény körülmények között él, és e tekintetben felismerve annak kiemelt szükségességét, hogy foglalkozni kell a szegénységnek a fogyatékossgal élő személyekre gyakorolt káros hatásával;
- (u) *figyelembe véve* azt, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt célok és alapelvek teljes tiszteletben tartásán, valamint az alkalmazandó emberi jogi okmányok teljes betartásán alapuló béke és biztonság feltételei nélkülözhetetlenek a fogyatékossgal élő személyek teljes védelméhez, különösen fegyveres konfliktusok és idegen megszállás idején;
- (v) *elismerve* a fizikai, társadalmi, gazdasági és kulturális környezet, az egészség és oktatás, valamint az információ és a kommunikáció hozzáférhetőségének fontosságát ahhoz, hogy a fogyatékossgal élő személyek képessé váljanak valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes gyakorlására;
- (w) *felismerve* azt, hogy az egyénnek, akinek kötelezettségei vannak más egyének és a közösség felé, feladata, hogy törekedjen az Emberi Jogok Nemzetközi Törvényében elismert jogok előmozdítására és betartására;
- (x) *meggyőződve* arról, hogy a család a társadalom természetes és alapvető közösségi egysége, valamint, hogy a család jogosult a társadalmi és az állami védelemre, továbbá hogy a fogyatékossgal élő személyeknek és családtagjaiknak meg kell kapniuk a szükséges védelmet és támogatást, amely lehetővé teszi, hogy a családok hozzájárulhassanak a fogyatékossgal élő személyek jogainak teljes és egyenlő gyakorlásához;
- (y) *meggyőződve* arról, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogainak és méltóságának előmozdítására és védelmére irányuló átfogó és egységes nemzetközi egyezmény jelentősen hozzá fog járulni a fogyatékossgal élő személyek súlyos társadalmi hátrányának orvoslásához, és előmozdítja egyenlő

esélyekkel történő részvételüket a civil, a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális élet területén mind a fejlődő, mind a fejlett országokban,

a következőkben állapodtak meg:

1. CIKK: Cél

A jelen Egyezmény célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása.

Fogyatékossgal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi¹, szellemi² vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.

2. CIKK: Meghatározások

A jelen Egyezmény alkalmazásában:

A „kommunikáció” fogalmába tartoznak a nyelvek, a kivetített szöveg, a Braille-nyomtatás, a taktilis kommunikáció, a nagyméretű betűkkel történő nyomtatás, a hozzáférhető multimédia, valamint az írott, a hangzó és az egyszerű szöveg, a felolvasás, illetőleg az augmentatív, beleértve a hozzáférhető kommunikációs és információs technológiát, a kommunikáció alternatív módozatai, eszközei és formái;

A „nyelv” magába foglalja a beszélt nyelvet, a jelnyelvet és a nem beszélt nyelv egyéb formáit;

A „fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés” a fogyatékossgal alapuló bármilyen különbségtételt, kizárást vagy korlátozást jelent, amelynek célja vagy hatása valamennyi emberi jog és alapvető szabadság másokkal azonos alapon történő elismerésének, élvezetének vagy gyakorlásának csorbítása vagy semmibe vétele a politikai, a gazdasági, a szociális, a kulturális, a civil élet terén, vagy bármely egyéb területen. Ez a hátrányos megkülönböztetés minden formáját magában foglalja, egyebek között az ésszerű alkalmazkodás megtagadását;

Az „ésszerű alkalmazkodás” az elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását;

---

¹ Az eredeti és hivatalos angol szöveg itt az *intellectual* fordulattal él. Szerencsésebb és modernebb lett volna, ha az Országgyűlés által elfogadott magyar szövegben ezen a helyen az *intellektuális* fordulat szerepelt volna. (A lekt. megj.)

² Az eredeti és hivatalos angol szöveg itt a *mental* fordulattal él. Sajnálatos, és a korábban készült szakmailag ellenőrzött fordításban nem is szerepelt fordítási hiba az itteni magyar szöveg fordulata az Országgyűlés által elfogadott magyar szövegben. Ezen a helyen a mai szaknyelvben egyre inkább elfogadottá váló *pszichoszociális* fordulatnak kellene szerepelnie. (A lekt. megj.)

„Egyetemes tervezés”-en a termékek, a környezet, a programok és szolgáltatások oly módon történő tervezését értjük, hogy azok minden ember számára a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhetőek legyenek: adaptálás, vagy speciális tervezés szükségessége nélkül. Az egyetemes tervezés nem zárhatja ki a fogyatékossgal élő személyek csoportjai számára szükséges támogató-segítő eszközök és technológiák indokolt esetben történő használatát.

3. CIKK: Általános alapelvek

A jelen Egyezmény alapelvei a következők:

- (a) a veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét;
- (b) a hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség;
- (c) teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás;
- (d) a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tisztelete és elfogadásuk az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként;
- (e) esélyegyenlőség;
- (f) hozzáférhetőség;
- (g) a nők és férfiak közötti egyenlőség;
- (h) a fogyatékossgal élő gyermekek formálódó képességeinek tisztelete, és a fogyatékossgal élő gyermekek identitásuk megőrzéséhez fűződő jogának tiszteletben tartása.

4. CIKK: Általános kötelezettségek

1. A részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják és elősegítik valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül. Ennek érdekében a részes államok vállalják, hogy:
  - (a) meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést a jelen Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében;
  - (b) megtesznek minden megfelelő intézkedést, ideértve a jogalkotási lépéseket a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében;
  - (c) figyelembe veszik a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak védelmét és előmozdítását valamennyi politika és program során;
  - (d) tartózkodnak minden olyan cselekedetben és gyakorlatban való részvételtől, amely nem összeegyeztethető a jelen Egyezménnyel, és biztosítják, hogy

a hatóságok és közintézmények a jelen Egyezményvel összhangban tevékenykedjenek;

- (e) minden megfelelő intézkedést meghoznak bármely személy, intézmény vagy magánvállalkozás által a fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében;
  - (f) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg vagy segítenek elő az egyetemesen tervezett áruk, szolgáltatások, eszközök és létesítmények vonatkozásában, a jelen Egyezmény 2. cikkében meghatározottak szerint, amelyek a lehető legkisebb változtatással és anyagi ráfordítással megfelelnek a fogyatékosággal élő személyek speciális igényeinek, elősegítve felhasználhatóságukat és használatukat, valamint elősegítik az egyetemes tervezést a szabványok és irányelvek kidolgozása során;
  - (g) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg, vagy segítenek elő a fogyatékosággal élő személyek számára alkalmas új technológiák, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat, a közlekedést/mozgást segítő eszközök, készülékek és segédeszközök elérhetőségének és használatának előmozdítására, elsőbbséget biztosítva az elérhető költséggel járó technológiáknak;
  - (h) hozzáférhető információkat biztosítanak a fogyatékosággal élő személyek számára a közlekedést segítő eszközökről, a készülékekről és segédeszközökről, ideértve az új technológiákat, csakúgy, mint a segítségnyújtás, támogató szolgáltatások és szolgálatok más formáiról;
  - (i) előmozdítják a jelen Egyezményben foglalt jogok oktatását a fogyatékosággal élő személyekkel foglalkozó szakemberek és alkalmazottak számára az e jogok által biztosított jobb segítség- és szolgáltatásnyújtás érdekében.
2. Tekintettel a gazdasági, társadalmi és kulturális jogokra minden részes állam vállalja, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai felső határáig, és, szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében, intézkedéseket tesz ezen jogok teljes megvalósításának fokozatosan történő elérése érdekében, fenntartás nélkül, a nemzetközi joggal összhangban, a jelen Egyezményben foglalt kötelezettségek haladéktalan alkalmazására.
  3. A jelen Egyezmény végrehajtására irányuló jogalkotás és politikák kidolgozása és végrehajtása során, továbbá a fogyatékosággal élő személyeket érintő kérdésekkel kapcsolatos más döntéshozatali eljárásokban a részes államok szorosan egyeztetnek, amelybe aktívan bevonják képviseleti szervezeteiken keresztül a fogyatékosággal élő személyeket, ideértve a fogyatékosággal élő gyermekeket is.
  4. A jelen Egyezményben semmi nem értelmezhető úgy, mint ami befolyásolja a részes állam jogának, vagy az adott részes állam vonatkozásában hatályos nemzetközi jognak a fogyatékosággal élő személyek jogainak hatékonyabb szabályozását biztosító rendelkezéseit. A jelen Egyezményben részes államok joga, szerződesei, szabályozása vagy szokásai által elismert, vagy tartalmazott emberi jogok és alapvető szabadságok nem korlátozhatók vagy csorbíthatók arra

hivatkozással, hogy a jelen Egyezmény az adott jogokat, vagy szabadságokat nem, vagy csak kisebb mértékben ismeri el.

5. Jelen Egyezmény rendelkezései mindenféle korlátozás vagy kivétel nélkül a szövetségi államok valamennyi részére vonatkoznak.

5. CIKK: Egyenlőség és hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség

1. A részes államok elismerik, hogy a törvény előtt minden személy egyenlő, és mindenféle hátrányos megkülönböztetés nélkül jogosult a törvények által nyújtott védelemre és kedvezményre.
2. A részes államok megtiltanak a fogyatékoság alapján történő bárminemű hátrányos megkülönböztetést, és minden téren biztosítják a fogyatékosággal élő személyek számára a hátrányos megkülönböztetéssel szembeni egyenlő és hatékony jogi védelmet.
3. Az egyenlőség előmozdítása és a hátrányos megkülönböztetés eltörlése érdekében a részes államok minden megfelelő lépést megtesznek, így biztosítva az ésszerű alkalmazkodást.
4. A fogyatékosággal élő személyek tényleges egyenlőségének előmozdításához és eléréséhez szükséges különleges intézkedések a jelen Egyezmény értelmében nem tekintendők hátrányos megkülönböztetésnek.

6. CIKK: Fogyatékosággal élő nők

1. A részes államok elismerik, hogy a fogyatékosággal élő nők és lányok többszörösen hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve, erre való tekintettel olyan intézkedéseket hoznak, amelyek biztosítják számukra valamennyi emberi jog és szabadság teljes és egyenlő élvezetét.
2. A részes államok minden szükséges intézkedést meghoznak, hogy biztosítsák a nők teljes körű fejlődését, előrehaladását és társadalmi szerepvállalásuk növelését azzal a céllal, hogy szavatolják számukra a jelen Egyezményben foglalt emberi jogok és szabadságok gyakorlását és élvezetét.

7. CIKK: A fogyatékosággal élő gyermekek

1. A részes államok minden szükséges intézkedést meghoznak, hogy a fogyatékosággal élő gyermekek számára más gyermekekkel azonos alapon biztosítsák valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes körű gyakorlását.
2. Minden, a fogyatékosággal élő gyermekekkel kapcsolatos intézkedés során elsődlegesen a gyermek legfőbb érdekeit kell figyelembe venni.
3. A részes államok biztosítják, hogy a fogyatékosággal élő gyermekek minden őket érintő ügyben rendelkeznek a szabad véleménynyilvánítás jogával, véleményüket, más gyermekekkel azonos alapon, életkoruknak és fejlettségüknek

megfelelően súlyozzák, valamint biztosítják számukra e jogok érvényesítéséhez a fogyatékoságuk és életkoruk szerint szükséges segítséget.

8. CIKK: A tudatosság növelése

- 1.** A részes államok vállalják, hogy azonnali, hatékony és megfelelő intézkedéseket foganatosítanak:
  - (a)** a fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatos tudatosság társadalmi szinten történő növelése érdekében, beleértve a családot is, és elősegítik a fogyatékosággal élő személyek jogainak és méltóságának tiszteletét;
  - (b)** az élet minden területén küzdenek a fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatos sztereotípiák, előítéletek és ártalmas gyakorlatok ellen, beleértve a nemmel és életkorral kapcsolatosakat is;
  - (c)** elősegítik a fogyatékosággal élő személyek képességeire és hozzájárulására vonatkozó tudatosság növelését.
- 2.** Az e célt szolgáló intézkedések a következők:
  - (a)** hatékony társadalmi tudatosság formálását célzó kampányok kezdeményezése és támogatása:
    - (i)** a fogyatékosággal élő személyek jogai iránti fogékonyságra való nevelés;
    - (ii)** a fogyatékosággal élő személyek pozitív megítélésnek támogatása és a nagyobb társadalmi tudatosság előmozdítása;
    - (iii)** a fogyatékosággal élő személyek szakértelmének, érdemeinek, képességei, valamint a munkahelyi és a munkaerő-piaci hozzájárulásuk elismerésének elősegítése;
  - (b)** a fogyatékosággal élő személyek jogait tiszteletben tartó magatartásforma tudatosításának támogatása az oktatás minden szintjén, ideértve az egészen kiskorú gyermekeket is;
  - (c)** a média ösztönzése arra, hogy a fogyatékosággal élő személyeket a jelen Egyezmény céljával megegyező módon ábrázolják;
  - (d)** a fogyatékosággal élő személyekkel és jogaikkal kapcsolatos tudatosság-növelő képzési programok előmozdítása.

9. CIKK: Hozzáférhetőség

- 1.** A fogyatékosággal élő személyek önálló életvitelének és az élet valamennyi területén történő teljes körű részvételének lehetővé tétele érdekében a részes államok megfelelő intézkedéseket tesznek, hogy másokkal azonos alapon biztosítsák a fogyatékosággal élő személyek számára a fizikai környezethez, a közlekedéshez, az információhoz és kommunikációhoz, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat és rendszereket, valamint más, nyilvánosan hozzáférhető vagy rendelkezésre álló

lehetőségekhez és szolgáltatásokhoz való hozzáférést, mind városi, mind vidéki területeken. Ezek az intézkedések, amelyek magukban foglalják a hozzáférési akadályok és korlátok beazonosítását és felszámolását, többek között a következőkre vonatkoznak:

- (a) épületek, utak, közlekedés és, más bel- és kültéri létesítmények, így iskolák, lakóházak, egészségügyi létesítmények és munkahelyek;
- (b) információ, kommunikáció és egyéb szolgáltatások, köztük az elektronikus szolgáltatások és segélyhívó szolgáltatások.

2. A részes államok szükséges intézkedéseket hoznak továbbá:

- (a) a nyilvánosság számára nyitva és rendelkezésre álló létesítmények és szolgáltatások hozzáférhetősége érdekében bevezetett minimális szabványok és irányelvek alkalmazásának fejlesztésére, hatályba léptetésére és ellenőrzésére;
- (b) annak elősegítésére, hogy a nyilvánosság számára nyitva és rendelkezésre álló létesítményeket és szolgáltatásokat kínáló magánjogi jogalanyok figyelembe vegyék a hozzáférhetőség valamennyi aspektusát a fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában;
- (c) az érdekelt felek számára képzés támogatására a fogyatékossgal élő személyek esetében felmerülő hozzáférhetőség kérdéseiről;
- (d) az épületekben és más, a nyilvánosság számára nyitva és rendelkezésre álló létesítmények esetében a Braille, illetve könnyen érthető és olvasható jelzések biztosítására;
- (e) az élő segítségnyújtás formáinak és a közvetítők biztosítására, ideértve az útmutatókat, olvasókat/olvasóprogramokat és szakképzett jelnyelvi tolmácsokat az épületek és a nyilvánosság számára rendelkezésre álló lehetőségek hozzáférhetőségének elősegítése érdekében;
- (f) más megfelelő segítségnyújtási és támogatási formák előmozdítására a fogyatékossgal élő személyek információhoz való hozzáféréseinek biztosítása érdekében;
- (g) a fogyatékossgal élő személyeknek az új információs és kommunikációs technológiákhoz és rendszerekhez való hozzáféréseinek, beleértve az Internetet is, előmozdítására;
- (h) akadálymentes információs és kommunikációs technológiák és rendszerek tervezésének, fejlesztésének, előállításának és terjesztésének korai szakaszban történő elősegítésére annak érdekében, hogy ezek a technológiák és rendszerek hozzáférhetővé tétele minimális költséggel járjon.

10. CIKK: Az élethez való jog

A részes államok újólal megerősítik, hogy minden embernek elidegeníthetetlen joga van az élethez, és meghoznak minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személyek számára e jog másokkal azonos alapon történő hatékony élvezetét.

11. CIKK: Vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok

Nemzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban, beleértve a nemzetközi humanitárius jogot és a nemzetközi emberi jogot, a részes államok vállalják, hogy vészhelyzetekben, így fegyveres konfliktus, humanitárius szükségállapotok és természeti katasztrófák esetén minden szükséges intézkedést meghoznak a fogyatékossgal élő személyek védelme és biztonsága érdekében.

12. CIKK: A törvény előtti egyenlőség

1. A részes államok újólá megerősítik, hogy a fogyatékossgal élő személyeknek joguk van ahhoz, hogy a törvény előtt mindenhol személyként ismerjék el őket.
2. A részes államok elismerik, hogy a fogyatékossgal élő személyeket az élet minden területén másokkal azonos alapon megilleti a jog-, illetve cselekvőképesség.
3. A részes államok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességének gyakorlásához esetlegesen szükséges segítség hozzáférhetővé váljon.
4. A részes államok biztosítják, hogy a cselekvőképesség gyakorlására vonatkozó valamennyi intézkedés, a nemzetközi emberi joggal összhangban, megfelelő és hatékony biztosítékokat tartalmaz a visszaélések megelőzésére. Az ilyen biztosítékok garantálják, hogy a cselekvőképesség gyakorlására vonatkozó intézkedések tiszteletben tartják a személy jogait, akaratát és választásait, összeférhetetlenségtől és indokolatlan befolyástól mentesek, arányosak és a személy körülményeire szabottak, a lehető legrövidebb időre vonatkoznak, továbbá hogy a hatáskörrel rendelkező, független és pártatlan hatóság vagy igazságügyi szerv rendszeresen felülvizsgálja azokat. A biztosítékok azzal arányosak, amilyen mértékben az adott intézkedések érintik a személy jogait és érdekeit.
5. E cikk rendelkezéseire figyelemmel a részes államok minden megfelelő és hatékony intézkedést megtesznek a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogának biztosítására a tulajdonhoz való joghoz és az örökléshez való joghoz, saját pénzügyeik ellenőrzéséhez, továbbá bankkölcsönhöz, jelzáloghoz és más pénzügyi hitelhez való egyenlő hozzáféréshez, illetve biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyeket önkényesen ne foszthassák meg vagyonuktól.

13. CIKK: Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés

1. A részes államok a fogyatékossgal élő személyek számára másokkal azonos alapon biztosítják az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférést, beleértve az eljárás során az életkornak megfelelő alkalmazkodás biztosítását annak érdekében, hogy megkönnyítsék tényleges részvételüket mind közvetlen, mind közvetett formában, csakúgy, mint tanúként, minden jogi eljárásban, beleértve a nyomozati szakot és más előkészítő szakaszokat.

2. A fogyatékossgal élő személyek igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférése biztosításának elősegítése érdekében a részes államok előmozdítják az igazságügyi igazgatás területén dolgozók, beleértve a rendőrségi és büntetés-végrehajtási alkalmazottakat, megfelelő képzését.

14. CIKK: A személy szabadsága és biztonsága

1. A részes államok biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek, másokkal azonos alapon
  - (a) élvezhetik a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jogot;
  - (b) jogellenesen vagy önkényesen szabadságuktól nem foszthatók meg, továbbá a szabadságtól való bármilyen megfosztás a jogszabályokkal összhangban történhet, és hogy a fogyatékossgal megléte semmilyen esetben nem indokolhatja a szabadságtól való megfosztást.
2. A részes államok biztosítják, hogy amennyiben valamely eljárásban fogyatékossgal élő személyeket megfosztanak szabadságuktól, a nemzetközi emberi joggal összhangban másokkal azonos alapon jogosultak garanciákra, továbbá a jelen Egyezmény célkitűzéseinek és elveinek megfelelő elbánásban részesülnek, beleértve az ésszerű alkalmazkodásról szóló rendelkezést is.

15. CIKK: A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma

1. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés alkalmazása mindenkivel szemben tilos. Különösen nem végezhető orvosi vagy tudományos kísérlet senkin, a személy szabadon megtett hozzájárulása nélkül.
2. A részes államok minden hatékony jogi, közigazgatási, igazságszolgáltatási és más intézkedést megtesznek annak megakadályozására, hogy a fogyatékossgal élő személyekkel szemben – másokkal azonos alapon – kínzás és más kegyetlen embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést alkalmazzanak.

16. CIKK: Mentesség a kizsákmányolástól, az erőszaktól és a visszaélésektől

1. A részes államok megtesznek minden szükséges jogalkotási, közigazgatási, társadalmi, oktatási és más intézkedést a fogyatékossgal élő személyek otthoni és nem otthoni védelmére mindenfajta kizsákmányolás, erőszak és visszaélés ellen, beleértve ezek nemi alapú vonatkozásait is.
2. A részes államok megtesznek továbbá minden szükséges intézkedést a kizsákmányolás, erőszak és visszaélés minden formájának megelőzése céljából, többek között a nemnek és életkornak megfelelő segítségnyújtásnak és támogatásnak a fogyatékossgal élő személyek, családtagjaik és gondozóik

számára történő biztosításával, beleértve a tájékoztatás és képzés nyújtását a kizsákmányolás, erőszak és visszaélés eseteinek megelőzéséről, felismeréséről és bejelentéséről. A részes államok életkornak, nemnek és fogyatékoságnak megfelelő védelmi szolgáltatásokat biztosítanak.

3. A kizsákmányolás, erőszak és visszaélés valamennyi formája előfordulásának megelőzése érdekében a részes államok biztosítják, hogy a fogyatékosággal élő személyek számára kialakított lehetőségeket és programokat független hatóságok hatékonyan nyomon követik.
4. A részes államok megtesznek minden megfelelő intézkedést a kizsákmányolás, erőszak vagy visszaélés áldozatává vált, fogyatékosággal élő személyek fizikai, kognitív és pszichológiai felépülésének, rehabilitációjának és társadalmi újrabeilleszkedésének előmozdítására, beleértve védelmi szolgáltatások nyújtását is. Az ilyen felépülés és újrabeilleszkedés olyan környezetben történik, amely elősegíti a személy egészségének, jólétének, önbecsülésének, méltóságának és autonómiájának helyreállítását, és figyelembe veszi a nem és életkor szerinti igényeket.
5. A részes államok hatékony jogszabályokat és politikákat – a nő- és gyermekközpontú jogszabályokat és politikákat is beleértve – léptetnek életbe a fogyatékosággal élő személyekkel szemben elkövetett kizsákmányolás, erőszak és visszaélés eseteinek azonosítására, vizsgálatára és – adott esetben – bíróság elé vitelére.

17. CIKK: Az egyén integritásának védelme

Minden fogyatékosággal élő személynek másokkal azonos alapon joga van fizikai és mentális integritásának tiszteletben tartására.

18. CIKK: A mozgásszabadság és az állampolgárság szabadsága

1. A részes államok elismerik a fogyatékosággal élő személyek másokkal egyenlő jogát a mozgás szabadságához, a lakóhely megválasztásának szabadságához és az állampolgársághoz, beleértve annak biztosítását, hogy a fogyatékosággal élő személyek:
  - (a) jogosultak állampolgárság megszerzésére és megváltoztatására, és állampolgárságuktól önkényesen vagy fogyatékoságuk alapján nem foszthatók meg;
  - (b) fogyatékoságuk alapján nem foszthatók meg azon képességeiktől, hogy állampolgárságukat igazoló okmányokat vagy egyéb személyazonossági okmányokat szerezzenek be, tartsanak birtokukban és használjanak fel, vagy a mozgásszabadsághoz való jog gyakorlásához esetlegesen szükséges eljárásokat – mint például bevándorlási eljárásokat – vegyenek igénybe;
  - (c) szabadon elhagyhatnak bármely országot, saját országukat is beleértve;
  - (d) nem foszthatók meg önkényesen vagy fogyatékoságuk alapján a saját országukba való belépés jogától.

2. A fogyatékossgal élő gyermekeket születésüket követően azonnal nyilvántartásba veszik, és születésüktől kezdve joguk van saját névhez, állampolgárság szerzéséhez, és – amennyire csak lehetséges – szüleik megismeréséhez és azok gondoskodására.

19. CIKK: Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás

Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek teljes mértékben élvezhessék e jogukat és a teljes közösségi befogadást és részvételt, beleértve a következők biztosítását:

- (a) a fogyatékossgal élő személyeknek másokkal azonos alapon lehetőségük van lakóhelyüknek és annak megválasztására, hogy hol és kivel élnek együtt, és nem kötelezhetőek bizonyos megszabott körülmények között élni;
- (b) a fogyatékossgal élő személyek számára hozzáférési lehetőséget biztosítanak többféle otthoni, intézményi és egyéb közösségi támogató szolgálathoz, beleértve azt a személyes segítséget, mely a közösségben éléshez és a közösségbe történő beilleszkedéshez, valamint a közösségtől való elszigetelődés és kirekesztődés megelőzése céljából szükséges;
- (c) a mindenki számára nyújtott közösségi szolgáltatások és létesítmények azonos alapon hozzáférhetőek a fogyatékossgal élő személyek számára is, és igényikhez igazítottak.

20. CIKK: Személyes mobilitás

A részes államok a fogyatékossgal élő személyek függetlenségének a lehető legnagyobb mértékű biztosítása mellett hatékony intézkedéseket hoznak a személyes mobilitás biztosítására, beleértve az alábbiakat:

- (a) a fogyatékossgal élő személyek személyes mobilitásának az általuk meghatározott időben és módon, elérhető áron történő lehetővé tétele;
- (b) a fogyatékossgal élő személyeknek a minőségi mobilitási támogatásokhoz, eszközökhöz, segítő technológiákhoz, valamint a személyes segítségnyújtás különböző formáihoz és a közvetítőkhöz való hozzáféréseinek megkönnyítése, beleértve azok elérhető áron történő rendelkezésre bocsátását;
- (c) képzés biztosítása a mobilitással kapcsolatos ismeretekről a fogyatékossgal élő személyek és a velük foglalkozó szakértők részére;
- (d) a mobilitási támogatásokat, eszközöket és segítő technológiákat előállító jogalanyok ösztönzése a fogyatékossgal élő személyek mobilitási szempontjainak figyelembevételére.

21. CIKK: A véleménynyilvánítás és a szólás szabadsága, valamint az információhoz való hozzáférés

A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek annak biztosítására, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal azonos alapon, az általuk megválasztott kommunikációs formán keresztül gyakorolhassák a szólásszabadság és a véleménynyilvánítás szabadságának jogát, beleértve az információk és elgondolások keresésének, befogadásának és közlésének szabadságát, a jelen Egyezmény 2. cikkében meghatározottak szerint, beleértve a következőket:

- (a) a lakosság számára készült tájékoztatás időben, hozzáférhető formában és a fogyatékossgal különböző fajtáinak megfelelő technológiák segítségével, többletköltség nélkül történő biztosítása a fogyatékossgal élő személyek számára;
- (b) a hivatali érintkezés során legyen elfogadott és támogatott a jelnyelv, a Braille-írás, az alternatív és augmentatív kommunikáció, valamint minden egyéb, a fogyatékossgal élő személyek által választott kommunikációs forma, eszköz és módozat;
- (c) ösztönzik a nyilvánosság számára, akár az Interneten keresztül is, szolgáltatást nyújtó magánjogi jogalanyokat, hogy az információkat és a szolgáltatásokat a fogyatékossgal élő személyek számára is hozzáférhető és igénybe vehető formában nyújtsák;
- (d) ösztönzik a tömegtájékoztatást, beleértve az információk internetes szolgáltatás útján terjesztőit, hogy szolgáltatásaikat fogyatékossgal élő személyek számára hozzáférhetővé tegyék;
- (e) elismerik és elősegítik a jelnyelvek használatát.

22. CIKK: A magánélet tiszteletben tartása

1. A fogyatékossgal élő személy magánéletének, családjának, otthonának, levelezésének vagy másfajta kommunikációjának önkényes vagy jogellenes zavarása, becsületének vagy jó hírének jogellenes megsértése – tekintet nélkül a személy lakóhelyére és lakáskörülményeire – tilos. A fogyatékossgal élő személyek az említett zavarással és jogsértéssel szemben jogvédelmet élveznek.
2. A részes államok másokkal azonos alapon védik a fogyatékossgal élő személyek személyével, egészségével és rehabilitációjával kapcsolatos információk titkosságát.

23. CIKK: Az otthon és a család tiszteletben tartása

1. A részes államok minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés megszüntetéséért a házasság, a család, a szülői szerep és a rokoni kapcsolatok terén, másokkal azonos alapon, az alábbiak biztosítása céljából:

- (a) a házasság kötésére alkalmas korú fogyatékossgal élő személyeknek a házasságkötéshez és családalapításhoz való jogának elismerése a házasságot kötni szándékozó felek szabad és teljes egyetértése alapján;
  - (b) a fogyatékossgal élő személyek jogának elismerése, hogy szabadon és felelősségteljesen dönthessenek gyermekeik számát és korkülönbségét illetően, hogy hozzáféréssel bírjanak az életkornak megfelelő információkhoz, a reprodukív és családtervezési oktatás elismerést nyerjen, valamint, hogy biztosítsák számukra e jogok gyakorlását lehetővé tevő eszközöket;
  - (c) a fogyatékossgal élő személyek, beleértve a gyermekeket is, termékenységének másokkal azonos alapon történő fenntartása.
2. A részes államok biztosítják a fogyatékossgal élő személyek gyámsággal, gondnoksággal, gyermekek örökbefogadásával vagy más hasonló jogintézményekkel kapcsolatos jogait és kötelezettségeit, amennyiben ezek a fogalmak léteznek a nemzeti jogban; minden esetben a gyermek érdeke az elsődleges. A részes államok megfelelő segítséget nyújtanak a fogyatékossgal élő személyek számára gyermeknevelési feladataik teljesítéséhez.
  3. A részes államok biztosítják a fogyatékossgal élő gyermekek számára az egyenlő jogokat a családi élet területén. E jogok érvényesítése, valamint a fogyatékossgal élő gyermekek elrejtésének, elhagyásának, elhanyagolásának és kirekesztésének megelőzése céljából a részes államok vállalják a fogyatékossgal élő gyermekek és családjuk korai, átfogó tájékoztatását, részükre szolgáltatások nyújtását és támogatásukat.
  4. A részes államok biztosítják, hogy a gyermek a szülők akarata ellenére nem választható el szüleitől, kivéve, ha az olyan hatáskörrel rendelkező hatóságok, mely hatóságok döntése ellen jogorvoslatnak van helye, az alkalmazandó jogszabályokkal és eljárásokkal összhangban megállapítják, hogy az elválasztás a gyermek érdekében szükséges. A gyermek, vagy egyik, vagy mindkét szülő fogyatékossga alapján a gyermeket szüleitől elválasztani minden esetben tilos.
  5. Amennyiben a közvetlen család nem tudja ellátni a fogyatékossgal élő gyermeket, a részes államok minden erőfeszítést megtesznek annak érdekében, hogy alternatív gondozást biztosítsanak a gyermek számára a szélesebb családi körben, ennek hiányában pedig a közösségen belül családi környezetben.

24. CIKK: Oktatás

1. A részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek oktatáshoz való jogát. E jog hátrányos megkülönböztetés nélküli, az egyenlő esélyek alapján történő megvalósítása céljából a részes államok befogadó oktatási rendszert biztosítanak minden szinten, továbbá élethosszig tartó tanulási lehetőséget nyújtanak az alábbiakra figyelemmel:

- (a) az emberben rejlő képességek, méltóságérzet és önbecsülés teljes mértékű kifejlesztése, valamint az emberi jogok, alapvető szabadságok és az emberi sokszínűség tiszteletben tartásának erősítése;
- (b) a fogyatékossgal élő személyek személyiségének, tehetségének és alkotóképességének, valamint mentális és fizikai képességeinek lehető legteljesebb fejlesztése;
- (c) a szabad társadalomban való tényleges részvétel lehetővé tétele a fogyatékossgal élő személyek számára.

2. E jog érvényesítése során a részes államok biztosítják az alábbiakat:

- (a) a fogyatékossgal élő személyeket fogyatékossguk alapján nem zárják ki az általános oktatási rendszerből, és a fogyatékossgal élő gyermekeket fogyatékossguk alapján nem zárják ki az ingyenes és kötelező alapfokú oktatásból, valamint a középfokú oktatásból;
- (b) a fogyatékossgal élő személyek a lakóközösségükben élő többi személlyel azonos alapon férnek hozzá a befogadó, minőségi és ingyenes alapfokú oktatáshoz, valamint a középfokú oktatáshoz;
- (c) gondoskodnak az egyén igényeihez történő ésszerű alkalmazkodásról;
- (d) a fogyatékossgal élő személyek megkapják a hatékony tanulásukat előmozdító szükséges támogatást az általános oktatási rendszerben;
- (e) hatékony, személyre szabott támogató intézkedéseket biztosítanak, a tudományos és társadalmi fejlődés legmagasabb fokának elérését segítő környezetben, a teljes körű integráció céljával összhangban.

3. A részes államok képessé teszik a fogyatékossgal élő személyeket életvezetési és szociális fejlődési készségek elsajátítására, hogy elősegítsék az oktatásban és a közösségben való teljes és egyenrangú részvételüket. E célból a részes államok meghozzák a szükséges intézkedéseket, többek között:

- (a) elősegítik a Braille-írás, az alternatív írásmódok, az alternatív és augmentatív módok, a kommunikáció, a tájékozódás és a közlekedés formáinak és eszközeinek elsajátítását, valamint a kortársi támogatást és mentorálást;
- (b) elősegítik a jelnyelv elsajátítását, és támogatják a hallássérült közösség nyelvi identitását;
- (c) biztosítják hogy a vak, siket, valamint siketvak személyek – különösen a gyermekek – oktatása az egyén számára legmegfelelőbb nyelven, kommunikációs módszerrel és eszközökkel, valamint a tudományos és társadalmi fejlődés legmagasabb fokának elérését segítő környezetben történjék.

4. E jogok érvényesülésének biztosítása érdekében, a részes államok meghozzák a megfelelő intézkedéseket, hogy olyan tanárokat – köztük fogyatékossgal élő tanárokat – alkalmazzanak, akik megfelelő képesítéssel rendelkeznek a jelnyelv és/

vagy a Braille-írás oktatására, valamint hogy az oktatás bármely szintjén tevékenykedő szakértőket és személyzetet képezzenek. Az ilyen képzések magukban foglalják a fogyatékossgal kapcsolatos tudatosság fejlesztését, valamint – a fogyatékossgal élő személyeket segítő – megfelelő alternatív és augmentatív módok, kommunikációs eszközök és formák, oktatási technikák és tananyagok használatát.

5. A részes államok biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetés nélkül és másokkal azonos alapon férnek hozzá az általános felsőfokú oktatáshoz, a szakképzéshez, felnőttoktatáshoz és élethosszig tartó tanuláshoz. E célból biztosítják az ésszerű alkalmazkodást a fogyatékossgal élő személyek számára.

25. CIKK: Egészségügy

A részes államok elismerik, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogosultak a lehető legmagasabb színvonalú egészségügyi ellátásra a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül. A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek, hogy a fogyatékossgal élő személyek hozzáférjenek a nemhez igazodó egészségügyi szolgáltatásokhoz, beleértve az egészséghez kapcsolódó rehabilitációt. A részes államok különösképpen:

- (a) a más személyeknek biztosítottal azonos terjedelmű, minőségű és színvonalú ingyenes vagy megengedhető árú egészségügyi ellátást és egészségügyi programokat biztosítanak a fogyatékossgal élő személyeknek, beleértve a szexuális és reprodukív egészség területét, valamint a lakossági közegészségügyi programokat;
- (b) biztosítják a fogyatékossgal élő személyek számára kifejezetten fogyatékossgaluk miatt szükséges egészségügyi szolgáltatásokat, beleértve a betegség korai felismerését és – szükség esetén – a beavatkozást, valamint a további fogyatékossgalok előfordulásának minimalizálására és megelőzésére kialakított szolgáltatásokat, a gyermekek és idősek körében is;
- (c) biztosítják ezeknek az egészségügyi szolgáltatásoknak a lehető legközelebbi hozzáférhetőségét az emberek saját közösségeihez, beleértve a vidéki területeket is;
- (d) kötelezik az egészségügyi szakembereket, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára ugyanolyan színvonalú ellátást biztosítsanak, mint mások számára, beleértve a szabad és tájékoztatáson alapuló hozzájárulás alapján nyújtott ellátást – többek között – a fogyatékossgal élő személyek emberi jogaira, méltóságára, autonómiájára és szükségleteire vonatkozó tudatosság felkeltésével a képzésen, valamint az állami és magán egészségügyi ellátás etikai normáinak közzétételén keresztül;
- (e) tiltják a fogyatékossgal élő személyekkel szemben az egészségbiztosítás és a nemzeti jog által engedélyezett életbiztosítás területén alkalmazott hátrányos

megkülönböztetést, amely biztosításokat tisztességes és ésszerű módon kell nyújtani;

- (f) megakadályozzák az egészségügyi ellátás, egészségügyi szolgáltatások, élelmiszer vagy folyadék fogyatékoságon alapuló, megkülönböztető megtagadását.

26. CIKK: Habilitáció és rehabilitáció

1. A részes államok megtesznek minden hatékony és szükséges intézkedést – ideértve a sorstársi segítségnyújtást is – annak érdekében, hogy a fogyatékosággal élő személyek számára az élet minden területén biztosított legyen a legteljesebb függetlenség, a fizikai, mentális, szociális és szakmai képességek, valamint a teljes befogadás és részvétel elérése és megtartása. E célból a részes államok átfogó rehabilitációs és rehabilitációs szolgáltatásokat és programokat hoznak létre, erősítik és kiterjesztik azokat, különös tekintettel az egészségügy, a foglalkoztatás, az oktatás és a szociális szolgáltatások terén, oly módon, hogy a rehabilitációs és rehabilitációs szolgáltatások és programok:
  - (a) a lehető legkorábbi szakaszban kezdődnek, és az egyéni igények és képességek multidiszciplináris értékelésén alapulnak;
  - (b) támogatják a közösségben való részvételt és az abba való befogadást, önkéntes alapon működnek, és a fogyatékosággal élő személyek lakóhelyéhez – a vidéki régiókat is beleértve – a lehető legközelebb vannak.
2. A részes államok támogatják a rehabilitációs és rehabilitációs szolgáltatásokban dolgozó szakértők és személyzet képzésének és továbbképzésének fejlesztését.
3. A részes államok támogatják a rehabilitációhoz és rehabilitációhoz kapcsolódó, a fogyatékosággal élő személyek számára tervezett támogató-segítő eszközök és technológiák elérhetőségét, ismeretét és használatát.

27. CIKK: Munkavállalás és foglalkoztatás

1. A részes államok elismerik a fogyatékosággal élő személyek munkavállaláshoz való jogát, másokkal azonos alapon; ez magában foglalja egy, a fogyatékosággal élő személyek számára nyitott, befogadó és hozzáférhető munkaerő-piacon szabadon választott és elfogadott munka révén nyerhető megélhetés lehetőségének jogát. A részes államok védik és segítik a munkához való jog érvényesülését – ideértve azokat is, akik a munkavégzés ideje alatt váltak fogyatékosá –, azáltal, hogy megteszik a szükséges lépéseket, akár törvényalkotás útján is, annak érdekében, hogy többek között:
  - (a) megtiltsanak mindennemű, a fogyatékoság alapján történő, a munkavállalás bármely formájával kapcsolatos hátrányos megkülönböztetést, beleértve a munkaerő-toborzás, az alkalmazás és a foglalkoztatás feltételeit, a foglalkoztatás folytonosságát, a szakmai előmenetelt, valamint a biztonságos és egészséges munkakörülményeket;

- (b) a fogyatékossgal élő személyek méltányos és kedvező munkafeltételekhez való jogát másokkal azonos alapon védjék, beleértve az esélyegyenlőséget és az azonos értékű munkáért járó azonos díjazást, a biztonságos és egészséges munkakörülményeket, beleértve a zaklatás elleni védelmet és a sérelmek orvoslását;
- (c) biztosítsák, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal azonos alapon gyakorolhassák munkaügyi és szakszervezeti jogaikat;
- (d) biztosítsák a fogyatékossgal élő személyek számára, hogy hatékonyan hozzáférjenek az általános szakmai és pályaválasztási tanácsadói programokhoz, a közvetítői szolgáltatásokhoz, valamint a szakképzéshez és továbbképzésekhez;
- (e) előmozdítsák a fogyatékossgal élő személyek elhelyezkedési és előrelépési lehetőségeit a munkaerőpiacon, valamint segítséget nyújtsanak a munkahely felkutatása, megszerzése, megtartása és a munkához való visszatérés során;
- (f) támogassák az önfoglalkoztatás, a vállalkozás, a szövetkezetek fejlesztésének és az egyéni vállalkozás elindításának lehetőségeit;
- (g) fogyatékossgal élő személyeket foglalkoztassanak a közszférában;
- (h) megfelelő politika és intézkedések révén elősegítsék a fogyatékossgal élő személyek magánszektorban történő alkalmazását, amelybe beletartozhatnak megerősítő programok, ösztönzők és egyéb intézkedések;
- (i) biztosítsák, hogy a munkahelyen ésszerű elhelyezés legyen biztosítva a fogyatékossgal élő személyek számára;
- (j) elősegítsék a fogyatékossgal élő személyek munkatapasztalat-szerzését a nyílt munkaerőpiacon;
- (k) támogassák a fogyatékossgal élő személyeknek szóló szakképzési és szakmai rehabilitációt, a munkában tartási és munkába való visszatérést segítő programokat.

2. A részes államok biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyeket ne tarthassák rabszolgasorban vagy szolgaságban, valamint hogy – másokkal azonos alapon – részesüljenek a kényszer- vagy kötelező munkával szembeni védelemben.

28. CIKK: Megfelelő életszínvonal és szociális védelem

1. A részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek jogát a megfelelő életminőséghez saját maguk és családjuk számára, beleértve a megfelelő élelmet, ruházatot és lakhatást, továbbá az életkörülmények folyamatos javításához, és megteszik a megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy e jog érvényesülését bármiféle fogyatékossgal alapuló hátrányos megkülönböztetéstől mentesen védjék és támogassák.
2. A részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek jogát a szociális védelemhez, valamint e jognak a fogyatékossgal alapuló hátrányos

megkülönböztetéstől mentes gyakorlásához, és megteszik a megfelelő lépéseket e jog érvényesülésének védelmére és előmozdítására, beleértve azon intézkedéseket, amelyek:

- (a) biztosítják a fogyatékossgal élő személyek másokkal egyenlő hozzáférését a tiszta vízhez és biztosítják a fogyatékossgból fakadó szükségletekhez kapcsolódó megfelelő és megfizethető szolgáltatásokhoz, eszközökhöz és más segítségnyújtáshoz való hozzáférést;
- (b) biztosítják a fogyatékossgal élő személyek, különösen a fogyatékossgal élő nők és lányok, valamint a fogyatékossgal élő idősek számára a szociális védelmi programokhoz és a szegénység csökkentését célzó programokhoz való hozzáférést;
- (c) biztosítják a szegénységben és fogyatékossgal élő személyek és családjuk hozzáférését a fogyatékossg okán fellépő kiadásokhoz kapcsolódó állami támogatáshoz, ideértve a megfelelő képzést, tanácsadást, pénzügyi segítségnyújtást és a hosszabb ideig tartó gondoskodást;
- (d) biztosítják a fogyatékossgal élő személyek állami lakhatási programokhoz való hozzáférését;
- (e) biztosítják a fogyatékossgal élő személyek számára a nyugellátáshoz és a nyugdíjprogramokhoz való hozzáférést.

29. CIKK: A politikai életben és közéletben való részvétel

A részes államok másokkal azonos alapon garantálják a fogyatékossgal élő személyek számára politikai jogaik élvezetét, és vállalják, hogy

- (a) biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal azonos alapon, hatékonyan és teljes körűen vehessenek részt a politikai életben és a közéletben, közvetlenül vagy szabadon választott képviselőkön keresztül, beleértve a fogyatékossgal élő személyek jogát és lehetőségét a szavazásra és választhatóságra, többek között:
  - (i) annak biztosítása révén, hogy a szavazási eljárások, létesítmények és anyagok megfelelőek, hozzáférhetőek és könnyen érthetőek;
  - (ii) azáltal, hogy védik a fogyatékossgal élő személyeknek azon jogát, hogy a választásokon és népszavazásokon megfélemlítés nélkül, titkosan szavazhassanak, és hogy szabadon megválaszthatók legyenek, hogy ténylegesen tisztséget, kormány szintű közhivatalt viselhessenek, és hogy szükség esetén lehetővé teszik a segítő és új technológiák igénybe vételét;
  - (iii) azáltal, hogy garantálják a fogyatékossgal élő személyek, mint választók, szabad akaratnyilvánítását, továbbá e célból szükség esetén – saját kérésükre – lehetővé teszik, hogy a szavazás során egy általuk választott személy legyen segítségükre;

- (b) azáltal, hogy aktívan támogatnak egy olyan környezetet, amelyben a fogyatékossgal élő személyek ténylegesen és teljes körűen, hátrányos megkülönböztetés nélkül, másokkal azonos alapon vehetnek részt a közügyek irányításában, és hogy ösztönzik a közügyekben való részvételüket, beleértve:
- (i) részvételüket az ország közéletével és politikai életével foglalkozó nem kormányzati szervezetek és egyesületek munkájában, valamint a politikai pártok tevékenységében és igazgatásában;
  - (ii) a fogyatékossgal élő személyek szervezeteinek alakítását és az azokhoz történő csatlakozást, azzal a céllal, hogy nemzetközi, nemzeti, regionális és helyi szinten képviseljék a fogyatékossgal élő személyeket.

30. CIKK: A kulturális életben, üdülési, szabadidős és sporttevékenységekben való részvétel

1. A részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek azon jogát, hogy másokkal azonos alapon vegyenek részt a kulturális életben, és minden szükséges intézkedést megtesznek annak biztosítására, hogy a fogyatékossgal élő személyek:
  - (a) hozzáférhető formában jussanak hozzá a kulturális anyagokhoz;
  - (b) hozzáférhető formában jussanak hozzá a televízió műsoraihoz, filmekhez, színházhoz és más kulturális tevékenységekhez;
  - (c) hozzáférjenek a kulturális előadások vagy szolgáltatások helyszínéhez, mint például a színházhoz, múzeumhoz, mozihoz, könyvtárhoz és utazási irodához, továbbá lehetőség szerint hozzáférjenek az emlékművekhez és a jelentősebb nemzeti kulturális helyszínekhez.
2. A részes államok megfelelő intézkedéseket tesznek a fogyatékossgal élő személyek alkotó, művészi és szellemi képességei fejlesztésének és hasznosításának lehetővé tételére, nemcsak saját javukra, hanem a társadalom gazdagítása céljából is.
3. A részes államok a nemzetközi joggal összhangban minden szükséges lépést megtesznek annak biztosítására, hogy a szellemi tulajdonjogokat védő jogszabályok ne jelentsenek ésszerűtlen vagy megkülönböztető akadályt a fogyatékossgal élő személyek kulturális anyagokhoz történő hozzáféréseivel szemben.
4. A fogyatékossgal élő személyek másokkal azonos alapon jogosultak sajátos kulturális és nyelvi identitásuk elismerésére és támogatására, beleértve a jelnyelveket és a siket kultúrát.
5. Azzal a céllal, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal azonos alapon vehessenek részt a rekreációs, szabadidős és sporttevékenységekben, a részes államok meghozzák a megfelelő intézkedéseket, annak érdekében, hogy:
  - (a) a lehető legnagyobb mértékben bátorítsák és előmozdítsák a fogyatékossgal élő személyek részvételét az integrált sporttevékenységekben, minden szinten;

- (b) biztosítsák a fogyatékossgal élő személyek számára a fogyatékossgal típusához igazodó, speciális rekreációs és sporttevékenységek szervezésének, fejlesztésének és az ezekben való részvételnek a lehetőségét, valamint hogy e célból ösztönözzék a megfelelő oktatás, edzés és a szükséges források biztosítását, másokkal azonos alapon;
- (c) biztosítsák a fogyatékossgal élő személyek hozzáférését a sport-, üdülési és turisztikai helyszínekhez;
- (d) biztosítsák, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek más gyermekekkel egyenlő hozzáféréssel bírjanak a játékokhoz, rekreációs, sport- és üdülési tevékenységekhez, beleértve az iskolarendszerben előforduló hasonló tevékenységeket;
- (e) biztosítsák, hogy a fogyatékossgal élő személyek hozzáférjenek a rekreációs, szabadidős, sport- és turisztikai tevékenységeket szervezők által nyújtott szolgáltatásokhoz.

31. CIKK: Statisztika és adatgyűjtés

1. A részes államok vállalják, hogy összegyűjtik a megfelelő információkat – beleértve statisztikai és kutatási adatokat –, amely révén a jelen Egyezmény végrehajtásához szükséges politikákat alakíthatnak ki és valósíthatnak meg. Az adatgyűjtés és adatkezelés folyamatának:
  - (a) meg kell felelnie a jogszabályok által megszabott biztosítékoknak – beleértve az adatvédelmi jogszabályokat –, hogy ezáltal biztosítva legyen a fogyatékossgal élő személyek magánéletének titkossága és tiszteletben tartása;
  - (b) az emberi jogok és alapvető szabadságok, valamint a statisztikák gyűjtésére és használatára vonatkozó etikai alapelvek védelme érdekében meg kell felelnie a nemzetközileg elfogadott normáknak.
2. Az ezzel a cikkel összhangban összegyűjtött információt megfelelő módon le kell bontani, és a részes államoknak a jelen Egyezményben foglalt kötelezettségei teljesítésének, továbbá azon akadályok beazonosításának támogatására kell felhasználni, amelyekkel a fogyatékossgal élő személyek jogaik gyakorlása során szembesülnek.
3. A részes államok felelősséget vállalnak ezen statisztikák terjesztésére, valamint biztosítják a fogyatékossgal élő személyek és mások hozzáférését.

32. CIKK: Nemzetközi együttműködés

1. A részes államok elismerik a nemzetközi együttműködésnek és előmozdításának fontosságát, a jelen Egyezmény célkitűzéseinek megvalósítására tett nemzeti törekvések támogatása céljából, valamint megfelelő és hatékony intézkedéseket hoznak e tekintetben az államok közötti, és amennyiben ez szükséges,

a megfelelő nemzetközi és regionális szervezetekkel, illetve a civil társadalommal, különösen pedig a fogyatékossgal élő személyeket tömörítő szervezetekkel történő együttműködés révén. Ezen intézkedések lehetnek többek között:

- (a) annak biztosítása, hogy a nemzetközi együttműködés, beleértve a nemzetközi fejlesztési programokat is, a fogyatékossgal élő személyek számára elérhetőek és hozzáférhetőek;
  - (b) képességépítés előmozdítása és támogatása, beleértve az információk és tapasztalatok, a képzési programok és a legjobb gyakorlatok cseréjét és megosztását;
  - (c) a kutatási együttműködés, illetve a tudományos és technikai ismeretekhez való hozzáférés előmozdítása;
  - (d) szükség esetén technikai és gazdasági segítség nyújtása, beleértve a hozzáférhető és segítő technológiákhoz való hozzáférésnek és azok megosztásának előmozdítását, valamint a technológiák átadását.
2. E cikk rendelkezései nem érintik a részes államok jelen Egyezmény alapján fennálló kötelezettségeinek teljesítését.

33. CIKK: Nemzeti szintű teljesítés és ellenőrzés

1. A részes államok, szervezeti felépítésüknek megfelelően, a jelen Egyezmény végrehajtására vonatkozó ügyekre a kormányzaton belül kijelölnek egy vagy több koordinációs pontot, és mérlegelik egy kormányzati koordinációs mechanizmus létrehozását vagy kijelölését a különböző ágazatokban és szinteken történő kapcsolódó tevékenységek előmozdítására.
2. A részes államok, jogi és közigazgatási rendszerüknek megfelelően, az államon belül fenntartanak, megerősítenek, kijelölnek, vagy létrehoznak egy vagy több független mechanizmust magában foglaló keretrendszert, a megfelelő módon, amely segíti, védi és ellenőrzi a jelen Egyezmény végrehajtását. E mechanizmus kijelölése vagy létrehozatala során a részes államok figyelembe veszik az emberi jogok védelmét és előmozdítását célzó nemzeti intézmények jogállásának és működésének alapelveit.
3. A civil társadalmat – különösen a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket – be kell vonni az ellenőrzési folyamatokba, és azokban teljes részvételüket biztosítani kell.

34. CIKK: A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága

1. A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (továbbiakban „Bizottság”) az alábbi tevékenységek ellátása érdekében megalakul.

2. A jelen Egyezmény hatálybalépésekor a Bizottság 12 szakértőből áll. Az Egyezmény további 60 megerősítését vagy ahhoz való csatlakozást követően a Bizottság létszáma 6 fővel bővül, elérve a maximális 18 fős létszámot.
3. A Bizottság működésében tagjai személyes minőségükben vesznek részt, akik nagy erkölcsi tekintélyű személyek, és a jelen Egyezmény által érintett területen elismert szakértelemmel és tapasztalattal rendelkeznek. Tagjelöltek állítása esetén a részes államok kellően mérlegelik a jelen Egyezmény 4. cikk 3. bekezdésében foglalt rendelkezéseket.
4. A Bizottság tagjait a részes államok választják, figyelembe véve a méltányos földrajzi megoszlást, a különböző civilizációk és főbb jogrendszerek képviselőit, a kiegyensúlyozott nemi képviseletet és a fogyatékossgal élő szakértők részvételét.
5. A Bizottság tagjait titkos szavazással választják a részes államok által állampolgáraik közül jelölt személyek listájáról a részes államok konferenciájának ülésén. Ezen üléseken, amelyeken a határozatképességhez a részes államok kétharmadának részvétele szükséges, a Bizottság megválasztott tagjának azok tekintendők, akik a legtöbb szavazatot és a részes államok jelenlévő és szavazó képviselői szavazatainak abszolút többségét elnyerték.
6. Az első választásra a jelen Egyezmény hatálybalépését követő hat hónapon belül kerül sor. Legalább négy hónappal minden választást megelőzően az Egyesült Nemzetek Főtitkára írásban felhívja a részes államokat, hogy két hónapon belül nyújtsák be a jelöléseket. Ezt követően a Főtitkár betűrendes névjegyzéket készít az így javasolt összes jelöltről, feltüntetve a jelölő részes államot, és megküldi azt a jelen Egyezmény részes államainak.
7. A Bizottság tagjait négyéves időtartamra választják. Újbóli megválasztásra a tagok további egy alkalommal jogosultak. Az első választáskor megválasztottak közül hat tag megbízatása azonban két év elteltével lejár; ezen hat tag közvetlenül az első választás után a jelen cikk 5. bekezdésében meghatározott ülés elnöke által történő sorshúzás útján kerül kiválasztásra.
8. A Bizottság további hat tagjának megválasztása a rendszeres választások alkalmával, a jelen cikk vonatkozó rendelkezéseinek megfelelően történik.
9. Amennyiben a Bizottság valamely tagja meghal, lemond, vagy úgy nyilatkozik, hogy bármely más okból feladatát nem képes a továbbiakban ellátni, az öt jelölő részes állam kinevez a hátralévő megbízatási idő

kitöltésére egy másik, a jelen cikk vonatkozó rendelkezéseiben meghatározott képzettséggel bíró és követelményeknek megfelelő szakértőt.

- 10.** A Bizottság maga határozza meg eljárási rendjét.
- 11.** Az Egyesült Nemzetek Főtitkára biztosítja a Bizottságnak a jelen Egyezményben foglalt feladatai hatékony ellátásához szükséges személyi és tárgyi feltételeket, valamint összehívja annak alakuló ülését.
- 12.** A Közgyűlés jóváhagyásával a jelen Egyezmény alapján létrehozott Bizottság tagjai az Egyesült Nemzetek anyagi forrásainak terhére, figyelemmel a Bizottság feladatainak fontosságára, a Közgyűlés által megállapított módozatok és feltételek szerint javadalmazásban részesülnek.
- 13.** A Bizottság tagjait megilletik az Egyesült Nemzetek kiváltságairól és mentességeiről szóló egyezmény vonatkozó rendelkezései alapján az Egyesült Nemzetek kiküldött szakértőit megillető könnyítések, kiváltságok és mentességek.

35. CIKK: A részes államok jelentései

- 1.** Minden részes állam a jelen Egyezménynek az adott államra vonatkozó hatálybalépését követő két éven belül az Egyesült Nemzetek Főtitkárán keresztül átfogó jelentésben számol be a Bizottságnak a jelen Egyezményben meghatározott kötelezettségek teljesítése érdekében tett intézkedéseiről, valamint az azok végrehajtásában megvalósított előrehaladásról.
- 2.** Ezt követően a részes államok legalább négyévente vagy a Bizottság által kért időpontban nyújtanak be újabb jelentést.
- 3.** A jelentések tartalmára vonatkozó irányelveket a Bizottság határozza meg.
- 4.** Azon részes államoknak, amelyek benyújtották első átfogó jelentésüket a Bizottságnak, a már megadott információkat ezt követő jelentéseikben nem szükséges megismételniük. A Bizottság számára történő jelentéskészítéskor ajánlott, hogy a részes államok e célból egy nyílt és átlátható eljárást alkalmazzanak, és figyelembe vegyék a jelen Egyezmény 4. cikk 3. bekezdésében foglalt rendelkezéseket.
- 5.** A jelentésekben a jelen Egyezményben meghatározott kötelezettségek teljesítését befolyásoló tényezők és nehézségek is jelezhetők.

36. CIKK: A jelentések figyelembevétele

1. A Bizottság minden jelentést megvizsgál, és azzal kapcsolatosan általa szükségesnek tartott javaslatokat és általános ajánlásokat fogalmaz meg, amelyeket az érintett részes államnak továbbít. A részes állam bármilyen általa választott információval válaszolhat a Bizottságnak. A Bizottság további, a jelen Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos információkat kérhet a részes államoktól.
2. Amennyiben valamely részes állam jelentősen elmarad a jelentés benyújtásával, a Bizottság jelezheti az érintett részes államnak, hogy szükségesnek látja a jelen Egyezmény adott részes állam által történő végrehajtásának, a Bizottság rendelkezésére álló, megbízható információkon alapuló vizsgálatát, amennyiben a jelentést az értesítést követő három hónapon belül nem nyújtják be. A Bizottság meghívja az érintett részes államot az e vizsgálatban történő részvételre. Amennyiben a részes állam benyújtja jelentését, az e cikk 1. bekezdésében foglalt rendelkezések alkalmazandóak.
3. Az Egyesült Nemzetek Főtitkára a jelentéseket minden részes állam számára elérhetővé teszi.
4. A részes államok jelentésüket széles körben hozzáférhetővé teszik saját országuk nyilvánossága előtt, valamint lehetővé teszik az e jelentésekkel kapcsolatos javaslatokhoz és általános ajánlásokhoz történő hozzáférést.
5. A Bizottság, ha szükségesnek tartja, megküldi a részes államok jelentését az Egyesült Nemzetek szakosított intézményeinek, alapjainak és programjainak, illetve egyéb hatáskörrel rendelkező testületének, a jelentésben foglalt kérésnek vagy technikai tanács, illetve segítségnyújtás iránti igény jelzésének kezelése érdekében, a Bizottság ezen kéréssel vagy jelzéssel kapcsolatos esetleges észrevételeivel és ajánlásaival együtt.

37. CIKK: A Bizottság és a részes államok közötti együttműködés

1. Minden részes állam együttműködik a Bizottsággal és segíti a Bizottság tagjait feladataik teljesítésében.
2. A részes államokkal történő együttműködés keretében a Bizottság megfelelő figyelemmel van a jelen Egyezmény végrehajtását szolgáló nemzeti kapacitások erősítésének módozataira, ideértve a nemzetközi együttműködést is.

38. CIKK: A Bizottság kapcsolata más testületekkel

A jelen Egyezmény hatékony végrehajtása és az Egyezmény által érintett területen történő nemzetközi együttműködés előmozdítása érdekében:

- (a) a szakosított intézmények és az Egyesült Nemzetek egyéb szerveinek képviselői jogosultak részt venni az Egyezmény hatáskörükbe tartozó rendelkezései végrehajtásának megvitatásán. A Bizottság felkérheti a szakosított intézményeket vagy más általa kiválasztott hatáskörrel rendelkező testületeket szakvélemény nyújtására az Egyezmény végrehajtásának hatáskörükbe tartozó területein. A Bizottság felkérheti a szakosított intézményeket vagy az Egyesült Nemzetek más szerveit az Egyezmény végrehajtásának hatáskörükbe tartozó területeiről való jelentés készítésére;
- (b) a Bizottság feladatának ellátása során, szükség esetén konzultál a nemzetközi emberi jogi szerződések által létrehozott más testületekkel, a jelentéssel kapcsolatos irányelvek, javaslatok és általános ajánlások egységességének biztosítása, továbbá a feladataik teljesítése során való párhuzamosságok és átfedések elkerülésének céljából.

39. CIKK: A Bizottság jelentése

A Bizottság minden két évben jelentést nyújt be tevékenységéről a Közgyűlésnek, illetve a Gazdasági és Szociális Tanácsnak, valamint javaslatot és általános ajánlásokat tehet a részes államoktól kapott jelentések és információk vizsgálata alapján. Ezen javaslatokat és általános ajánlásokat, a részes államok esetleges megjegyzéseivel együtt, a Bizottság feltünteti jelentésében.

40. CIKK: A részes államok konferenciája

1. A részes államok a részes államok konferenciáin rendszeresen találkoznak annak érdekében, hogy megtárgyalják a jelen Egyezmény végrehajtásával kapcsolatban felmerülő kérdéseket.
2. Az Egyesült Nemzetek Főtitkára a jelen Egyezmény hatálybalépését követő hat hónapon belül összehívja a részes államok konferenciáját. Az ezt követő konferenciákat az Egyesült Nemzetek Főtitkára kétévenként vagy a részes államok konferenciájának döntése szerinti időközönként hívja össze.

41. CIKK: Letéteményes

A jelen Egyezmény letéteményese az Egyesült Nemzetek Főtitkára.

42. CIKK: Aláírás

A jelen Egyezmény 2007. március 30-ától aláírásra nyitva áll valamennyi állam és a regionális integrációs szervezetek számára az Egyesült Nemzetek New York-i székhelyén.

43. CIKK: Kötelezettségvállalás

A jelen Egyezményt az aláíró államoknak meg kell erősíteni, az aláíró regionális integrációs szervezetek részéről pedig hivatalos megerősítés szükséges. Az Egyezmény bármely olyan állam vagy regionális integrációs szervezet számára nyitva áll a csatlakozásra, amely nem írta alá az Egyezményt.

44. CIKK: Regionális integrációs szervezetek

1. „Regionális integrációs szervezet” olyan, egy adott régió szuverén államai által létrehozott szervezetet jelent, amelyre tagállamai a jelen Egyezmény által szabályozott kérdésekben hatáskört ruháztak. E szervezetek hivatalos megerősítési vagy csatlakozási okiratukban nyilatkoznak az ezen Egyezmény által szabályozott kérdésekre vonatkozó hatáskörük terjedelméről. Ezt követően a hatáskörük terjedelmében bekövetkezett minden jelentős változásról tájékoztatják a letéteményest.
2. A „résztes államok” utalás a jelen Egyezményben e szervezetekre hatáskörükön belül vonatkozik.
3. A regionális integrációs szervezetek letétbe helyezett okiratai a 45. cikk 1. bekezdésének és a 47. cikk 2. és 3. bekezdésének tekintetében nem vehetők figyelembe.
4. A regionális integrációs szervezetek a résztes államok konferenciáján hatáskörükbe tartozó kérdésekben gyakorolhatják szavazati jogukat olyan számú szavazattal, amely egyenlő a jelen Egyezményben résztes tagállamaik számával. E szervezet nem gyakorolhatja szavazati jogát, amennyiben valamely tagállama szavazati jogát gyakorolni kívánja, és fordítva.

45. CIKK: Hatálybalépés

1. A jelen Egyezmény a huszadik megerősítő vagy csatlakozási okirat letétbe helyezését követő harmincadik napon lép hatályba.
2. Az Egyezményt a huszadik fenti okirat letétbe helyezését követően megerősítő, hivatalosan megerősítő, illetőleg ahhoz csatlakozó állam és regionális integrációs szervezet vonatkozásában az Egyezmény az adott állam vagy szervezet saját okiratának letétbe helyezését követő harmincadik napon lép hatályba.

46. CIKK: Fenntartások

1. A jelen Egyezményhez annak tárgyával és célkitűzéseivel összeegyeztethetetlen fenntartás nem fűzhető.
2. A fenntartás bármikor visszavonható.

47. CIKK: Módosítások

1. Bármely részes állam kezdeményezheti a jelen Egyezmény módosítását és benyújthatja javaslatát az Egyesült Nemzetek Főtitkárához. A Főtitkár a módosítási javaslatot megküldi a részes államoknak azzal a kéréssel, hogy tájékoztassák, amennyiben egyetértenek a részes államok konferenciájának összehívásával a javaslatok megvitatása és az azokról való döntés céljából. Amennyiben ezen értesítéstől számított négy hónapon belül a részes államok legalább egyharmada támogatja a konferencia összehívását, a Főtitkár az Egyesült Nemzetek égisze alatt összehívja a konferenciát. A jelen lévő és szavazó részes államok kétharmados többsége által elfogadott módosítást a Főtitkár a Közgyűlés elé terjeszti jóváhagyásra, majd ezt követően valamennyi részes állam elé elfogadásra.
2. A jelen cikk 1. bekezdésének megfelelően elfogadott és jóváhagyott módosítás az azt követő harmincadik napon lép hatályba, amikor a letétbe helyezett elfogadó okiratok száma eléri a módosítás elfogadásának napján meglévő részes államok számának kétharmadát. Ezt követően a módosítás minden részes állam vonatkozásában az állam saját elfogadó okiratának letétbe helyezését követő harmincadik napon lép hatályba. A módosítás kizárólag az azt elfogadó részes államokat kötelezi.
3. Amennyiben a részes államok konferenciája konszenzussal úgy határozott, az e cikk 1. bekezdésének megfelelően elfogadott és jóváhagyott, kizárólag a 34., 38., 39. és 40. cikkre vonatkozó módosítás valamennyi államra vonatkozóan az azt követő harmincadik napon lép hatályba, amikor a letétbe helyezett elfogadó okiratok száma eléri a módosítás elfogadásának napján meglévő részes államok számának kétharmadát.

48. CIKK: Felmondás

Bármely részes állam az Egyesült Nemzetek Főtitkárához intézett írásbeli közléssel felmondhatja a jelen Egyezményt. A felmondás egy évvel a közlésnek a Főtitkár által történt kézhezvételét követően lép hatályba.

49. CIKK: Hozzáférhető formátum

A jelen Egyezmény szövegét hozzáférhető formátumban is rendelkezésre kell bocsátani.

50. CIKK: Hiteles szövegek

A jelen Egyezmény arab, kínai, angol, francia, orosz és spanyol nyelvű szövege egyaránt hiteles.

A fentiek hitelül a kormányuktól megfelelő felhatalmazással rendelkező alulírott meghatalmazottak aláírták a jelen Egyezményt.

2. FÜGGELÉK

Fakultatív Jegyzőkönyv a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezményhez

A jelen Jegyzőkönyv részes államai a következőkben állapodtak meg:

1. CIKK

1. A jelen Jegyzőkönyv részes állama („részes állam”) elismeri a Fogytékossággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága („a Bizottság”) hatáskörét arra, hogy olyan, a joghatósága alá tartozó személyektől vagy személyek csoportjától vagy ezek nevében beadványt átvegyen és megvizsgáljon, akik állításuk szerint az Egyezmény rendelkezéseinek az adott részes állam által történő megsértésének sértettjei.
2. A Bizottság nem vehet át olyan beadványt, amely olyan, az Egyezményben részes államot érint, amely a jelen Jegyzőkönyvnek nem részese.

2. CIKK

A Bizottság elfogadhatatlannak tekint egy beadványt, ha:

- (a) a beadvány névtelen;
- (b) a beadvány az ilyen beadvány benyújtásának jogával való visszaélést valósít meg vagy ha nem összeegyeztethető az Egyezmény rendelkezéseivel;
- (c) az ügyet a Bizottság korábban már megvizsgálta, vagy ha más nemzetközi vizsgálati vagy rendezési eljárás során vizsgálták vagy vizsgálják;
- (d) nem merítettek ki minden nemzeti jogorvoslati lehetőséget.
E rendelkezés azonban nem alkalmazható, ha a jogorvoslati lehetőségek igénybevétele ésszerűtlen mértékben elhúzódik vagy attól érdemi megoldás nem várható;
- (e) nyilvánvalóan megalapozatlan vagy tényekkel nem kellően alátámasztott; vagy ha

- (f) a beadvány tárgyául szolgáló tények a jelen Jegyzőkönyvnek az érintett részes állam vonatkozásában való hatálybalépése előtt következtek be, kivéve, ha a tények az adott dátumot követően is folytatódtak.

3. CIKK

Jelen Jegyzőkönyv 2. cikkének rendelkezéseivel összhangban a Bizottság bármely, hozzá benyújtott beadványt bizalmas formában a részes állam tudomására hoz. A részes állam hat hónapon belül írásos magyarázatot ad vagy nyilatkozatot nyújt be a Bizottságnak, amelyben felvilágosítást ad az esetről és a részes állam által szolgáltatott esetleges jogorvoslatról.

4. CIKK

1. Bármely időpontban egy beadvány elfogadását követően és az érdemi döntést megelőzően a Bizottság sürgős megfontolás céljából kérheti az érintett államot arra, hogy az érintett állam fogantosságtartó intézkedéseket az állítólagos jogsértés sértettjének vagy sértetteinek okozott esetleges jóvátehetetlen károk megelőzése érdekében.
2. Ha a Bizottság a jelen cikk 1. bekezdésében biztosított diszkrecionális jogát használva eljár, az nem minősül az adott beadvány elfogadhatóságáról vagy érdeméről való döntésnek.

5. CIKK

A Bizottság a jelen Jegyzőkönyv alapján benyújtott beadványokat zárt üléseken vizsgálja meg. A beadvány megvizsgálását követően a Bizottság továbbítja javaslatait és ajánlásait, amennyiben vannak, a részes államhoz és a kérelmezőhöz.

6. CIKK

1. Amennyiben a Bizottságnak olyan megbízható információ jut birtokába, miszerint egy részes állam a jelen Egyezményben meghatározott jogokat súlyosan és rendszeresen megsérti, a Bizottság felhívja a részes államot, hogy működjön közre az információ kivizsgálásában és ennek érdekében nyújtsa be észrevételeit az adott információval kapcsolatban.
2. Az érintett részes állam által benyújtott észrevételek, illetve más megbízható, rendelkezésére álló információ alapján a Bizottságnak jogában áll kijelölni egy vagy több tagját, hogy vizsgálatot folytasson le és haladéktalanul jelentést tegyen a Bizottságnak. Indokolt esetben és a részes állam hozzájárulásával, a vizsgálat a részes állam területére tett látogatást is magában foglalhat.

3. Ezen vizsgálat megállapításainak megvizsgálását követően a Bizottság továbbítja a megállapításokat az érintett részes államnak észrevételeivel és ajánlásaival együtt.
4. Az érintett részes állam a Bizottság által hozzá eljuttatott megállapítások, észrevételek és ajánlások kézhezvételétől számított hat hónapon belül beterjeszti észrevételeit a Bizottságnak.
5. Ezen vizsgálatot bizalmas formában kell lefolytatni és a részes állam együttműködésének biztosítására az eljárás minden szakaszában törekedni kell.

7. CIKK

1. A Bizottság felkérheti az érintett részes államot, hogy az Egyezmény 35. cikke szerinti jelentésében számoljon be bármely olyan intézkedés részleteiről, amelyet a jelen Jegyzőkönyv 6. cikke értelmében folytatott vizsgálat nyomán foganatosított.
2. A Bizottság szükség esetén a 6. cikk 4. bekezdésében említett hat hónapos időszak leteltével felkérheti az érintett részes államot, hogy számoljon be a vizsgálatra válaszul tett intézkedésekről.

6. CIKK

Minden részes állam a jelen Jegyzőkönyv aláírásakor, megerősítésekor, illetve az ahhoz való csatlakozáskor nyilatkozatot tehet, hogy nem ismeri el a Bizottság 6. és 7. cikkeiben rögzített hatáskörét

9. CIKK

A jelen Jegyzőkönyv letéteményese az Egyesült Nemzetek Főtitkára.

10. CIKK

A jelen Jegyzőkönyv 2007. március 30-ától aláírásra nyitva áll az Egyezményt aláíró valamennyi állam és a regionális integrációs szervezetek számára az Egyesült Nemzetek New York-i székhelyén.

11. CIKK

A jelen Jegyzőkönyvet az Egyezményt megerősítő vagy ahhoz csatlakozó, a Jegyzőkönyvet aláíró államoknak meg kell erősíteni. A Jegyzőkönyvet hivatalosan meg kell erősíteniük az Egyezményt hivatalosan megerősítő vagy ahhoz csatlakozó, a jelen Jegyzőkönyvet aláíró regionális integrációs szervezeteknek. A Jegyzőkönyv bármely olyan állam vagy regionális integrációs szervezet számára nyitva áll a csatlakozásra, amely az Egyezményt megerősítette, hivatalosan megerősítette vagy ahhoz csatlakozott, de a Jegyzőkönyvet nem írta alá.

12. CIKK

1. „Regionális integrációs szervezet” olyan, egy adott régió szuverén államai által létrehozott szervezetet jelent, amelyre tagállamai az Egyezmény és a jelen Jegyzőkönyv által szabályozott kérdésekben hatáskört ruháztak. E szervezetek hivatalos megerősítési vagy csatlakozási okiratukban nyilatkoznak az Egyezmény és a jelen Jegyzőkönyv által szabályozott kérdésekre vonatkozó hatáskörüik terjedelméről. Ezt követően a hatáskörüik terjedelmében bekövetkezett minden jelentős változásról tájékoztatják a letéteményest.
2. A „részes államok” utalás a jelen Jegyzőkönyvben e szervezetekre hatáskörüikön belül vonatkozik.
3. A regionális integrációs szervezetek letétbe helyezett okiratai a 13. cikk 1. bekezdésének és a 15. cikk 2. bekezdésének tekintetében nem vehetők figyelembe.
4. A regionális integrációs szervezetek a részes államok találkozáján hatáskörüikbe tartozó kérdésekben gyakorolhatják szavazati jogukat olyan számú szavazattal, amely egyenlő a jelen Jegyzőkönyvben részes tagállamaik számával. E szervezet nem gyakorolhatja szavazati jogát, amennyiben valamely tagállama szavazati jogát gyakorolni kívánja és fordítva.

13. CIKK

1. Az Egyezmény hatálybalépésétől függően a jelen Jegyzőkönyv a tizedik megerősítő vagy csatlakozási okirat letétbe helyezését követő harmincadik napon lép hatályba.
2. A Jegyzőkönyvet a tizedik fenti okirat letétbe helyezését követően megerősítő, hivatalosan megerősítő, illetőleg ahhoz csatlakozó állam és regionális integrációs szervezet vonatkozásában a Jegyzőkönyv az adott állam vagy szervezet saját okiratának letétbe helyezését követő harmincadik napon lép hatályba.

14. CIKK

1. A jelen Jegyzőkönyvhöz annak tárgyával és célkitűzéseivel összeegyeztethetetlen fenntartás nem fűzhető.
2. A fenntartás bármikor visszavonható.

15. CIKK

1. Bármely részes állam kezdeményezheti a jelen Jegyzőkönyv módosítását és benyújthatja javaslatát az Egyesült Nemzetek Főtitkárához. A Főtitkár

a módosítási javaslatot megküldi a részes államoknak azzal a kéréssel, hogy tájékoztassák amennyiben egyetértenek a részes államok találkozójának összehívásával a javaslatok megvitatása és az azokról való döntés céljából. Amennyiben ezen értesítéstől számított négy hónapon belül a részes államok legalább egyharmada támogatja a találkozó összehívását, a Főtitkár az Egyesült Nemzetek égisze alatt összehívja a találkozót. A jelen lévő és szavazó részes államok kétharmados többsége által elfogadott módosítást a Főtitkár a Közgyűlés elé terjeszti jóváhagyásra, majd ezt követően valamennyi részes állam elé elfogadásra.

2. A jelen cikk 1. bekezdésének megfelelően elfogadott és jóváhagyott módosítás az azt követő harmincadik napon lép hatályba, amikor a letétbe helyezett elfogadó okiratok száma eléri a módosítás elfogadásának napján meglévő részes államok számának kétharmadát. Ezt követően a módosítás minden részes állam vonatkozásában az állam saját elfogadó okiratának letétbe helyezését követő harmincadik napon lép hatályba. A módosítás kizárólag az azt elfogadó részes államokat kötelezi.

16. CIKK

Bármely részes állam az Egyesült Nemzetek Főtitkához intézett írásbeli közléssel felmondhatja a jelen Jegyzőkönyvet. A felmondás egy évvel a közlésnek a Főtitkár által történt kézhezvételét követően lép hatályba.

17. CIKK

A jelen Jegyzőkönyv szövegét hozzáférhető formátumban is rendelkezésre kell bocsátani.

18. CIKK

A jelen Jegyzőkönyv arab, kínai, angol, francia, orosz és spanyol nyelvű szövege egyaránt hiteles.

A fentiek hitelül a kormányuktól megfelelő felhatalmazással rendelkező alulírott meghatalmazottak aláírták a jelen Jegyzőkönyvet.

A KIADÓKRÓL

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény titkársága

Az Egyesült Nemzetek Gazdasági és Szociális Ügyek Hivatala (UNDESA) Szociálpolitikai és Fejlesztési Osztály

Two United Nations Plaza
New York, NY 10017
Amerikai Egyesült Államok
Fax: +1-212 963 01 11
E-mail: enable@un.org
Internetes oldal:
www.un.org/disabilities/

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény titkársága

Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala

1211 Geneva 10
Svájc
E-mail: crpd@ohchr.org
(Kérjük, írja a tárgysorba: „Információkérés”)
Internetes oldal:
www.ohchr.org

Interparlamentáris Unió

Chemin du Pommier 5
1218 Le Grand-Saconnex
Svájc
Telefon: +41-22 919 41 50
Fax: +41-22 919 41 60
E-mail:
postbox@mail.ipu.org
Internetes oldal:
www.ipu.org

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény titkársága (Gazdasági és Szociális Ügyek Hivatala) a koordinációs pont fogyatékossgügyi kérdésekben az Egyesült Nemzetek Titkárságán belül. A fogyatékossgügyi kérdésekkel kapcsolatos információk elosztóközpontja; kiadványokat készít; támogatja a nemzeti, regionális és nemzetközi programokat és tevékenységeket; támogatást nyújt a kormányoknak és a civil társadalomnak; jelentős támogatást nyújt műszaki együttműködési projektekhez és tevékenységekhez. Feladata továbbá a részes államok konferenciájának kiszolgálása – a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény rendelkezései szerint. A titkárság New Yorkban, a Gazdasági és Szociális Ügyek Hivatalán belül működő Szociálpolitikai és Fejlesztési Osztályon található.

Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala támogatja Louise Arbour emberi jogi főbiztos megbízását, aki az Egyesült Nemzetek emberi jogokért felelős főtisztviselője. A Hivatal nemzetközi együttműködéssel és az emberi jogi tevékenységeknek az Egyesült Nemzetek rendszerében történő összehangolásával mozdítja elő és védi az emberi jogokat. A Hivatal egyik fő feladata a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény végrehajtásának – különösen területi irodáin keresztül, műszaki együttműködéssel, valamint az államokkal, a civil társadalommal, a nemzeti emberi jogi intézményekkel és a kormányközi szervezetekkel létesített partnerségek útján történő – támogatása. Ezen kívül a Hivatal szakértő segítséget és támogatást nyújt a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága részére.

Az Interparlamentáris Unió (IPU) a parlamentek világszervezete. Előmozdítja a politikai párbeszédet a parlamenti képviselők között, és élénkíti a parlamenti együttműködést és cselekvést a nemzetközi menetrendben kiemelt helyet elfoglaló különféle tárgykörökben. Célja, hogy biztosítsa, a parlamentek és parlamenti képviselők szabadon, biztonságosan és hatékonyan végezhesék feladatukat, amelynek teljesítésére megválasztották őket, és amelyek a következők: az emberek akaratának kifejezése, jogszabályok elfogadása és a kormányok elszámoltatása cselekvésükért. E célból az IPU a parlamentek, mint demokratikus intézmények erősítését célzó programokat hajt végre. Ellenőrzi a parlamenteket, műszaki segítséget nyújt, és tanácsadást végez, kutatásokat folytat, valamint szabályzatokat és iránymutatásokat dolgoz ki. Különös hangsúlyt fektet az emberi jogok elősegítésére és védelmére, valamint a nők politikai részvételének előmozdítására.

Egyesült Nemzetek Szervezete

Egyesült Nemzetek Szervezete
Az Emberi Jogok Főbiztosának Hivatala

Interparlamentáris Unió

FOGYATÉKOSSÁGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK

DISABILITY STUDIES

- I. Fogyatékoságtudományi fogalomtár (Első kiadás)
- II. Támogatott foglalkoztatás. Munkafüzet (Első kiadás)
- III. A fogyatékoság definíciói Európában (Második kiadás)
- IV. Gerard Quinn—Theresia Degener: Human Rights and Disability (the UN context) 2nd Edition
- V. Az intellektuális fogyatékosággal élő emberek helyzete Magyarországon (Tanulmánykötet) Első kiadás
- VI. A súlyos és halmozott fogyatékosággal élő emberek helyzete Magyarországon (Tanulmánykötet – első rész) Első kiadás
- VII. A súlyos és halmozott fogyatékosággal élő emberek helyzete Magyarországon (Tanulmánykötet – második rész) Első kiadás
- VIII. A háttérismeretek és a szemléletformálás szövegei (Szociológiai-szociálpolitikai gyűjtemény) Első kiadás
- IX. A fogyatékosággal élő személyek jogai (A legfontosabb nemzetközi egyezmények) Első kiadás
- X. Supported Employment – a Customer Driven Approach. 1st Edition
- XI. A foglalkozási rehabilitáció Magyarországon: a szabályozás múltja, jelene, jövője (Első kiadás)
- XII. Állami támogatások és célszervezetek: az ezredforduló rendszerének tanulságai (Első kiadás)
- XIII. A Motiváció Alapítvány módszertani kézikönyve
- XIV. A támogatott foglalkoztatási szolgáltatás (Gyakorlati ismeretek tára)
- XV. ENSZ: A kirekesztéstől az egyenlőségig (Kézikönyv parlamenti képviselők számára) Első kiadás
- XVI. Fogyatékoság és munkaerőpiac (Tanulmánygyűjtemény) Első kiadás
- XVII. Disability: Good Practices (Hungary) 1st Edition
- XVIII. 4M: Fogyatékos és megváltozott munkaképességű emberek munkaerő-piaci esélyeinek növelése (Kézikönyv)
- XIX. A magyarországi foglalkoztatáspolitikai az Európai Unió kontextusában
- XX. A funkcióképesség és a fogyatékoság nemzetközi osztályozása